

**II. Uluslararası
DEDE KORKUT
TÜRK
KÜLTÜRÜ, TARİHİ VE EDEBİYATI
SEMPOZYUMU
11-14 Kasım 2018
ANKARA**

KONGRE KİTABI

**Editörler
Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL
Zhulduz SAKHI**

**-2018-
ISBN 978-605-7923-79-0**

SEMPOZYUM KİTABI

2. ULUSLARARASI DEDE KORKUT TÜRK TARİHİ, KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU 11-14 Kasım 2018 Ankara

Editör

Doç. Dr. Osman KUBİLAY GÜL
Zhulduz SAKHI

İKSAD YAYINEVİ®

(TC. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINEVİ RUHSAT NUMARASI:

2014/31220) TÜRKİYE
TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 631 685 0 853

E-mail: info@iksad.com

www.iksad.org.tr www.iksadkongre.org

Bu kitabın tüm hakları İKSAD Yayınevi'ne aittir.
Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerinden sorumludurlar.

Iksad Publications - 2018©

Yayın Tarihi: 28.12.2018

ISBN – 978-605-7923-79-0

KONGRE KÜNYESİ

KONGRE ADI

2. ULUSLARARASI DEDE KORKUT
TÜRK TARİHİ, KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU

TARİHİ VE YERİ

11-14 Kasım 2018, Ankara

DÜZENLEYEN KURUM

İKSAD- İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği

KONGRE BAŞKANI

Prof. Dr. Mustafa TALAS

ONUR KURULU

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN

Prof. Dr. Sarash KONYRBAEVA

GENEL KOORDİNATÖR

Bauyrzhan BOTAKARAYEV

DÜZENLEME KURULU

MUSTAFA LATİF EMEK

GÜLTEKİN GÜRÇAY

DR. SHURUBU KAYHAN

DAMEZHAN SADYKOVA

KALDYGUL ADILBEKOVA

DOÇ. DR. DİLOROM HAMROEVA

GULGINA ŞAMSUTDİNOVA

KONGRE DİLLERİ

Türkçe ve lehçeleri, İngilizce, Rusça, Gürcüce

YURT DIŞI KATILIMCILAR

Avtandil NİKOLEİŞVİLİ
Gürcistan

Janat SADIKOVA
Kazakistan

Gülnur HÜSEYNOVA
Başkurdistan-RUSYA

Meleyke MEMMEDOVA
Azerbaycan

Hoshi NAGATAMO
Japonya

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Dr. Amanbay MOLDIBAEV

Taraz State Pedagogy University

Dr. Dilorom SALAHİY

Semerkant State University

Dr. Akmaral SARGIKBAEVA

Al Farabi Kazakh National University

Dr. Cholpon TOKTUSUNOVA

Kyrgyz National State University

Dr. İbrahim HAQQULOV

Uzbekistan Science Academy

Dr. Elvan YALCINKAYA

Omer Halisdemir University

Dr. Zharkyn SULEIMANOVA

Kazakh State Women's Pedagogy University

Dr. Sirojiddinov SHUHRAT

Uzbekistan University of Language and Literature

Dr. Machabbat OSPANBAEVA

Taraz State Pedagogy University

Dr. Liliya BUSKUNBAEVA

Ufa Science Academy

Dr. Aftondil ERKĠNOV

Uzbekistan Ali Shir Nawai University of Language and Literature

Dr. Mustafa TALAS

Ömer Halisdemir University

Dr. Botagul TURGUNBAEVA

Russia Natural Sciences Academy

Dr. Gulnaz KARĠMOVA

Ufa Science Academy

Dr. N.N. KEMANOVA

Kazakh State Teacher Training University

Dr. Necati DEMİR

Gazi University

Dr. Metin KOPAR

Adıyaman University

Dr. Misliviý VLADEMIR

Ukraine Technic University

Dr. Rimma MURATOVA

Ufa Science Academy

Dr. Sarash KONYRBAEVA

Kazakh State Women's Pedagogy University

Dr. Sarsakenova A. BAGITOVNA

Orleo National Development Institute

Dr. Ekbar VALADBIGI

Urumia University

Dr. Shara MAZHITAIEVA

Karaganda State University

Dr. Rezida SULEIMANOVA

Ufa Science Academy

Dr. Ulbosun KIYAKBAEVA

Abai Kazakh Pedagogy University

Dr. Veysi ÜNVERDİ

Mardin Artuklu University

Dr. Zinnur SİRAZİTDİNOV

Ufa Science Academy

Dr. Zhaparkwlova N. IKSANOVA

Al Farabi State National University

FOTOĞRAF GALERİSİ

ULUSLARARASI DİL VE KÜLTÜR ZİRVESİ

11-14 Kasım 2018
ANKARA
Alba Otel - Ankara

Adres: Kocatepe Mahallesi, Yüksel Cd. No:19, 06000
Çankaya/Ankara

11 KASIM OTURUM 1, SALON-1 10:00-12:00 OTURUM BAŞKANI: DOÇ. DR. REFİK TURAN	11 KASIM OTURUM1, SALON-2 10:00-12:00 OTURUM BAŞKANI: DOÇ. DR. MƏMMƏDOVA MƏLEYKƏ ALI QIZI	11 KASIM OTURUM1, SALON-3 10:00- 12:00 OTURUM BAŞKANI: PROF. DR. NESTAN KUTIVADZE
PROF. DR. NECATİ DEMİR OĞUZNAME'DE YER ALAN TÜRK DİLİ İLE KONULAR	ÖĞR. GÖR. DR. SEVİNÇ AHUNDOVA SOVYET DÖNEMİNDEKİ DERS MÜFREDATLARINDA TÜRK SOYLULARA YABANCI DİL EĞİTİMİ METOTLARI, YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE EĞİTİMİNDE UYGULANABİLİR Mİ?	д. псих. н. доцент, АРПЕНТЬЕВА МАРИЯМ РАВИЛЬЕВНА ИСТОРИЯ ТАТАРСКОГО ФОЛЬКЛОРА: ДО И ПОСЛЕ РЕВОЛЮЦИИ 1917 ГОДА
REŞİDE YÜKSEL KAZAKLAR'DA TUSAVKESER TOYU VE TÜRK DÜNYASINDAKİ UYGULAMALARI		
DOÇ. DR. REFİK TURAN AVRUPA KONSEYİNİN TARİH ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ FAALİYETLERİ	DOÇ. DR. MƏMMƏDOVA MƏLEYKƏ ALI QIZI TÜRKDİLLİ XALQLARININ TOY MƏRASİM ƏNƏNƏLƏRİ	PROF. DR. NESTAN KUTIVADZE İRAKLİ ABAŞİDZE ŞİİRLERİNDE RUSTAVELİ'NİN ALGILAMASI (RECEPTİ)
ÖĞR. GÖR. DR. HALİL UYSAL MISIR LEHÇESİNDEKİ TÜRKÇE KELİMELERİN KAVRAMSAL ANALİZİ	ГӨЛНАР ЮЛДЫБАЕВА ГӨЛНАЗ ХАНОВА БАШКОРТ ХАЛЫК ИЖАДЫНДА КАРҖЫШ МОТИВЫ ("САҖ-СУҖ" МИФОЛОГИК БӨЙЕТЕ НИҖЕЗЕНДӨ)	DOÇ. DR. LUKA DVALISHVILI RUSTAVELİ'NİN KAPLAN POSTLU ŞÖVALYE ADLI UZUN ŞİİRİNDE BOLLUK-ÜLKENİN SOSYAL VE POLİTİK DÜZENLEMESİNDEKİ BAŞARININ TEMELİ
DR. İŞİL AYDIN ÖZKAN KİŞAŞ-I ENBİYÂ'DA YARDIMCI EYLEMLE KURULMUŞ BİRLEŞİK EYLEMLERİN İSTEM YAPILARI	Z. SIRAZİTDİNOV & L. BUSKUNBAEVA & A. İŞMUHAMETOVA & G. ŞAMSUTDİNOVA BAŞKURT DİLİNİN DOĞU AĞZI DERLEMİ İÇİN ARAŞTIRMA SEFERLERİ ESNASINDA MATERYALLER TOPLAMA VE İŞLEME PRENSİPLERİ	ГӨЛНУР ХӨСӘЙЕНОВА БАШКОРТ ҺӘЙЛӘУ ТЕЛЕНЕҖ ҺӘМ ХАЛЫК ИЖАДЫНЫҖ ХӨЗЕРГЕ ТОРОШО (БЕЛОРЕТ РАЙОНЫНДА ЯЗЫП АЛЫНҖАН МАТЕРИАЛДАР НИҖЕЗЕНДӨ)
DOÇ. DR. REFİK TURAN İLKÖĞRETİMDE ERMENİ SORUNU İLE İLGİLİ KONULARIN ÖĞRETİLME DÜZEYİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ	PROF. DR. AVTANDİL NİKOLİŞVİLİ KAPLAN POSTLU ŞÖVALYE ESERİ VE ESKİ GÜRCÜ MANZUMESİNİN NAZİMSAL YAPISI	PROF. DR. SULKHAN KUPRASHVILI DOÇ. DR. GİGA KAMUSHADZE RUSTAVELİ ÇAĞINDA GÜRCİSTAN'DA EĞİTİM SİSTEMİ DURUMU
DR. NİGAR NAGİYEVA YORULMAZ HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN "BOZKURTLAR" ROMANINDA SÖZ VARLIĞI VE TÜRK KÜLTÜRÜ	PROF. DR. RUSUDAN SAĞINADZE ŞOTA RUSTAVELİ'NİN KAPLAN POSTLU ŞÖVALYE ESERİNDE DUYGUSALLIĞI İFADE EDEN KALİPLAR	БАДРТДИНОВА АЛСУ АНИСОВНА ТАТАР ТЕЛЕНЕҖ УРТА ДИАЛЕКТЫ ВОКАЛИЗМ СИСТЕМАСЫНЫҖ КАЙБЕР ҮЗЕНЧӨЛЕКЛӨРЕ
ARŞ. GÖR. ELİF NUR ANBAR DİVÂN EDEBİYATINDA TÜRK ALGISI	п.ф.к. ЖАБАЙ ҚАЛИЕВ ҚАЙЫРКЕН АДИЕТ ҚАЗАҚСТАН-ТҮРКІЯ ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ МӘДЕНИ АСПЕКТІЛЕРІ	ЮНУСОВА ГУЗЕЛЬ ФАЙЗРАХМАНОВНА МУЗЫКАЛЬНОЕ НАСЛЕДИЕ ГИЛЯЗЕТДИНА САЙФУЛЛИНА
DOÇ. DR. REFİK TURAN TARİH VAKFI'NİN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİYLE İLGİLİ FAALİYETLERİ VE DEĞİŞİKLİK ÖNERİLERİ		
DR. NİGAR NAGİYEVA YORULMAZ BİR KİTABIN SÜRGÜN HİKAYESİ: "KAPLAN POSTLU ŞÖVALYE"	DOÇ. DR. KERAMET MULLAHOCAYEVA ALİ ŞİR NEVAİ VE ABDURAHMAN CAMİ GAZELLERİNDE İRFANİ GAYELERİN TELKİNİ	к. пед. н., доцент НУРГАЯНОВА НЕЛЯ ХАБИБУЛЛОВНА ТРАДИЦИЯ ИНТОНИРОВАНИЯ ЖАНРА БАИТА В МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЕ ТАТАР СРЕДНЕГО ПОВОЛЖЬЯ
ASSOC. PROF. NANULİ KAÇARAVA TÜRKİYE'DE GÜRCÜ DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ OLAN ÜNİVERSİTELER VE GÜRCÜ DİLİ ÖĞRETİMİ	НАСИБУЛИНА ЭЛЬМИРА НАИЛЬЕВНА РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ РУССКОГО ЯЗЫКА В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ	фил.ф.к. ГАНИЕВА АЙГӨЛ ФИРДИНАТ КЫЗЫ Ф. ХӨСНІНЕҖ «УТЫЗЫНЧЫ ЕЛ» РОМАНЫНЫҖ ИКЕ ВАРИАНТЫ
Av. SEZEN GÖNENÇ OKCAN ŞOTA RUSTAVELİ VE GÜRCÜ KÜLTÜRÜNÜN TÜRKİYE'YE YANSIMASI	GULZORA SAIDBOBOEVA SOME ASPECTS OF POSTCOLONIAL INDUSTRY IN TURKESTAN	к.фил.н. АЙГУЛЬ РУСТЭМОВНА САЛИХОВА ГАБДУЛЛА КАРИЕВ – ВЫДАЮЩИЙСЯ ДЕЯТЕЛЬ ТАТАРСКОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ТЕАТРА
ÖĞR. GÖR. DR. HALİL UYSAL İSM-İ MEVSULLERİN ANLAM HARİTASI VE TÜRKÇE'YE ÇEVİRİLMESİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR	к.фил.н. САФИНА ЭЛЬВИРА ИРФАТОВНА ОБЩЕТЮРКСКИЙ ПЛАСТ ОРНИТОЛОГИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ ТАТАРСКОГО ЯЗЫКА	к. фил. н. БУЛАТОВА МИННИРА РАХИМОВНА КАТЕГОРИЯ ПРИНАДЛЕЖНОСТИ В ТАТАРСКИХ ГОВОРАХ СРЕДНЕГО ДИАЛЕКТА

11 KASIM OTURUM 2, SALON-1 13:30-15:30 OTURUM BAŞKANI:	11 KASIM OTURUM 2, SALON-2 13:30-15:30 OTURUM BAŞKANI:	11 KASIM OTURUM 2, SALON-3 13:30- 15:30 OTURUM BAŞKANI:
ASSOC. PROF. MAIA KIKVADZE "THE KNIGHT IN THE PANTHER'S SKIN" AND GEORGIAN TRADITIONS	к. фил. н., доцент ГИНИЯТУЛЛИНА ЛИЛИЯ МИННУЛЛОВНА к. фил. н., доцент ШАКУРОВА МУСЛИМА МАГЕСУМОВНА ИСТОРИЯ ИЗУЧЕНИЯ СЛОЖНОГО ПРЕДЛОЖЕНИЯ В ТАТАРСКОЙ ЛИНГВИСТИКЕ	к.иск. ГАЛИМОВА ЭЛЬМИРА МУНИРОВНА ДРАМА ТЕАТРЫНДА МУЗЫКА: КОМПОЗИТОРНЫҢ ГАМӘЛИ ТӘЖРИБӘСЕ
PROF. DR. ALİ EROL AZERBAIJAN ROMANTİK EDEBİYATı'NIN TEŞEKKÜLÜNDE RUSYA VE AVRUPA ETKİSİ		
ASSOC. PROF. NATELA PHARTENADZE PECULIARITIES OF PREVERB FORMATION IN "THE KNIGHT IN THE PANTHER'S SKIN"	к. фил. н., доцент ШАКУРОВА МУСЛИМА МАГЕСУМОВНА к. фил. н., доцент ГИНИЯТУЛЛИНА ЛИЛИЯ МИННУЛЛОВНА ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Г. ИСХАКИ	к. фил. н. ХУСАИНОВА АЛИНА ЯМИЛЕВНА ДИАЛЕКТНЫЙ КОНСОНАНТИЗМ ТАТАРСКОГО ЯЗЫКА: ИСТОРИЯ ИЗУЧЕНИЯ
SADYKOVA DAMEZHAN ADILKHANOVNA ҚАЗАҚСТАННЫҢ МАРКА ӨНІМДЕРІ		
Prof. Dr. KONYRBAYEVA SARASH SAHIYEVNA THE USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND NEW TRENDS IN THE EDUCATION SYSTEM	фил.ф.к. НАДЫРШИНА ЛӘЙСӘН РӘДИФ КЫЗЫ XXI ӨЗБАШЫ ТАТАР РЕАЛИСТИК ПОЭМАЛАРЫ	д.ист.к. профессор ВАЛЕЕВ РАМИЛЬ МИРГАСИМОВИЧ ЭПИСТОЛЯРНОЕ НАСЛЕДИЕ А. Е. КРЫМСКОГО И ЕГО ПИСЬМА РОССИЙСКИМ ВОСТОКОВЕДАМ В АРХИВНЫХ ФОНДАХ РОССИИ (1890 – 1930-е гг.)
SADYKOVA DAMEZHAN ADILKHANOVNA ASTANA'NIN TURİZM ÖZELLİKLERİ		
п.ғ.д., профессор ЖҰМАБАЕВА ӨЗИЯ ЕЛЕУПАНҚЫЗЫ ОМАРОВА ГҰЛНАРА ЖОЛДАСҚЫЗЫ СӨЗДІКТЕРМЕН ЖҰМЫС КӨПТІЛДІЛІККЕ ҮЙРЕТУДІҢ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ	PROF. DR. BAUYRZHAN OMARULY MAKTUMKULY FRAGI AND KAZAKH-TURKMEN LITERARY TIES	АБДУЛЛИНА ДИЛӨРИЯ МАРАТ КЫЗЫ Г. Тукай ижатында Корьәннән алынган үзгәрешсез цитаталар
Prof. Dr. KONYRBAYEVA SARASH SAHIYEVNA 依据民族教育学-民族心理学分析哈萨克族家庭的民族社会关系	к.иск. Л.М. ШКЛЯЕВА ПРОБЛЕМЫ НАЦИОНАЛЬНОГО ДЕКОРАТИВНОГО ИСКУССТВА В ТАТАРСТАНЕ	
кандидат ф-м наук, профессор ҚДЫРБАЕВА АЗАТКУЛЬ АХМЕТОВНА & ОМАРОВА ГУЛЬНАРА ЖОЛДАСОВНА СОЗДАНИЕ КРЕАТИВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ КАК УСЛОВИЕ ПОДГОТОВКИ ПОЛИЯЗЫЧНОГО ПЕДАГОГА НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	Фил. ф. к. ГАЛИМЖАНОВА ЭЛЬМЕРА МӘХМУТ КЫЗЫ ФӘЙЗУЛЛИНА ФӘНИЯ ГАЛИМУЛЛА КЫЗЫ «МӨКТӨПТӨ МИЛЛИ ӘДӘБИЯТ ДӨРЕСЛӨРЕ»НЕҢ ТӨЗЕЛЕШЕ ҺӘМ ЖАНР ҮЗЕНЧӨЛЕКЛӨРЕ	DOÇ. DR. GAPTRAUUF SALİN OĞLU NURIEV OĞRETMEN DİLİNDE MELODİK ARALIKLARINI GELİŞTİRMEDE YENİLİKÇİ TEKNOLOJİLER
т.ғыл.д., профессор РЫСБЕКОВ ТҰЯҚБАЙ ЗЕЙІТҰЛЫ т.ғыл.д., профессор ШЫНТЕМИРОВА БАЯН ҒАББАСҚЫЗЫ АБАЙДЫҢ ҚОҒАМДЫҚ САЯСИ КӨЗҚАРАСТАРЫ	АБДУЛЛИНА ЧУЛПАН ЗӨФӨРОВНА Икетеллеккең ақыл эшченлегенә йогынтысы	фил.ф.к., ЗӘЙНИЕВА ГӨЛНАРА НУРГАЛИ КЫЗЫ Г. ИБРАҺИМОВНЫҢ «КАРТЛЫККӨННӨРЕНДӘ» ҺӘМ «КАРАҢҒЫ ТӨННӨРДӘ» ЖЫЕНТЫКЛАРЫ ХАКЫНДА
ЫРЫСТАНҰЛЫ БАЗАР КӨНЕ ТҮРКІ ЕСКЕРТКІШТЕРІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ДӘСТҮРЛІ ӨНЕРІНІҢ ТҮП ҚАЗЫҒЫ	ШАИХОВ РАУШАН ФАЙЗРАХМАНОВИЧ ОСОБЕННОСТИ НАРОДНОГО ТАТАРСКОГО ТАНЦА	к.фил.н. Ф. К. САГДЕЕВА КОНЦЕПТ КАК ТЕРМИН ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИИ
п.ғ.д., профессор ЖОЛДАСБЕКОВ ӘБДИМАНАТ ӘБДИРАЗАҚҰЛЫ п.ғ.д., профессор ДАНИЯРОВ ТАЛҒАТ ӘБУБӘКІРҰЛЫ АБАЙ ҚҰНАНБАЙҰЛЫНЫҢ АҒАРТУШЫЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫ	к. филол. н. ГАРИПОВА ЛЕЙЛЯ ШАМИЛОВНА & к. филол. н. МИННУЛЛИНА ФАТЫМА ХАЛИУЛЛОВНА ОЛУГ МӨГАЛЛИМӨ ҺӘМ ТАЛАНТЛЫ ШӨКЕРТ: ЗАҺИДӨ БУРНАШЕВА БЕЛӨН ЛАТЫЙФ ХӘМИДИ (З.БУРНАШЕВА ШӨХСИ АРХИВЫ БУЕНЧА)	DOÇ. DR. DİNARA FARDEEVA XIV ULUSLARARASI KAZAN MÜSLÜMAN FILM FESTIVALI
ÖĞR. GÖR. DR. AYŞE ATAY RESUL RIZA'NIN ŞİİRLERİNDE TİPTEN KARAKTERE GEÇİŞ SÜRECİ VE İNSAN TEMİ		

İÇİNDEKİLER

KONGRE KÜNYESİ	i
BİLİM KURULU	İi
FOTOĞRAF GALERİSİ	İii
KONGRE PROGRAMI	İv
İÇİNDEKİLER	Vi

BİLDİRİLER

Elif Nur ANBAR <i>DÎVÂN EDEBİYATINDA TÜRK ALGISI</i>	1
Refik TURAN <i>TARİH VAKFI'NIN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİYLE İLGİLİ FAALİYETLERİ VE DEĞİŞİKLİK ÖNERİLERİ (DERS KİTAPLARINDA İNSAN HAKLARI PROJESİ ÖRNEĞİ)</i>	2
Refik TURAN <i>AVRUPA KONSEYİ'NİN TARİH ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ FAALİYETLERİ</i>	12
Refik TURAN <i>İLKÖĞRETİMDE ERMENİ SORUNU İLE İLGİLİ KONULARIN ÖĞRETİLME DÜZEYİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ</i>	30
Necati DEMİR <i>OĞUZNAME'DE YER ALAN TÜRK DİLİ İLE KONULAR</i>	44
Halil UYSAL <i>İSM-İ MEVSULLERİN ANLAM HARİTASI VE TÜRKÇE'YE ÇEVİRİLMESİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR</i>	45
Halil UYSAL <i>MISIR LEHÇESİNDEKİ TÜRKÇE KELİMELERİN KAVRAMSAL ANALİZİ</i>	49
Işıl AYDIN ÖZKAN <i>KİŞAŞ-I ENBİYÂ'DA YARDIMCI EYLEMLE KURULMUŞ BİRLEŞİK EYLEMLERİN İSTEM YAPILARI</i>	111
Avtandil NİKOLEİŞVİLİ <i>KAPLAN POSTLU ŞOVALYE ESERİ VE ESKİ GÜRCÜ MANZUMESİNİN NAZIMSAL YAPISI</i>	112
САДЫКОВА Дамежан, СДЫКОВА Жанат, ЮЛДАШЕВА Шаризада <i>ҚАЗАҚСТАНДА ТУРИЗМ ДАМУЫНЫҢ ТУРИСТІК-РЕКРЕАЦИЯЛЫҚ РЕСУРСТАРЫ ЖӘНЕ МҮМКІНДІКТЕРІ</i>	113
Гөлнур ХӨСӘЙЕНОВА, Гөлгөнә ШӘМСЕТДИНОВА <i>БАШКОРТ ҺӨЙЛӘУ ТЕЛЕНЕҢ ҺӘМ ХАЛЫК ИЖАДЫНЫҢ ХӘЗЕРГЕ ТОРОШО (БЕЛОРЕТ РАЙОНЫНДА ЯЗЫП АЛЫНҒАН МАТЕРИАЛДАР НИГЕЗЕНДӘ)</i>	114
Məmmədova Məleykə Ali Qizi <i>TÜRKDILLI XALQLARININ TOY MƏRASIM ƏNƏNƏLƏRİ</i>	115
Hoshi NAGATAMO <i>ERTUĞRUL FIRKATEYNİ VE BERLİN ANTLAŞMASI</i>	116
Necati DEMİR <i>OĞUZNAME'DE YER ALAN TÜRK DİLİ İLE KONULAR</i>	117

DÎVÂN EDEBİYATINDA TÜRK ALGISI

Arş. Gör. Elif Nur ANBAR

Artvin Çoruh Üniversitesi elifanbar21@gmail.com

Eski Çin kaynaklarında T'u-kü-e olarak geçen Türk kelimesi, tarih sahnesinde ilk kez Göktürkler tarafından devlet ismi olarak kullanılmıştır. Elbette Türkler'in tarihi çok daha öncesine dayandırmak mümkündür. Biz çalışmamızda Türk kelimesinin kullanımı üzerinde duracağız. Taramalarımız ise Divan edebiyatı üzerinden yapıldığı görülecektir. Osmanlı İmparatorluğu üç kıta üzerinde yönetim sağlamış önemli Türk hâkimiyetlerinden birsidir. Divan edebiyatı da bu Türk dönemi içerisinde gelişim gösterir. Tüm dünyada farklı farklı kısmen de ortak özellikleriyle Türk ifadesi Osmanlı dönemi Türk edebiyatında nasıl yer alır? Şairler “Türk” ile ne anlatmaya çalışmışlardır? Divanlar bu sorular doğrultusunda taranarak ifade, kullanım yerine ve anlamına göre tasnif edilmiş ve taranan kullanımlar akabinde karşımıza Türklük ile ilgili önemli sonuçlar çıkmıştır. En önemlilerinden ilki “Türk” isminin milattan önceki kullanımlarıyla Osmanlı dönemindeki kullanımları arasında çok büyük oranda örtüşmenin olmasıdır. Bu örtüşmelerin genellikle güzellik, savaş, kanun ve hız üzerine olduğu görülmektedir. İkinci olarak, Türkistan kelimesi karşımıza çıkar. Bu kelime çok kez güzellik unsurları ve koku özelliği ile birlikte anılmıştır. Tükistan ifadesi “Hıtây” ile birlikte kullanılmaktadır. Coğrafyadan kilometrelerce uzakta kalınmasına ve İslam potasında bir erime başlamasına rağmen Türkistan kelimesinin Divan şiirinde sıklıkla kullanılması manidar ve Türklük için önemli bir durumdur. Üçüncü olarak ise Türk kavramının karşısına çıkan kelimeler dikkat çekmiş, bu yolla dönem içerisindeki siyasi hareketlilik hakkında da bilgi edinme imkanı doğmuştur. 19 yüzyıl yani Osmanlı Devletinin sonlarına doğru ise Türk kelimesi ile Rus kelimesinin birlikte kullanıldığı dikkat çekmektedir. Özellikle Kırım Harbi bu noktada oldukça önemli bir role sahiptir. Yine “Türk”e karşılık Moğolların Divan Edebiyatında acımasızlık ve yakıp yıkmakla birlikte anılmasını da Köseadağ savaşına dayandırmak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Türk, Türk Tarihi, Osmanlı İmparatorluğu, Divan Edebiyatı

TARİH VAKFI'NIN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİYLE İLGİLİ FAALİYETLERİ VE DEĞİŞİKLİK ÖNERİLERİ (DERS KİTAPLARINDA İNSAN HAKLARI PROJESİ ÖRNEĞİ)

Doç. Dr. Refik TURAN

Aksaray Üniversitesi, refikturan06@gmail.com

ÖZET

Bir sivil toplum örgütü olarak Tarih Vakfı 1991 yılında kurulmuştur. Vakfın kurulduğunda Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı olan ismi 2005 yılında Tarih Vakfı olarak değiştirilmiştir. Vakfın özellikle son yıllarda genel eğitim sistemini etkilemeye yönelik faaliyetlere ağırlık verdiği anlaşılmaktadır. Bu araştırmanın amacı Tarih Vakfının üç aşamalı olarak yürüttüğü Ders Kitaplarında İnsan hakları Proje sonuç ve önerilerinden yola çıkarak genel eğitim sistemine yönelik görüş ve önerileri ile eğitim sistemi üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Araştırmada “genel tarama modeli” ve “doküman incelemesi” yönteminden yararlanılmıştır. Tarih Vakfı Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesini farklı ortaklarla ve farklı finansman destekleriyle 2002-2014 yılları arasında üç aşamada uygulamıştır. Projenin amacı uygulandığı dönemde Türkiye’deki ilk ve ortaöğretim okullarında okutulmakta olan ders kitaplarının insan hakları boyutuyla incelenerek bu konuyla ilgili eksiklik ve aksaklıklarını ortaya koymaktır. Projenin sonuç raporlarında Türk eğitim sisteminin geneline yönelik çok geniş bir alanda ve radikal değişiklik talep ve önerileri dile getirilmiştir. Bu talep ve önerilerin bir bölümü, özellikle dönemin siyasal karar mercilerinin düşünce ve yaklaşımlarıyla örtüşenlerin kabul görerek uygulama aşamasına geçirildiği; böylece Vakfın faaliyetlerinin belli ölçülerde de olsa amacına ulaştığı anlaşılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Tarih Vakfı, sivil toplum, Türk eğitim sistemi, insan hakları, ders kitapları

THE ACTIVITIES OF THE HISTORY FOUNDATION ON THE TURKISH EDUCATION SYSTEM AND ITS CHANGE RECOMMENDATIONS (EXAMPLE OF HUMAN RIGHTS PROJECT IN TEXTBOOKS)

Abstract

History Foundation was established in 1991 as a non-governmental organization. The Foundation for Economic and Social History Foundation of Turkey was founded with the name was changed to History Foundation in 2005. It is understood that the Foundation focused on activities aimed at influencing the general education system in recent years. The aim of this study is to determine the effects of the History Foundation on the education system through its three-stage "Human Rights in Textbooks" project, based on the conclusions and recommendations of the project. The "general screening model" and "document review" tarama method was used in the research. The History Foundation used the Human Rights Project in the textbooks in three stages between 2002 and 2014 with different partners and different funding supports. The project aims to apply in the period when the textbooks being taught in primary and secondary schools in Turkey by examining the human rights dimension is to reveal deficiencies and defects related to this issue. In the final reports of the project, a wide range of demands and suggestions for radical changes in the Turkish education system were expressed. Some of these requests and proposals are passed to the stage of acceptance and implementation of those who overlap with the thoughts and approaches of political decision-makers. Thus, it is understood that the activities of the Foundation have reached its aim even though they are in a certain extent.

Keywords: History Foundation, civil society, Turkish education system, human rights, textbooks

GİRİŞ

Birer açık sistem olan eğitim sistemleri sürekli olarak maruz kaldıkları iç ve dış dinamiklerin etkisi altında hızlı ya da yavaş bir şekilde değış dönüşürler. Türk eğitim sistemi de bir yandan Avrupa Birliği (AB), Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler gibi tarafı olduğu uluslar arası kurum ve kuruluşların, bir yandan da dernek, vakıf, meslek örgütleri başta olmak üzere çıkar ve baskı grupları olarak da nitelendirilebilecek sivil toplum örgütleri tarafından sürekli bir şekilde etkilenmeye çalışılmaktadır.

“Sivil toplum, devlet denetimi ya da baskısının ulaşamadığı veya belirleyici olamadığı alanlarda, bireylerin veya grupların devletten izin almadan, kovuşturmayaya uğrama korkusu taşımadan ve ekonomik ilişkilerin baskısından da büyük ölçüde bağımsız olarak hareket ederek tutum belirleyebildikleri, sosyal-kültürel etkinliklerde bulunabildikleri, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerin, etkinliklerin ve kurumların oluşturulabildiği bir toplumu ifade eder.” (Atar, 1997: 98). Başka bir ifadeyle sivil toplum örgütleri, baskı ve çıkar grupları, vakıflar, dernekler, sendikalar, odalar vb. gibi bireylerin ortak bir bakış, çıkar, ortak duyarlılık ve ortak talep gibi amaçlarla bir araya geldikleri yapılanmalardır (Boydak vd., 2015: 62). Çıkar grupları *“ortak maddi ve manevi çıkarlar etrafında bütünleşmiş ve bu çıkarlar çerçevesinde uzmanlığa dayalı olarak örgütlenmiş, ortak çıkarları doğrultusunda siyasi yönetimden talepte bulunan toplumsal gruplar.”*; baskı grupları ise *“siyasal karar alma sürecinde siyasal iktidar ve bürokrasi üzerinde çeşitli yöntem ve araçlarla doğrudan etkili olmaya ve dahası baskı kurmaya çalışan organizasyonlar”* (Aktan vd. 2007: 205) olup, her ikisi de sivil toplum kategorisi içerisinde yer alırlar. Sivil toplum örgütleri günümüzde farklı toplum kesimlerinin talep ve beklentilerini gündeme taşıyarak örgütlü toplum yaratma işlevlerini yerine getirdikleri ve günümüzdeki demokrasi anlayışının olmazsa olmaz koşullarından olan katılımı sağladıkları için demokratik hayatın vazgeçilmez unsurları olarak kabul edilmektedirler. Sivil toplum örgütleri, kendi talep ve istekleri doğrultusunda kamuoyu yaratmak suretiyle resmi karar mekanizmaları üzerinde baskı yaratmak ve onların uygulayacakları politikaları kendi lehleri doğrultusunda etkilemeye çalışmaktadırlar.

Bir sivil toplum örgütü olarak 1991 yılında “Türkiye’de barış, karşılıklı anlayış ve çağdaş tarih bilincinin gelişmesi” ile ilgili faaliyetlerde bulunmak üzere kurulan Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı (2005 yılında ismini Tarih Vakfı olarak değiştirmiştir) kurulduğu yıldan itibaren kuruluş senedinde yer alan amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik olarak çok geniş bir alanda yoğun bir faaliyet içerisine girmiştir. Bu faaliyetler ana hatlarıyla çeşitli süreli yayın, kitap ve ansiklopedi yayıncılığı, arşivcilik ve müzecilik ile eğitim başta olmak üzere çeşitli konularda yürütülen araştırma faaliyetleri şeklinde sıralanabilir.

Tarih Vakfı, ilk kurulduğu yıllarda daha çok Türkiye’de tarih yazıcılığı ve tarih eğitime yönelik faaliyetlere ağırlık verirken, daha sonra ve günümüze doğru yaklaştıkça Türkiye’de genel eğitim sistemini etkilemeyi ve dönüştürmeyi amaçlayan faaliyetlere ağırlık vermeye başlamıştır. Vakıf, Türkiye’nin üyesi olduğu uluslararası örgütlerin ilgi alanlarına giren demokrasi, insan hakları, demokratik yurttaşlık, tarih öğretimi ve çok kültürlülük gibi konular başta olmak üzere yükümlülüklerini yerine getirmesi ya da tavsiye kararlarının uygulamaya geçirilmesi sürecinde bir bakıma kamuoyu oluşturma işlevini üstlenmektedir. Vakıf, bu işlevini gündeme getirme, kamuoyu oluşturma, kamuoyunu bilinçlendirme, farkındalık oluşturma, değışim konusunda toplumsal talep yaratma ve var olan değışim taleplerini örgütlenme suretiyle resmi karar mekanizmaları üzerinde değışim baskısı yaratmak yoluyla yerine getirmektedir. Vakıf bu faaliyetlerini başta Avrupa Birliği olmak üzere ulusal ve uluslararası resmi ve sivil kurum ve kuruluşlardan proje karşılığı sağladığı fonlarla ve yurt içinden ve dışından kimi sivil toplum örgütleriyle işbirliği içinde sürdürmektedir (Turan, 2016: 3723).

Bu araştırmanın amacı Tarih Vakfının Türkiye’nin genel eğitim sistemini etkilemeye yönelik olarak gerçekleştirdiği araştırma faaliyetlerinden olan ve Vakfın farklı tarihlerde ve farklı ortaklarla üç aşamada gerçekleştirdiği Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi örneğinden yola çıkarak Vakfın Türkiye’de genel eğitim sistemine ilişkin görüşlerini ve değışiklik taleplerini

ortaya koymaktır. Araştırmada “genel tarama modeli” (Karasar 1984: 79) ve “*araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan*” (Yıldırım ve Şimşek 2003: 140) “doküman incelemesi” yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında 2002-2004 yılları arasında yürütülen Ders Kitaplarında İnsan Hakları I, 2007-2008 yıllarında yürütülen Ders Kitaplarında İnsan Hakları II ve 2012-2013 yılları arasında yürütülen Ders Kitaplarında İnsan Hakları III projelerinin sonuç raporları, bu projeler kapsamında üretilen çeşitli materyaller ve başta Tarih Vakfı olmak üzere proje ortakları veya diğer kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütlerinin basılı veya dijital ortamda yayınladıkları belge ve bilgilerden yararlanılmıştır.

1. DERS KİTAPLARINDA İNSAN HAKLARI PROJESİ

Tarih Vakfı’nın sürdürdüğü faaliyetler içerisinde araştırma faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Vakıf, araştırma projelerini sivil toplum, demokrasi ve insan hakları, sözlü tarih, yerel tarih, tarih eğitimi ve alternatif eğitim materyalleri, müzecilik ve kurum ve sektör tarihi kategorilerinde sürdürmektedir. Araştırmanın konusunu oluşturan Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi 2002-2004, 2007-2008 ve 2012-2014 yıllarında olmak üzere üç etapta gerçekleştirilmiştir.

1.1. Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi I (2002-2004)

Projenin bu ilk ayağı İnsan hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi’nin isteği ile Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) şemsiyesi altında Tarih Vakfı ve Türkiye İnsan hakları Vakfı’nın ortaklığında 2002-2004 yılları arasında yürütülmüştür. Projenin finansmanı Avrupa Komisyonu ile Açık Toplum Enstitüsü tarafından sağlanmıştır.

Proje sonuç bildirgesinde projenin amacının “*ders kitapları ve eğitim programı ile ilişkili tüm aktörlerin (karar vericiler, eğitimciler, ders kitabı yazarları ve yayıncılar, veliler) ilgisini bu konuya çekmek; ders kitaplarının insan hakları ve demokrasi kültürünün ana kriterleri çerçevesinde biçim, içerik ve pedagojik yöntemler açısından var olan durumunu saptamak; var olandan yola çıkarak olması gerekene ulaşmak konusunda uygulanabilir somut öneriler geliştirmek*” (TÜBA, 2003) olduğu belirtilmektedir.

Proje kapsamında 2001-2002 öğretim yılında 287 gönüllü, çok sayıda öğretim üyesi ve uzmanın bir araya gelerek oluşturduğu kriterler ışığında her branştan toplam 190 ilk ve ortaöğretim kitabını tarayarak insan hakları açısından sorunlu öğeleri saptamışlardır. Bu tarama sonuçları ve onlardan yola çıkarak geliştirilen eğitim sistemine ve onun içinde ders kitaplarına yönelik bakış açısı ve önerileri “Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları”, “İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları İçin” ve “İnsan Haklarına Saygılı Bir Eğitim Ortamına Doğru” başlıklarıyla kitap haline getirilerek yayınlanmıştır. Ayrıca altı ilde 300 öğretmen ve 1200 öğrenciye uygulanan insan hakları tutumlarına ilişkin anketin sonuçları da kitap olarak yayınlanmıştır.

9-10 Aralık 2003 tarihinde kamuoyuyla paylaşılan projenin sonuçları, 16-18 Nisan 2004 tarihlerinde İnsan Hakları Eğitimi ve Ders Kitapları Araştırması başlıklı uluslararası sempozyumda da tartışılmıştır. Proje kapsamında ayrıca beş farklı ilde ders kitaplarında insan hakları konusunu izlemek üzere çalışma grupları oluşturulmuştur.

Proje öğretmenler, öğrenciler, Talim ve Terbiye Kurulu üyeleri, ders kitabı yazarları, veliler ve akademisyenlerin bir araya gelerek “ders kitaplarında insan hakları” bağlamında yeni ilköğretim müfredatını değerlendirdikleri “Tüm Taraflar Toplantısı” ile 14 Aralık 2004 tarihinde sona ermiştir.

Proje sonuç bildirgesinde ilk ve ortaöğretimde okutulan ders kitaplarının taranması sonucu elde edilen bulgulardan yola çıkılarak “temel pedagojik yaklaşımlar”, “müfredatta insan hakları eğitiminin bağlamı”, “ders kitaplarında insan hakları eğitimi içeriği”, “barış ve insan hakları” “müfredat reformu”, “okul ortamı”, “iyi eğitim alma hakkına saygı” ve “ek tavsiyeler” başlıkları altında okulların fiziki durumlarının iyileştirilmesinden, öğretmenlerin meslek içi eğitimlerine, müfredat ve ders kitaplarının yapısına kadar geniş bir alanda önerilerde bulunmaktadır.

Aşağıda bu önerilerden araştırma konusu için önemli görülenlere kısaltılmak suretiyle yer verilmiştir.

“Ders kitaplarında... toplumların ezelden ebede değişmeyen, mutlak özellikleri olduğunu ve tarihin bu temelde açıklanabileceğini savunan özcü (essentialist) görüşler, bilimsel irdeleme ve araştırmaya kapalı sistemler oluşturmaktadırlar. Bu nedenle, ders kitaplarında bu tür görüş ve açıklamalardan uzak durulmalıdır.

Ders kitaplarında, ‘doğru düşüncelerin belletilmesi’ne dayanan didaktik bir eğitim anlayışından da, normatif önermelerin gerçekler olarak aktarılmasından da uzak durulmalıdır... Çeşitli türden–dinsel ya da dinsel olmayan–inançların bilgi gibi aktarılmasından kaçınılmalıdır. Din ve Ahlak dersi, dünyadaki farklı inanç sistemleri hakkında bilgi veren bir yapıya kavuşturulmalıdır.

Ders kitaplarında aktarılması amaçlanan bilgi, öğrenci bakımından erişilebilir, temellendirilmiş ve sınanabilir olmalıdır. Bilgiler, öğrencinin dil becerisi, yaşının olanaklı kıldığı kavramsallaştırma ve kavrama düzeyine uygun biçimde, gözlemsel ya da mantıksal kaynakları açıkça ortaya konularak sunulmalı, gerekçe olarak bir yüksek ‘otorite’ye başvurulmaktan kaçınılmalıdır.

Ders kitaplarında öğrenciye çoğulcu, çeşitliliği zenginlik olarak kavrayan bir toplum ve dünya modeli sunulmalıdır... Bireylerin ve toplumsal grupların kendilerini başkalarının yerine koyabilmeleri, farklılıkların endişe verici, tehdit teşkil eden, olumsuz şeyler olarak algılanmaması, ‘hoşgörü’ teriminin içerdiği örtülü bir hiyerarşi yerine, farklı, ama eşit biçimde barış ve karşılıklı saygı içinde yaşayabilme terbiyesi öğrenciye çağdaş değerler olarak aktarılmalıdır. Aynı doğrultuda ders kitaplarında, insan hakları değerlerinin temelinde yatan öğeler olarak eşitlik adalet ve dayanışma duygularına yer verilmelidir.

Ders kitaplarında çağdaş bir toplum kurmaya yönelik yurttaşlık görevleri, katılımcı, dönüştürücü, yaratıcı - üretici bir çerçeve içinde ele alınmalıdır. Modern, demokratik ve katılımcı bir toplumda, vatani sevmenin tek yolu ve temel kıstası ‘vatan için ölme ve öldürme’ olmamalıdır. Ölme ve öldürmenin yüceltilmesi ve barış kültürünün zedelenmesine yol açan bu tür indirgemeler yerine, ders kitaplarında, öğrencilere demokratik değerlere ve insan haklarına aktif olarak sahip çıkarak, katılımı kendi yaşamlarında ve çevrelerinde olumlu değişiklikler yapabilecekleri bilinci uyandırılmalıdır. İtaat değil eleştirel akıl, demokratik katılım vurgulanmalıdır.

Ders kitaplarındaki din ve vicdan özgürlüğüne aykırı öğeler ayıklanmalı, laikliğin insan haklarıyla yakın ilişkisi kurulmalı, laiklik yalnızca ‘milli’ gerekliliklerle açıklanan bir ihtiyaç değil evrensel değere sahip bir felsefi, politik kazanım olarak ele alınmalıdır.

Ders kitaplarında cinsiyet, etnik, dinsel, kültürel kimlik, dil, siyasal görüş, ya da toplumsal sınıf açısından ayrımcılık yapan ya da böyle bir ayrımcılığı çağrıştıran ifadeler yer verilmemelidir.

Bir dinsel, etnik, kültürel ve benzeri grupların tümüne yönelik karşıtlık ve düşmanlık doğuracak anlatımlardan uzak durulmalıdır. Azınlık mensuplarına karşı ayrımcılığa neden olacak ifadeler yer verilmemelidir. Yabancı düşmanlığının tüm biçimlerinden uzak durulmalıdır.

Ders kitaplarında sadece ‘biz’e ait olduğu ima edilen “milli değerler” açık ya da üstü örtülü bir biçimde “öteki” toplum ve kültürler aleyhine yüceltilmemeli, ‘öteki’ler çeşitli biçimlerde aşağılanmamalı ve herhangi bir biçimde düşmanlıklar özendirilmemelidir. İnsanlığın ortak kültür mirasına, farklı kültürlere saygı, merak ve ilgi aşılamaya çalışılmalıdır. Türkiye dışındaki ülkelerin tarihlerine, coğrafyalarına, kültürlerine, başta komşu ülkeler ve Avrupa ülkeleri olmak üzere daha çok yer ayrılmalıdır. Türkiye’ye ilişkin bilgiler, olanaklı olduğunca dünya ve Avrupa bağlamına oturtularak verilmeli, öğrencide yerel, ulusal, Avrupa’ya ilişkin ve dünyaya ilişkin aidiyetlerin dengeli ve uyumlu olarak gelişmesi sağlanmalıdır.

Ders kitaplarında ulusal kimliğin bir sürekli tehdit algısı üzerinden kurulması, herhangi bir yolla ezelden ebede değişmeyen ‘dost’ ve ‘düşman’ tanımlarının ya da imalarının varlığı, barış kültürünün gelişmesine engeldir... Türkiye’nin etrafının hep düşmanlarla sarılı bulunduğu ve yurttaşlarımızdan bir bölümünün “iç düşman” olduğu imasından tüm derslerde uzak durulmalıdır. Öğrencinin çağdaş, uygar, çoğulcu bir dayanışma, “insanlık ailesinin eşit bir bireyi olma” bilincinin ve ancak böyle bir bilince dayanan yurt sevgisinin toplumumuz için daha büyük bir güvence olduğunu kavramasına yardımcı olunmalıdır.

Milli Güvenlik Dersinin bugünkü hali ile yukarıda belirtilen ilkelerle çelişmekte olan içeriği yeniden değerlendirilmelidir. ‘Yurtta barış, dünyada barış’ ilkesini benimseyen, güvenliğin sağlanması için barışın korunması ve derinleştirilmesini hedefleyen barış eğitiminin uygulamaya geçirilmesi öncelikle düşünülmelidir.

Ders kitaplarının çerçevesini çizen müfredat, yukarıda özetlenen eğitim anlayışı temel alınarak kısa, esnek bir yönlendirici metin olarak hazırlanmalıdır.

Müfredat ve ona paralel olarak ders kitapları, öğretmen kitapları ve yardımcı eğitim araç ve gereçlerinin tasarlanması ve üretiminde eğitim alanının tüm taraflarının gerçek ve etkin katılımının sağlanması önemlidir.

İnsan hakları eğitiminin sadece İnsan Hakları Dersi ile yapılamayacağı açıktır. İnsan hakları eğitiminin hedeflediği kazanımların, ders programının tüm uygulamalarında gözetilmesi çok yerinde olacaktır. Yine de, İnsan Hakları Dersi’nin, şu anda planlanmakta olduğu gibi müfredattan çıkartılması sakıncalıdır. İnsan hakları eğitiminin genel bağlamı yanında, içeriği de önemlidir. Bu dersin kaldırılması, bu açıdan büyük bir eksiklik doğuracaktır.” (TÜBA, 2003)

1.2. Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi II (2007-2008)

Bu proje Tarih Vakfı ve Türkiye İnsan hakları Vakfı ortaklığında, Avrupa Birliği ve Finlandiya Büyükelçiliğinin mali destekleriyle yürütülmüştür. Ağustos 2007’de başlatılan proje on sekiz ay süreli bir izleme ve raporlama çalışması olarak tasarlanmıştır. Projeyle Milli Eğitim Bakanlığı’nın başlattığı eğitimde reform çalışmaları kapsamında hazırlanan öğretim programları ve ders kitapları bağlamında ilk proje döneminden itibaren geçen süreçte gerçekleşen iyileşmeler ile devam eden sorunların ortaya konulması amaçlanmıştır (STGM, 2009).

Proje kapsamında 2007-2008 öğretim yılında ilk ve ortaöğretimde okutulan her branştan toplam 139 ders kitabı öğretmen, veli ve lisans ve lisansüstü öğrencilerinden oluşan 74 eğitilmiş gönüllü tarafından incelenerek raporlanmış, Türkiye genelindeki ilk ve ortaöğretim okullarında 2597 öğrenci ve 1044 öğretmene uygulanan anketle öğretmen ve öğrencilerin insan hakları ve ders kitaplarına ilişkin algı ve değerlendirmeleri ölçülmüştür. Proje bulguları 29-30 Kasım 2008 tarihlerinde düzenlenen “İnsan Hakları Eğitimi ve Ders Kitapları Araştırmaları Uluslararası Sempozyumu”nda tartışılmıştır. Proje sonunda ders kitabı taramalarının sonuç raporları, uluslararası sempozyumda sunulan bildiriler ve bahsi geçen anket sonuçları kitap halinde yayınlanmıştır.

Proje sonunda ilk ve ortaöğretimde okutulan ders kitaplarının taranması ile elde edilen bulgular “eğitim felsefesi/eleştirel bir bakışın geliştirilmesi”, “doğrudan insan haklarına aykırı öğeler; temel insan hakları kavramlarında yanlışlar, kasti saptırmalar, görmezden gelmeler”, “evrensel/yerel; biz/ötekiler; barışçıl değerler” “demokrasi bilinci, laiklik” “cinsiyet ayrımcılığı; kadına biçilen toplumsal rol” başlıkları altında değerlendirilmiş ve tespit edilen eksiklik ve aksaklıkların giderilmesine yönelik olarak eğitim sisteminde gerçekleştirilmesi istenen değişikliklerle ilgili çok geniş bir alanda ve çok sayıda öneri geliştirilmiştir. Bu önerilerin bir kısmı aşağıda sıralanmıştır:

“Özcü önermeler içeren, normatif önermeleri pozitif önermeler olarak sunan ders kitapları hiçbir şekilde Ders Kitapları İnceleme Komisyonu tarafından onaylanmamalıdır... Ders kitaplarında çeşitli türden - dinsel ya da dinsel olmayan - inançların bilgi gibi aktarılmasından kaçınılmalıdır.” Ders kitaplarının bir endoktrinasyon aracı olarak kullanılmamasına özellikle dikkat edilmelidir.

Ders kitaplarında verilen örneklerin referans çerçevesi genişletilmelidir. Her konu ve her bilgi alanı, öğrenciye sürekli Kurtuluş Savaşı, bayrak, Atatürk... vb. ‘milli değer’ aşılama vesilesine indirgenmemelidir. Özellikle konuyla/alanla tümüyle ilişkisiz, zorlama örneklemelerden kaçınılmalı, her konuyu, her önermeyi bir ‘Atatürk sözü’yle destekleme gayretinden uzaklaşılmalıdır. Bu gayret anlamayı, kavramayı değil, ‘iman etmeyi’ davet eden bir alışkanlık yaratmaktadır.

İlköğretim 6, 7 ve 8. sınıflarda haftada 1 saat seçmeli ders olarak okutulan Düşünme Eğitimi dersinin, konuya ilişkin bilincin artırılmasında ve özellikle önyargılarla, özcü yaklaşımlarla ilgili tutumlarla mücadele etmede etkili olabileceği saptamasıyla, 6, 7 ve 8. sınıflarda, haftada 2 saate çıkarılması ve zorunlu derse dönüştürülmesi tavsiye edilir.

Eğitim hakkının içeriği bağlamında, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 29. maddesine Türkiye tarafından konulan çekince tamamen kaldırılmalıdır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 30. maddesine konulan çekince, Türkiye’nin her türlü ayrımcılığa karşı mücadele taahhüdünü gölgelemektedir. Türkiye tarafından bu maddeye konulan çekince kaldırılarak farklı grupların kültürel, dini ve ana dilde eğitim haklarından yararlanmalarının yolu açılmalıdır.

Ders kitaplarında Anadolu’da yaşayan halklara ya hiç değinilmemekte ya da düşmanlaştıran/düşmanlık aşılayan ifadelerle yer verilmektedir. Ermeniler, Rumlar ve Süryaniler gibi gayrimüslim halklara yönelik ayrımcı ifadeler ders kitaplarından tamamen temizlenmeli; Kürtler, Çerkezler, Lazlar, Aleviler, Araplar gibi Anadolu’da yaşayagelen farklı etnik ve dinsel toplulukların ‘yokmuş’ ya da ‘zararlıymış’ gibi sayılmalarına son verilmeli, onların farklı dil, din, inanış ve kültürleriyle Türkiye toplumunun ve kimliğinin ana bileşenleri oldukları gerçeğine ders kitaplarında da yer verilmelidir.

Ders kitaplarında öğrenciye çoğulcu, çeşitliliği zenginlik olarak kavrayan bir toplum ve dünya modeli sunulmalıdır. Çatışmaların dayatmacı olmayan, barışçı yöntemlerle çözümlenmesi ve tartışmaların tüm tarafları gözetken, mutlak ikilemlere saplanıp kalmayan karşılıklı anlayış ve uzlaşma içinde yürütülebilmesi gerektiği düşüncesi benimsenmelidir. Ders kitaplarında barış eğitimi hedeflenmelidir.

Dünyada benzeri pek görülmeyen Milli Güvenlik dersi müfredattan çıkarılmalı ve tüm ders kitapları ‘sivilleşmeli’dir. ‘Ordu-millet’ gibi özcü, militarist kimlik anlayışına, ‘can veririm, kan dökerim’ şeklinde ifade bulan savaşı/savaş meşrulaştıran ifade ve metinlere ders kitaplarında yer verilmemeli; vatanseverlik ve iyi

vatandaşlık ile savaşmak arasında bir ilişki kurulmamalı; tarih salt bir savaşlar tarihi olarak yazılmamalıdır... Şiddeti ve ölümü yücelten ifadeler ve imgeler ders kitaplarından ayıklanmalıdır.

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri için ilahiyat disiplini yerine din çalışmaları disiplini çerçevesi yeni bir müfredat programı ve bununla uyumlu yeni ders malzemeleri hazırlanmalıdır. 'Ahlâk' konusu dini bir çerçeveye sınırlandırılmayıp, bu dersin içeriğinden çıkarılmalıdır. 'Din kültürü' dersiyse Sünni İslam inanışının belletilmesinden vazgeçilmeli, dersin içeriği, dersin başlığının çağrıştırdığı şekilde 'dinler tarihi ve kültürü'nü kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir. Tüm bunlar yapılamıyorsa, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin müfredattan çıkarılması için gerekli adımlar atılmalıdır.

Biyoloji derslerinde yaradılış görüşünün bilimsel bir kuramı gibi okutulmasından vazgeçilmelidir.

İnsan hakları eğitiminin barış eğitimi ile birlikte düşünülmesi zorunludur. Bu kapsamda ders kitapları, birlikte yaşama, diyalog ve çatışmaların barışçıl çözümlerine yer veren, her türlü ayrımcılığı sorgulayan, farklılıklara korku ile değil, merakla ve empatiyle yaklaşan bir pedagojik anlayışla yeniden düzenlenmelidir.

İnsan Hakları dersinin kaldırılması büyük bir eksiklik doğurmuştur, çünkü insan hakları eğitiminin genel bağlamı yanında içeriği de önemlidir. Bu nedenle, İnsan Hakları dersi bağımsız bir ders olarak ve içeriği gözden geçirilerek yeniden müfredata konulmalıdır.

Meslek içi eğitim olarak öğretmenlere verilen insan hakları eğitimleri zorunlu hale getirilmeli, bu eğitimi almayan öğretmenler kısa sürede saptanarak gereken eğitim verilmelidir.

Eğitim Bilimleri Fakülteleri ile Eğitim Bilimleri, Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler Enstitülerinde açılan tüm tezsiz yüksek lisans programlarına da 'insan hakları dersi' konulmalıdır.

Eğitim Bilimleri Fakültelerinde verilen "ders kitabı incelemesi" dersi programına "ders kitabı yazımı" konusu da eklenmelidir.

Kitapların yazım, basım ve ücretsiz dağıtımına ilişkin süreçler herkese açık, şeffaf ve hesap verilebilir bir yapıya kavuşturulmalıdır." (STGM, 2009).

1.3. Ders Kitaplarında İnsan hakları Projesi III (2012-2014)

İlk aşaması 2003 yılında başlatılan Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesinin bu üçüncü ve son aşaması Tarih Vakfı ile İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (SEÇBİR)'in işbirliği ile yürütülmüştür. 1 Aralık 2012 ile 1 Mayıs 2014 tarihleri arasında uygulanan bu on sekiz aylık projenin toplam 176000 Euro olan bütçesinin 150000 Euro'luk kısmı Avrupa Birliği tarafından sağlanmıştır (AB, 2012). "Türkiye'de insan hakları politikalarının yerel ve ulusal düzeyde oluşturulmasında, uygulanmasında ve izlenmesinde sivil toplum katılımının amaçlandığı" bu proje kapsamında 2012-2013 öğretim yılında Türkiye'de kamu ve özel öğretim kurumlarında okutulan 245 ders kitabı, öğrenci çalışma ve öğretmen kılavuz kitabı uluslararası insan hakları ölçütleri temelinde taranmış, hak ihlalleri izlenerek raporlanmış ve alternatif çalışma kitapları üretilmiştir. Tarih Vakfı'nın Ders Kitaplarında İnsan Hakları I ve II projelerinden farklı olarak, bu projede ders kitaplarını inceleyenler sadece ihlalleri değil aynı zamanda iyi örnekleri de ortaya koymuşlardır. Taramada elde edilen bulgular önceki projelerin bulgularıyla birlikte analiz edilerek raporlanmış ve "Biz Kimiz? Ders Kitaplarında Kimlik, Yurttaşlık, Haklar" başlıklı bir kitap haline getirilerek Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanmış (Çayır, 2014) ve konuyla ilgili resmi ve sivil toplum kuruluşlarına dağıtılmıştır.

Proje kapsamında Uygarlıklar Tarihi isimli iki ciltlik örnek bir ders kitabı da hazırlanarak yayınlanmış, ayrıca bir web sitesi oluşturularak proje kapsamında geliştirilen materyaller bu web sitesi üzerinden kullanıma sunulmuştur (DKİH).

Uygarlıklar Tarihi: Uygarlıklar Tarihi I ve II adını taşıyan iki ciltlik bu yardımcı ders materyali bir grup öğretmen tarafından 9. ve 10. sınıf öğrencileri ile tarih öğretmenlerinin sınıf içi etkinliklerinde kullanmalarına yönelik olarak hazırlanmıştır. Kitabın birinci cildinde ilk insandan başlayarak ilk uygarlıklar olan Mezopotamya (Sümer, Babil, Asur) Minos (Girit)-Miken, Yunan, Helen, İran (Medler, Persler, Sasaniler), Antik Hint, Çin, Anadolu (Hitit, Lidya, Frigya, İyon, Urartu, Truva), Roma, Bizans (Hristiyanlığın doğuşu), Doğu Akdeniz (Fenike, İbrani) ve Amerika (Maya, İnka, Aztek) konularıyla ilgili toplam seksen etkinliğe yer verilmiştir. Etkinliklerin tasarlanmasında öğrencilerin eleştirel düşünme, harita, metin ve film okuma ve yorumlama ve binlerce yüzlerce yıl öncesiyle bugünkü dünya ve toplumsal yaşam arasında ilişki kurma becerilerinin geliştirilmesi göz önünde bulundurulmuştur (Kahyaoğlu vd., 2014a; Tarih

Vakfi, 2014). Kitabın ikinci cildinde ise kültür ve kent üzerine kavramsal tartışmaların yer aldığı giriş etkinliklerinin yanı sıra bozkır, göçebe ve barbarlık, atlı göçebe kültürü, Ortaçağda Avrupa, Bizans, İslam tarihi ve uygarlığı, Türk İslam devletleri ve Haçlı Seferleri ile ilgili konulara ve etkinliklere yer verilmiştir. Bu kitap, Türkiye’de tarih öğretim programında yer verilmeyen Amerika tarihi gibi konuları da kapsamaktadır (Kahyaoğlu vd., 2014b; Tarih Vakfı, 2014).

Proje raporunda projenin uygulandığı dönem ve öncesinde Türkiye’de yaşanan siyasal gelişmeler bağlamında şu genel tablo çizilmektedir:

“Son yıllarda Cumhuriyet tarihinde görülmeyen nitelikte bir dönüşüm sürecinden geçiliyor. Bu süreçte Türkiye, yeni anayasa yapma girişimiyle, Barış Süreci’yle ve farklı kesimlere yönelik açılım politikalarıyla kadim sorunlarını çözmeye ve yeni bir toplumsal sözleşme geliştirmeye çalışıyor. Çünkü birçok farklı ülkede olduğu gibi mevcut ulus-devlet yapısı ve ulus devletin okulu artık Türkiye’deki farklı grupların taleplerini karşılayamıyor. Bu süreçte bir yandan varlıkları yıllarca inkâr edilen Kürtler, mevcut siyasal uygulamaları sorguluyor ve eşit yurttaşlık talebinde bulunuyorlar. Ayrıca Aleviler, Ermeniler, Süryaniler, Romanlar, kadınlar ve LGBTİ bireyler de günden güne daha fazla sorunlarını dile getiriyor ve eşitlik talep ediyorlar. Bu taleplerin somutlaştığı önemli mücadele alanlarından biri de eğitim. Örneğin Kürt sorunundaki en temel talep, anadili eğitimi/ anadilde eğitim konusuna odaklanmış durumda. Bunun yanında Aleviler, Sünnileşme kaygısıyla zorunlu din derslerine karşı çıkıyorlar. Eğitim sisteminde hâlâ kodlandıkları ortaya çıkan Ermeni ya da Rum kökenli birçok Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ise süregiden ayrımcı uygulamalarla mücadele ediyor, çocuklarına kendi dillerini ve kültürlerini aktaracak nitelikli bir eğitim aldırabilmenin kaygısını taşıyorlar.” (Çayır, 2014: 2).

Kitapta daha sonra Türkiye’de 2009 yılından itibaren önemli dönüşümler yaşandığının altı çizilerek “Barış Süreci” ile “Kürt sorunu”nun siyaset düzeyinde açıkça konuşulabilir hale geldiği, açılım politikalarıyla Romanların, Alevilerin, gayrimüslimlerin sorunları ve eşitlik taleplerinin kamuoyunda daha kuvvetli bir şekilde yankı bulmaya başladığı belirtilmektedir. Bu sürecin yansımalarının eğitimde de görüldüğü; bu bağlamda Kurmançî, Zazakî, Abazaca, Adigece ve Lazca gibi derslerin seçmeli ders olarak okutulmaya başlandığı, Milli Güvenlik dersinin müfredattan çıkarıldığının altı çizilmekte ve bu gelişmeler Türkiye’nin kadim sorunlarının çözümü konusunda adımlar atılmaya başlandığının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Çayır, 2014: 128).

Raporda tüm bu gelişmelere rağmen 2012-2013 yıllarında taranan ders kitaplarında geçmişe oranla bazı iyileşmeler olmakla birlikte “hak ihlalleri ve ayrımcılığa yol açan temel zihniyetin devam ettiğinin görüldüğü” belirtilmekte ve bu durumun nedenleriyle ilgili şu değerlendirme yapılmaktadır:

“Bu zihniyet, 1930’ların Türk Tarih Tezi’nin ve 12 Eylül dönemi Atatürkçülük anlayışının etkisiyle Türkiye’yi hâlâ homojen, tek dilli, tek dinli olarak resmeden bir arka plana dayanmaktadır. Homojen bir ulus yaratma yolunda eğitime atfedilen merkezi rol hâlâ sürdürülmektedir. Bu zihniyetle geliştirilen öğretim programları/ders kitapları Türkiye’nin mevcut siyasetinin de ülkenin sahip olduğu entelektüel birikimin de gerisindedir. Eğer eğitim, güncel siyasal gelişmeler çerçevesinde vatandaş yetiştirme sürecinin bir parçasıysa, bu ders kitaplarıyla Türkiye’nin demokratikleşmesine katkı yapacak, çoğulculuğu benimsemiş, yerel değerlerin ve tarihin bilincinde olan ama evrensel değerleri özümsemiş vatandaşlar yetiştirmek imkansızdır.”(Çayır, 2014: 129).

Proje sonuç raporunda özetle şu değerlendirme ve önerilere yer verilmiştir: “Ders kitaplarında “Biz” denildiğinde kastedilen, kökü Orta Asya’ya dayanan Türkler olup, ders kitapları Türklüğü tüm farklılıkları kapsayacak bir vatandaşlık bağından ziyade etnik olarak Türklük, dinsel olarak İslamiyet bağlamında tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle Türkiye’de yaşayan tüm vatandaşların Türk ve Müslüman olduğu varsayılmakta, böylece Türkiye’de dili Türkçeden dini İslam’dan farklı olanlar hâlâ yok sayılmakta ya da görmezden gelinmektedir. Öyle ki, Kurmancî, Zazakî seçmeli ders kitabında dahi Kürtlerden bahsedilmez. Sonuçta kitaplardaki “Biz bilinci” oldukça dar ve standart bir etno-kültürel kimliği empoze etmektedir. Ders kitaplarındaki milli kimlik kurgusunun mevcut haliyle ne olumlu ve onurlu bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı ne de insanlarda ülkeye aidiyet hissi yaratması mümkün değildir. Bu nedenle etno-kültürel kimliği temel alan bir milliyetçilik yerine vatandaşlık bağına temel alan çoğulcu bir “Biz” kurgusu geliştirilmelidir.

Biz kurgusunu yeniden oluşturmak, tarihin “istenildiğinde tam tersi de yazılabilecek ‘tümüyle politik bir kurmaca’” olduğu iddiasını içermediği gibi Türk kimliğini göz ardı etmek anlamına da gelmez. Kimliğin yeniden tanımlanması, Türk kimliğinin ve milliyetçiliğinin tarihsel bir bağlama oturtulma sürecini içermelidir. Bu süreçte tarihsel olarak bir dönem toplum olma ihtiyacına cevap vermek için üretilmiş olan etno-kültürel milliyetçilik, resmi ideoloji olmaktan çıkarılıp, günümüz demokratik toplumlarındaki ideolojilerden biri derecesine indirilmelidir.

Farklılıkları yok sayan milliyetçi ideolojinin panzehiri, farklılıkların altını çizen çokkültürcü bir eğitim de değildir. Başka bir deyişle etno-kültürcü zihniyetin Türkiye için doğurduğu sorunları sadece farklılıklara vurgu yapan çokkültürcü bir eğitim felsefesiyle aşmak zordur. Özellikle mevcut sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarındaki Osmanlı hoşgörüsü söylemi bu tür sorunlu çokkültürcü anlayışı vaz eder niteliktedir. Çünkü bu anlayış kimliklerin kamusal alanda temsilini tehlikeli gören ulusalcı/milliyetçi bakıştan farklı olarak, aynen Osmanlı'da olduğu gibi her din ve inanç grubunun cemaat olarak bugün de özgür olmasını savunur. Türkiye'deki muhafazakar kesimlerin yakın durduğu bu çokkültürcü anlayış Türkiye'nin sorunlarına çözüm üretmekten uzaktır. Çünkü bu anlayış öncelikle toplumu din ve inanç gruplarına böler ve bireyleri değil, Osmanlı dönemindeki gibi cemaat gruplarını temel alır. Ancak farklılıkları yüceltir görünen bu anlayış, eşitlik ilkesine dayanmaz; daha çok Müslümanların hakim olduğu ve diğer din gruplarına müsamaha ettiği bir hoşgörü ilkesini temel alır. Bu bağlamda Türkiye'de çok kültürcülüktен ziyade kültürlerarası eleştirel bir pedagojinin imkanı aranmalıdır. Bu pedagoji, bir yanda eşitlik talep eden kimlikleri tanıyan, öte yanda farklı kimliklerin paylaştığı ortak demokratik zemin inşa eden, yani aynı anda hem farklılıkları hem ortaklıkları vurgulayan bir gerilim hattında çalışmalıdır. Birlikte yaşama ve ortak bir gelecek inşa etme süreci bu gerilim hattından doğacaktır. Bu doğrultuda ders kitaplarında yapılabilecek ilk müdahalelerden biri, öncelikle Türkiye'nin çağın gerisinde değil, çağın içine oturtularak sunulmasıdır. Bu geride kalma hissini yansıması olarak ortaya çıkan ülkenin, kimliğinin, dilinin vs. sürekli tehdit altında olduğu şeklindeki ifadeler gözden geçirilmelidir.

Bu çerçevede militarist değerleri açıkça aşlamaya çalışması, misyonerler gibi ifadelerle farklı grupları hedef göstermesi, Türklüğü sarı ırk, beyaz ırk gibi arkaik kavramlarla tartışması bakımından diğer kitaplardan ayrı bir yerde duran T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi kaldırılmalı, kapsadığı dönem çağdaş bir tarih dersinin içeriğine yedirilmelidir.

Ders kitaplarındaki temel sorunlardan biri de devlet, demokrasi, cumhuriyet, insan hakları, laiklik gibi kavramların tarihsel bir bağlama oturtulmadan ve evrensel tanımlarından uzak bir şekilde aktarılmalarıdır... Kitaplarda, örneğin demokrasiyi anlatırken Türkiye tarihine eleştirel bir perspektifle bakılmasını beklemek mevcut durumda gerçekçi olmayabilir. Ancak bu kavramların, demokratik vatandaşlık anlayışını ve becerilerini geliştirecek şekilde evrensel tanımlarıyla sunulmaları mümkündür.

Araştırma bulguları toplumsal cinsiyet konusunun ele alınışı konusunda iyi örneklerle rastlanmakla birlikte ataerkil rejimi destekleyen temel zihniyetin de devam ettiğini göstermektedir. Ancak ders kitaplarında cinsiyetçi rejimi destekleyen örneklerin çıkarılması ve iyi örneklerinin sayısının artması, bu konuyu insan hakları ve eşitlik bağlamında ele alabilmek için eğitimcilere fırsat alanları açacaktır.

MEB'in sunduğu şekliyle yapılandırmacılık, öğrencileri bilgiyi inşa etme sürecinde aktif kılacak ve onlara yeni bakış açıları sunacak bir yaklaşımdır. Ancak ders kitapları, herhangi bir konuda farklı bakış açılarına değinmek yerine hâlâ tek perspektifli bir içeriğe dayanmaktadır. Çünkü kitaplardaki içerikle yapılandırmacı görünümlü eski davranışçı eğitime devam edilmektedir. Dolayısıyla MEB'in eğitim felsefesini, öğretim programları ve ders kitaplarını göz önünde tutarak yeniden değerlendirmesi gereklidir. Son olarak bir ders kitabının nitelikli olmasının gerekliliklerinden olan görsellerin kalite ve içerikle örtüşme sorununun -geçmiş yıllara oranla azalmakla birlikte- sürdüğünü belirtmek gerekir. Bu durum da gerek metniyle gerek görselleriyle nitelikli ve insan haklarına duyarlı ders kitapları geliştirme hedefinden uzakta olduğumuzu göstermektedir." (Çayır, 2014: 128-133):

SONUÇ

Tarih Vakfı'nın farklı ortaklarla ve farklı finansman destekleriyle 2002-2014 yılları arasında, uygulandıkları dönemde Türkiye'de ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulmakta olan ders kitaplarının insan hakları boyutuyla incelenerek araştırma bulgularına dayalı olarak bu konuyla ilgili eksiklik ve aksaklıkları ortaya koyma amacıyla üç aşamada gerçekleştirdiği Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesinin sonuç raporlarında Türk eğitim sisteminin geneline yönelik çok geniş bir alanda ve radikal değişiklik talep ve önerileri dile getirilmiştir. Devletin üniter ve ulus devlet niteliğinden ideolojisine kadar temel konuları da kapsayan eleştiri ve değişiklik talepleri özellikle şu noktalarda yoğunlaşmaktadır: Anadolu'da yaşayan halkların ve farklı kültür ve inançların ders kitaplarında ele alınış şekli, millet ve vatandaşlık tanımı, anadilde eğitim, din eğitimi, etnik, dinsel, cinsiyet vb. ayrımcılık, insan hakları eğitimi, Milli Güvenlik Bilgisi dersleri, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersleri vb.

Proje sonuç raporlarında dile getirilen değişiklik önerilerinden bazıları süreç içerisinde kabul görmek suretiyle uygulamaya geçirilmiştir. Bu çerçevede ilköğretim okullarının sekizinci sınıflarında okutulmakta iken 2005-2006 öğretim yılında kaldırılan İlköğretim Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin yerine 2015-2016 öğretim yılından itibaren bu defa ilköğretim dördüncü sınıfta İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi isimli bir dersin okutulmasına başlanmıştır (MEB, 2015).

Vakfın kabul gören başka bir önerisi de liselerde okutulan Milli Güvenlik Bilgisi derslerinin müfredattan çıkarılmasına yöneliktir. Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan bir yönetmelikle 28 Aralık 1979 tarihli ve 8/37 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Milli Güvenlik Bilgisi Öğretimi Yönetmeliği yürürlükten kaldırılmıştır. 25 Ocak 2012 tarih ve 28184 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren bu yönetmelikte (RG, 2012), bu dersin 2011-2012 öğretim yılının sonuna kadar okutulmasına devam edilmesi öngörülmüştür. Böylece Milli Güvenlik Bilgisi dersi 2012-2013 öğretim yılından itibaren kaldırılarak bu derse ait haftada 1 saatlik süre seçmeli derslere aktarılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı, Polonya hariç hiçbir ülkede böyle bir dersin bulunmaması, bu dersin varlığının AB müzakere süreçlerinde sürekli eleştiri konusu yapılması ve Milli Eğitim Şuralarında uzmanların bu yönde talepte bulunmaları gibi gerekçelerle kaldırıldığı ifade edilmiştir (AA (2012). Sonuçta bu ders kaldırılmakla birlikte derse ait bazı konu, kazanım, amaç ve açıklamalar Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi ile Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi derslerine aktarılmıştır.

Vakfın önerilerinden birisi ise T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersine ilişkindir. İnsan Hakları III projesinin sonuç raporunda T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersiyle ilgili şu değerlendirme yapılmaktadır: “*Bu çerçevede militarist değerleri açıkça aşılama çalışması ve misyonerler gibi ifadelerle farklı grupları hedef göstermesi, Türklüğü sarı ırk, beyaz ırk gibi arkaik kavramlarla tartışması bakımından diğer kitaplardan ayrı bir yerde duran T. C. İnkılap tarihi ve Atatürkçülük dersi kaldırılması, kapsadığı dönem çağdaş bir tarih dersinin içeriğine yedirilmelidir.*” (Çayır, 2014: 132). Proje raporunda ifade edildiği gibi bu ders kaldırılmamış ancak dersin içeriği süreç içerisinde 2000’li yılların başlarındaki yapısına oranla çok önemli oranda değiştirilmiştir.

Sonuç olarak bir sivil toplum örgütü ve baskı grubu olarak Tarih Vakfı Türkiye’de eğitim sisteminde kendi düşüncesi doğrultusunda değişiklikler yapılması için kamuoyu oluşturmaya ve karar verme mekanizmaları üzerinde baskı yaratmaya çalışılmaktadır. Dile getirdiği talep ve önerilerin bir bölümü, özellikle dönemin siyasal karar mercilerinin düşünce ve yaklaşımlarıyla örtüşenlerin kabul görerek uygulama aşamasına geçirildiği; böylece Vakfın faaliyetlerinin belli ölçülerde de olsa amacına ulaştığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

AA (2012). “Hiçbir ülkede milli güvenlik dersi yok, 11 Haziran 2018 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/hicbir-ulkede-milli-guvenlik-dersi-yok/383878> adresinden erişildi.

AB, (2012), 11 Haziran 2018 tarihinde <http://avrupa.info.tr/tr/ab-ve-sivil-toplum/demokrasi-ve-insan-haklari-icin-avrupa-araci-dihaa-nedir/desteklenen-projeler/devam-eden-projeler.html> adresinden erişildi.

Aktan, C. Can, Ay, H. ve Çoban, H. (2007). Siyasal karar alma sürecinde çıkar grupları, (ed. C. C. Aktan ve D. Dileyici), “Modern Politik İktisat, Kamu Tercihi” içinde, 201-230, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Atar, Y. (1997). Demokratik sistemde sivil toplumun fonksiyonu ve sivil toplum- devlet düalizmi, *Yeni Türkiye*, Kasım-Aralık, 98-101.

Boydak, M. , Polat, H. ve Şener, G. (2015). Sivil toplum kuruluşlarının eğitimdeki yeri, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (1), 59-70.

Çayır, K. (2014). *Biz kimiz? Ders kitaplarında kimlik, yurttaşlık, haklar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

DKİH, “Ders kitaplarında insan hakları”, 11 Haziran.2018 tarihinde <http://egitimdeinsanhaklari.org/tr/> adresinden erişildi.

Kahyaoglu, D., Yaman, N., Demirkuş, A., Aköz, E., Sungur, H., Kandaku, I. ve Küçükosman, Ö. (2014a). *Uygurliklar tarihi I, öğrenci ve öğretmenler için çalışma kitabı*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Kahyaoğlu, D., Yaman, N., Demirkuş, A., Aköz, E., Sungur, H. ve Küçükosman, Ö. (2014b). *Uygarlıklar tarihi II, öğrenci ve öğretmenler için çalışma kitabı*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Karasar, N. (1984). *Bilimsel araştırma metodu*, Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık.

MEB (2015), *İlkokul insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi taslak öğretim programı*, 11 Haziran 2018 tarihinde <http://www.meb.gov.tr/insan-haklari-yurttaslik-ve-demokrasi-dersi-taslak-ogretim-programi-kamuoyunun-gorusune-sunuldu/haber/8713/tr> adresinden erişildi.

RG, (2012). “Milli güvenlik bilgisi öğretimi yönetmeliğinin yürürlükten kaldırılmasına dair yönetmelik”, 11 Haziran 2018 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/01/20120125.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/01/20120125.htm> adresinden erişildi.

STGM (2009). “Ders kitaplarında insan hakları II projesi bulgular ve tavsiyeler raporu”, 11 Haziran 2018 tarihinde <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/b/u/bulgular-tavsiyeler-raporu.pdf> adresinden erişildi.

Tarih Vakfı (2014). “Uygarlık tarihi ders kitapları”, 11 Haziran 2018 tarihinde <http://tarihvakfi.org.tr/ProjeDetay/uygarliktarihiderskitaplari/13> adresinden erişildi.

Turan, R. (2016). Türkiye’de tarih eğitiminde bir değişim dinamiği: Tarih Vakfı, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 13(3), 3720-3749.

TÜBA (2003). “Ders kitaplarında insan hakları projesi tavsiyeler”, 11 Haziran 2018 tarihinde <http://www.tuba.gov.tr/files/PDF/insanhaklari.pdf> adresinden erişildi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yay.

AVRUPA KONSEYİ'NİN TARİH ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ FAALİYETLERİ

Doç. Dr. Refik TURAN

Aksaray Üniversitesi, refikturan06@gmail.com

ÖZET

Avrupa Konseyi'nin tarih öğretimi ile ilgili faaliyetlerini, öngördüğü tarih öğretim anlayışını ve bu anlayış doğrultusunda gerçekleştirdiği faaliyetleri ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmada “genel tarama modeli” ve “doküman analizi” yönteminden yararlanılmıştır. Avrupa Konseyi genel olarak eğitim yoluyla paylaşılan bir Avrupalı kimliği oluşturarak Avrupa Birliği'nin odaklandığı ekonomik bütünleşmeye paralel bir kültürel bütünleşmeyi sağlamayı hedeflemektedir. Konsey, bir yandan Avrupa kimliğini bütün kıtaya yaygınlaştırmaya çalışırken, aynı zamanda bu kimliği de evrensel değerler doğrultusunda sürekli değiştirmeye ve dönüştürmeye çalışmaktadır. Bu amaçla genelde eğitim faaliyetlerine, özel olarak ise tarih öğretimine büyük önem vermektedir. Avrupa Konseyi genel olarak tarih öğretimine etkin ve demokratik yurttaşlar yetiştirmenin ve özellikle Avrupa'nın karşı karşıya bulunduğu sorunların çözümünün etkili bir aracı olarak yaklaşmaktadır. Avrupa Konseyi, tarih öğretimiyle ilgili olarak üye ülkelerin katıldığı çok taraflı projeler yürütmek ve tavsiye kararları yayınlamak suretiyle üye ülkelerin tarih öğretim sistemlerinin iyileştirilmesine ve geliştirilmesine çalışmaktadır. Avrupa Konseyi günümüzde tarihin Avrupa'da uzlaşma ve hoşgörü kültürü, demokratik tutum ve davranışlar geliştirme ve farklı kültür ve medeniyetler arasında köprü kurmanın bir aracı haline gelmesi için kapsamlı faaliyetler sürdürmektedir.

Anahtar kelimeler: Avrupa Konseyi, tarih öğretimi, Avrupa boyutu, kültürlerarası diyalog, paylaşılan tarihler

ACTIVITIES OF THE COUNCIL OF EUROPE IN TEACHING HISTORY

ABSTRACT:

In this research, which aims to expose the activities of the Council of Europe about teaching history, the understanding of teaching history and the activities carried out in line with this understanding, the method of “general survey model” and “document analysis” has been utilized. The Council of Europe aims to create a European identity shared through education in general and to provide a cultural integration in parallel with the economic integration that the European Union focuses on. While the council is trying to spread European identity across the continent, it is also trying to continuously change and transform this identity in line with universal values. For this purpose, it attaches great importance to education activities and to history education in general. The Council of Europe generally approaches history education as an effective means of educating effective and democratic citizens and in particular addressing Europe's problems. The Council of Europe is trying to improve and improve the history teaching systems of the member states by implementing multilateral projects and publishing recommendations on the teaching of history. Today, the Council of Europe continues to carry out extensive activities to make history a means of building bridges between Europe's culture of reconciliation and tolerance, democratic attitudes and behaviour, and different cultures and civilizations.

Keywords: The Council of Europe, history teaching, the European dimension, intercultural dialogue, shared histories

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ülkeleri büyük yıkımla sonuçlanan benzeri savaşların bir daha yaşanmaması için aralarındaki sosyal, ekonomik ve kültürel bağları güçlendirmenin yolunu insan hakları, medya, hukuk, sağlık, eğitim, kültür, spor, gençlik, yerel demokrasiler, sınır ötesi işbirliği, çevre ve bölgesel planlama konularında faaliyette bulunacak bir birlik oluşturmakta görmüşlerdir. Özellikle iki dünya savaşı arasındaki dönemde ve II. Dünya Savaşı süresince Avrupa'da kurulan diktatörlükler, insan hakları ihlalleri ve soykırım uygulamalarına savaş sonrası dönemde SSCB ve komünizm tehditlerinin de eklenmesi yeni bir Avrupa kurulması ve birlik oluşturulması düşüncelerini daha da güçlendirmiştir (Öncü ve Cevizliler, 2013: 23). Bu çerçevede 16 Avrupa ülkesinden 700 delegenin katılımıyla Mayıs 1948'de Hollanda'nın Lahey kentinde Avrupa Kongresi toplanmış, bu kongre sonrasında oluşturulan Avrupa Hareketi Örgütü Şubat 1949'da Avrupa Birliği İlkeler Bildirgesi'ni yayınlamıştır. Avrupa Konseyi düşüncesi bu süreçte olgunlaşarak 5 Mayıs 1949 tarihinde 10 Batı Avrupa ülkesinin 5 Mayıs 1949 tarihinde biraraya gelerek Avrupa Konseyi Statüsünü imzalamasıyla hayata geçmiştir. Türkiye kurulmasından üç ay sonra, Ağustos 1949'da üyeliğe davet edilmiş ve Konsey'in kurucu üyeleri arasında sayılmıştır. Konseyin kurucu üyeleri Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, İsveç, İtalya, Lüksemburg, Norveç ve Türkiye'dir.

Avrupa Konseyi, başta hukuk ve insan haklarının korunması olmak üzere eğitim ve kültür alanlarında da anlaşmalar kabul eden hükümetlerarası bir kuruluştur. Avrupa Konseyi statüsünün 1/a maddesinde Konseyin amacı şu şekilde belirtilmektedir: "Avrupa Konseyinin amacı üyeler arasında müşterek mirasları olan ülke ve prensipleri korumak, yaymak ve siyasi ve ekonomik ilerlemelerini sağlamak amacıyla daha sıkı bir birlik meydana getirmektir."(TBMM, 1949). Günümüzde Avrupa Konseyi sadece ulusal savunmaya ilişkin sorunlarla uğraşmamakta; demokrasi, insan hakları ve temel özgürlükler, medya ve iletişim, sosyal ve ekonomik gelişmeler, eğitim, kültür, kültürel miras, spor, gençlik, sağlık, çevre, bölgesel planlama, yerel demokrasi, hukuk işbirliği gibi çok geniş bir alanda faaliyet sürdürmektedir.

Avrupa Konseyi, çalışma alanları içerisinde önemli bir ağırlığa sahip olan eğitim ve kültür alanındaki tüm faaliyetlerini Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 19 Aralık 1954 tarihinde imzalanan Avrupa Kültür Antlaşması'na dayalı olarak yürütmektedir. Konsey'in eğitim, kültür, gençlik ve spor programlarına olanak tanıyan bu sözleşmeye 47 tam üyenin yanı sıra Azerbaycan, Belarusya, Bosna-Hersek, Ermenistan, Monako ve Vatikan'da taraf olmuştur (Chansel, 2001: 3). Avrupa Kültür Antlaşması şu maddelerden oluşmaktadır:

"Madde 1: Her âkid taraf Avrupa'nın ortak kültür varlığındaki ulusal payını sürdürmek ve geliştirmek için kendine özgü tedbirler alacaktır. Madde 2: Diğer âkid taraflar ülkelerinde kendi medeniyet, tarih, dil veya dillerinin tedkikin gelişmesine ve bu âkid tarafların vatandaşlarına da kendi ülkesi üzerinde bu türden araştırmaları yapmaları imkanının sağlanmasına gayret gösterecekleridir. Madde 3: Âkid taraflar Avrupa yararına olan kültürel faaliyetlerinin gelişmesini sağlamaya yönelik ortak hareketlerini uyumlu hale getirmek amacıyla Avrupa Konseyi çerçevesi dahilinde fikir alışverişinde bulunacaklardır. Madde 4: Her âkid taraf imkân ölçüsünde ikinci ve üçüncü maddenin uygulanması amacıyla kültürel değer taşıyan eşyanın olduğu gibi şahısların da dolaşım ve mübadelesini kolaylaştıracaktır. Madde 5: Her âkid taraf, Avrupa kültürü için bir değer taşıyan kendi kontrolü altında bulunan eşyaları Avrupa'nın ortak kültür varlığının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edecek, onları korumak için gerekli tedbirleri alacak ve bu eşyaların tetkik edilebilmelerini kolaylaştıracaktır." (CoE, 1954; TBMM, 1957).

Avrupa Konseyi'nin eğitim ve kültür çalışmalarını yürüten kurumu ise Kültürel İşbirliği Komitesi (KİK)'dir. KİK, 1961 yılında Avrupa Konseyi Devlet ve Hükümet Başkanları Üçüncü Zirvesi'nde eğitim, kültür, medya, spor ve gençlik alanlarında eylem gündemini belirleyen hükümet temsilcileri komitesi olarak kurulmuştur. Komite, kültür politikalarının geliştirilmesi, kültür politikalarının uygulanmasına yardım, Avrupa standartlarının, ilkelerinin ve iyi uygulamalarının geliştirilmesi ve kültür alanında standart belirleme araçlarının ve standartlarının takibi gibi görevlere sahiptir. Avrupa Konseyi'nin kültür alanındaki faaliyetleri "kimliğin teşviki", "yaratıcılığa destek", "kültürel çeşitliliğe saygı" ve "kültürel yaşama katılım" olmak üzere dört ana ilke üzerine kurulmuştur (URL-1). Bu komite görevini yaparken "Eğitim

Komitesi”, “Yükseköğretim ve Araştırma Komitesi”, “Kültür Komitesi” ve “Kültürel Miras Komitesi” olmak üzere dört alt komiteden yararlanır. KİK’in eğitim programı ilk, orta ve yükseköğretim kademelerini kapsamaktadır. Halen bu kapsamda demokratik kültür yeterlikleri, dijital vatandaşlık eğitimi, yükseköğretimin demokratik misyonu, yetişkin göçmenlerin dilsel entegrasyonu (LIAM), tarih öğretimi ve holokostun anılması, yükseköğretimde akademik özgürlük ve adil tanıma, yüksek öğretimde bütünlük ve eğitimde etik kodların etkili bir şekilde uygulanması gibi eğitimle ilgili pek çok proje yürütülmektedir (CoE, 2018).

Konsey, yarım asrı aşan süredir çocuk hakları, uyuşturucu bağımlılığı, organize suçlar, hoşgörüsüzlük, azınlıkların korunması, sosyal dışlanma, biyoetik ve gençlere daha geniş eğitim fırsatı sağlanması konularında Avrupa vatandaşlarının artan kaygılarına cevap üretme hedefiyle bir Avrupa bilincini teşvik etmek ve farklı kültürlerden gelen insanlar arasında karşılıklı anlayışı geliştirmek üzere geniş kapsamlı programlar geliştirmektedir. Bu programlar ulusal yasal uygulamaları birbiri ve Konsey’in standartları ile uyumlu kılmak için hazırlanan sözleşmeler şeklindedir (Yalı, 2016: 601).

Avrupa Konseyi ile Türkiye Cumhuriyeti arasında da başta insan hakları, demokrasi, vatandaşlık ve tarihi eğitimi konuları olmak üzere eğitim, kültür, medya, yerel yönetimler, hukuk, güvenlik, siyaset, sivil toplum gibi farklı alanlarda işbirliği ve ortak faaliyetler sürdürülmektedir (Öztürk, 2018).

Bu araştırmanın amacı Avrupa Konseyi’nin çok geniş bir yelpazede sürdürdüğü eğitim ve kültür faaliyetleri içerisinde önemli bir yer tutan tarih eğitimi ile ilgili faaliyetlerinden yola çıkarak tarih öğretimine ilişkin yaklaşımını ortaya koymaktır. Araştırmada “genel tarama modeli” (Karasar, 1984: 79). ve “*araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan*” (Yıldırım ve Şimşek 2003: 140) “doküman incelemesi” yönteminden yararlanılmıştır.

1. AVRUPA KONSEYİ VE TARİH ÖĞRETİMİ

Ulus devletlerin oluşum sürecine paralel bir seyir izleyen tarih öğretimi, ulus devletlerin ihtiyaç duyduğu “ulus” inşasının en önemli aracı olarak görülmüş, sahip olduğu bu hayati önemden dolayı eğitim sistemleri içerisindeki yeri ve ağırlığı giderek artmıştır. Günümüzde tarih eğitiminin işlevleri daha da artmış, gerek ulusal, gerekse küresel ölçekte gittikçe daha da önemli hale gelmiştir.

Ulus devletlerin ulusal bilinç geliştirme sürecinde, ulusal kenetlenmeyi sağlamak için “biz” bilincini “öteki” üzerinden kurgulamasının bir gereği olarak tarih ders kitaplarında daha çok çatışmalı ve askeri-siyasi konulara yer vermelerinin başka uluslara karşı nefret uyandırarak uluslar arasındaki düşmanlıkları körüklediğinin fark edilmesi üzerine, özellikle 19. yüzyılın sonlarından başlayarak ve gittikçe artan bir oranda dikkatlerin ülkelerin tarih eğitim sistemine ve ders kitaplarına çevrilmesine yol açmıştır. Tarih öğretim sisteminin ve özellikle tarih ders kitaplarının olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması için gerek ulusal gerekse uluslar arası alanda birtakım çalışmalar yürütülmüştür.

Tarih öğretiminin nefret ve düşmanlıklar uyandırmak yerine kültürler ve ülkeler arasında diyalog ve barış geliştirilmesinin önemli bir aracı olabileceğinin farkına varılmasından sonra başta I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Milletler Cemiyeti’ne bağlı olarak faaliyet gösteren Milletlerarası Entelektüel İşbirliği Komitesi ve Entelektüel İşbirliği Enstitüsü olmak üzere çeşitli örgütler bu konuda çalışmalar yürütmüştür. II. Dünya Savaşından sonra ise bu çalışmaları kaldığı yerden ve daha yoğun bir şekilde Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) sürdürmeye başlamıştır (Safran ve Ata, 1996). 16 Kasım 1945 tarihinde kurulan UNESCO, kurulduğu yıldan başlayarak ders kitaplarını gözden geçirmeyi önde gelen görevlerinden birisi olarak görmüştür. Genel Kurul, 1946’da Paris’de gerçekleştirilen ilk toplantısında ders kitapları ve yardımcı kitaplarla ilgili dokuz maddelik bir program kabul etmesinin yanı sıra bütün üye devletlerin ders kitaplarının toplanacağı bir okul kitapları merkezinin kurulmasını da kararlaştırmıştır (Schueddekopf vd., 1969: 19).

Tarih öğretimi ve ders kitaplarının iyileştirilmek suretiyle çatışma yerine dostluk ve işbirliği düşüncesi geliştirecek tarzda yeniden yapılandırılması yönünde UNESCO'nun sürdürdüğü bu çalışmalara kurulduğu yıldan itibaren Avrupa kıtasını temel alacak şekilde, daha bölgesel ancak daha çok boyutlu, yoğun ve etkili bir şekilde Avrupa Konseyi de eşlik etmeye başlamıştır.

Nitekim 1954 tarihli Avrupa Kültür Sözleşmesinde de tarih öğretiminin farklılıklar arasında köprü kurma ve Avrupa halkları arasında karşılıklı anlayış ve güven tesis ederek insanları biraraya getirmedeki rolünün altı çizilmektedir (CoE, 1954: 1; TBMM, 1957).

Avrupa Konseyi'nin 1950 ve 1960'lı yıllarda tarih öğretimi ile ilgili olarak yürüttüğü faaliyetlerin temel amacı öğretim programlarının ve ders kitaplarının diğer milletlere karşı olumsuz yaklaşım, ifade ve önyargılardan arındırılarak tarih öğretiminin siyasal amaçlar için kötüye kullanılmasının engellenmesi olmuştur. 1990'lı yıllardan itibaren ise tarih öğretimi yoluyla Avrupa kimliğinin ve değerlerinin paylaşılmasına yönelik olarak Avrupa boyutunun geliştirilmesi ve Avrupa'nın gittikçe artan etnik, dinsel ve kültürel çeşitliliği karşısında toplumsal uzlaşma, hoşgörü, empati, insan haklarına ve farklılıklara saygı, demokratik bilinç geliştirilmesi temel amaç haline almıştır. Başka bir ifadeyle Avrupa'da 1950'li yıllardan itibaren ders kitaplarının önyargı ve yanlış kanılardan arındırılması ön planda iken 2000'li yıllardan itibaren tek Avrupa oluşturulmasına yönelik faaliyetlere ağırlık verilmeye başlanmıştır (Yalı, 2016: 606). Avrupa Konseyi'nin tarih öğretimine yönelik faaliyetleri özellikle 1990'lı yıllardan itibaren önemli bir artış göstermiştir. Bu dönemde Konsey'in tarih öğretimiyle ilgili olarak üye devletlere yönelik olarak aldığı tavsiye kararlarının da hem sayıca arttığı hem de daha kapsamlı bir hal aldığı gözlenmektedir. Bu durumun 1992 yılında Maastrich Antlaşmasının imzalanmasıyla birlikte eğitimin Avrupa boyutunun daha da önem kazanmasının ve Doğu Bloku'nun çökmesiyle Orta ve Doğu Avrupa'nın eski komünist ülkelerini Avrupa değerler sistemine entegre etme çabasının bir sonucu olduğu söylenebilir (Öztürk, 2006: 54).

Avrupa Konseyi genel olarak eğitim yoluyla paylaşılan bir Avrupalı kimliği oluşturarak Avrupa Birliğinin odaklandığı ekonomik bütünleşmeye paralel bir kültürel bütünleşmeyi sağlamayı hedeflemektedir. Konsey, bir yandan Avrupa kimliğini bütün kıtaya yaygınlaştırmaya çalışırken, aynı zamanda bu kimliği de evrensel değerler doğrultusunda sürekli değiştirmeye ve dönüştürmeye çalışmaktadır. Yani katı ve durağan bir Avrupa kültürü ve değerlerini tüm Avrupa'ya yaygınlaştırmak küresel bir yaklaşımla dünyadaki gelişmeler ve oluşan ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkan evrensel ilke ve değerlerin bütün Avrupa toplumlarınca benimsenmesi için çaba göstermektedir.

Aşağıda Avrupa Konseyi'nin 1990'lı yıllardan itibaren tarih öğretimi ile ilgili olarak uyguladığı projeler ile yayınladığı tavsiye kararları tanıtılmak suretiyle Konsey'in yaygınlaştırmaya çalıştığı tarih öğretimi anlayışı somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

1.1. Avrupa Konseyi'nin Tarih Öğretimi İle İlgili Yürüttüğü Projeler

1.1.1. Hükümetlerarası İşbirliği Kapsamında Gerçekleştirilen Projeler

a) 20. Yüzyılda Avrupa Tarihini Öğrenmek ve Öğretmek (1997-2001)

Avrupa Konseyi'nin "hükümetlerarası işbirliği" kapsamında 1997-2001 yılları arasında uyguladığı bu proje tarih öğretmenleri, müfredat geliştiricileri, ders kitabı yazarları, öğrenciler vb. tarih öğretiminin tüm taraflarıyla ilgili etkinlik ve faaliyetleri kapsayacak şekilde, aynı zamanda yenilikçi öğretim materyalleri geliştirmeyi de içeren ürün odaklı bir proje olarak tasarlanmıştır. Proje başlıca şu amaçlara yönelik olarak gerçekleştirilmiştir:

- Gençlerin 20. yüzyıl tarihini şekillendiren güçleri, hareketleri ve olayları anlamalarını sağlamak,

- Gençlerin Avrupa kıtasında yakın zamanlarda yaşanan olaylara ilgi duymalarını ve Avrupa'nın günümüzde karşı karşıya bulunduğu temel zorlukların ve çatışmaların tarihsel köklerini ve bağlamını anlamalarını sağlamak,

- Gençlerin daha büyük bir Avrupa ile özdeşleşmelerini sağlamak,

•Gençlere eleştirel sorgulama için gerekli olan kilit becerileri kazanmanın yollarını öğretmek,

•“Öteki”nin bakış açısını anlamının önemini vurgulamak,

•Öğretmenleri Avrupa tarihi ile ilgili daha çok şey öğrenmeye özendirmek.

Böylece proje sonunda öğretmen ve öğrencilerde tarihsel araştırma, eleştirel düşünme, geçmişle günümüz arasındaki bağlantıları anlama, 20. yüzyıl tarihini şekillendiren güçleri, hareketleri ve olayları anlama, tarihsel yorumlara eleştirel yaklaşabilme, empatik yaklaşma, farklılıkları tanıma ve anlama, tarihsel temsillerdeki hataları ve önyargıları tespit etme ve önyargılı bilgi ile yetinmemek gibi beceri ve anlayışların geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Proje çerçevesinde “kadın tarihi”, “nüfus hareketleri (göç)”, “tarih öğretiminde kaynaklar ve az kullanılan kaynaklar”, “20. yüzyılda holokost’un öğretimi”, “tarihin kötüye kullanılması”, “bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması”, “sinema” ve “Avrupa’nın son onlu yıllarda lise ders kitaplarındaki temsili” ve “Avrupa ülkelerinin tarih öğretmeni yetiştirme sistemleri” ile ilgili çok sayıda etkinlik düzenlenmiş, kitap ve farklı öğretim materyalleri üretilmiştir (URL-2).

Projenin temel çıktısı Robert Stradling tarafından hazırlanan 20. yüzyıl Avrupa tarihinin nasıl öğretilmesi gerektiğine dair kapsamlı bir el kitabıdır. Bu kitapta tarih derslerinde nelerin öğretilmesi gerektiğinden ziyade nasıl öğretilmesi gerektiği üz

erine yoğunlaşılmakta ve tarih öğretmenleri o güne kadar derslerde sıkça kullanılmayan yöntem, teknik ve materyallerle tanıştırılmaktadır. Bu kitabın on farklı dildeki versiyonuna Konsey’in web sitesinde yer verilmiş olup, Türkiye’de de Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı (Tarih Vakfı) tarafından Türkçeye çevriltilmiş ve yayınlanmıştır (URL-3; Stradling, 2001; Stradling, 2003).

b) Tarih Öğretiminde Avrupa Boyutu (2002-2006)

Bu proje tarih öğretmenlerinin Konsey’in kabul ettiği yirmi birinci yüzyılda Avrupa’da tarih öğretimine ilişkin tavsiye kararını uygulamalarına yardımcı olmak, çok perspektifliliği ve özellikle tarih öğretiminde Avrupa boyutunu vurgulayarak ulusal yaklaşımları zenginleştirmek amacıyla 2002 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Proje daha çok Avrupa yaklaşımı ve boyutunu Avrupanın yakın tarihinde önemli rol oynayan tarihsel olayların analizi yoluyla tanımlamaya ve tarih öğretmenlerinin derslerinde kullanabilecekleri yöntemlere yoğunlaşmıştır. Projenin başlıca amaçları şunlardır: Gerçekten Avrupa’ya dair olan olay, konu, tema veya gelişmelere odaklanma, tarih öğretmenlerinin tarihsel olaylara karşılaştırmalı bir bakış açısı ile, kendi ülkeleriyle ilgili olaylara ise daha geniş bir Avrupa ve küresel bağlamda yaklaşımlarını teşvik etmek, gençlerin tarihsel bilgilerini olduğu kadar eleştirel düşünme ve tarihsel anlamalarını da geliştirmelerine katkıda bulunmak ve öğretmen ve öğrencilerin anahtar olay, çatışma ve gelişmeleri çoklu bakış açılarıyla incelemelerini teşvik etmek. Proje kapsamında Avrupa’nın önemini ortaya koyan ve Avrupalılık bilincinin gelişmesinde önemli rol oynadığı düşünülen beş önemli tarihsel dönem belirlenmiş olup şöyledir: "Avrupa tarihinde 1848", "Balkan Savaşları 1912-1913" "1919’da barış arıyor", “İkinci Dünya Savaşı’nın sonu ve 1945’te Soğuk Savaşın başlangıcı” "Orta ve Doğu Avrupa’da 1989/90 olayları ve gelişmeleri”

Proje sonunda derslerde çoklu bakış açısını kullanmak isteyen öğretmen ve eğitimciler ile öğrencilere yönelik üç temel kaynak geliştirilmiştir. Bunlar; "Avrupa Tarihinin Dönüm Noktaları: Avrupa Tarihinin Beş Önemli Anına Çoklu Bakış" isimli bir kitap, Avrupa Konseyi’ne üye tüm ülkelerin tarihçileri tarafından derlenen birincil ve ikincil elden kaynakları içeren bir CD-ROM ve bir “Öğretmenin El Kitabı” dır (URL-4). “Crossroads of European histories - Multiple outlooks on five key moments in the history of Europe” (Avrupa Tarihlerinin Dönüm Noktaları: Avrupa Tarihinin Beş Önemli Anına Çoklu Bakış" isimli bu kitapta tarih öğretmenlerinin derslerini çoklu bakış açılarıyla işlemelerine katkı sunmak üzere Avrupa’nın yakın dönem tarihiyle ilgili olarak belirlenmiş aynı olaylara farklı bakış açılarıyla yaklaşımlarla ilgili çok sayıda örneklere yer verilmektedir (URL-5).

c) Tarih Öğretiminde “Öteki” İmajı (2006-2009)

Günümüzde gittikçe daha fazla etkisini hissettiren küreselleşme, göç, bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki gelişmeler ve farklı din ve kültürler arasındaki diyalog ve gerginlikler Avrupa Konseyi'nin tarih öğretimiyle ilgili faaliyetlerine her zaman olduğundan daha fazla önem ve öncelik vermesine neden olmaktadır. Özellikle Avrupa toplumlarının gittikçe artan çok kültürlü toplum yapısı tarih öğretiminin amaçlarının, içeriğinin ve yöntemlerinin yeniden gözden geçirilmesini ve çok perspektifli bir anlayışa geçişi adeta zorunlu kılmaktadır. Bu proje de Avrupa Konseyi'nin kültürlerarası diyalog alanındaki tüm faaliyetlerini içerecek şekilde ve şu amaçları gerçekleştirmeye yönelik olarak düzenlenmiştir: Kültürlerarası ve dinler arası diyalog konusunda Avrupa Konseyi'nin genel çalışmalarıyla uyumlu bir bakış açısı ile tarih öğretiminin geliştirilmesi için genel ilkeler belirlemek; hükümetlere ve sivil toplumun da dahil olduğu diğer partnerlere bu ilkeleri tarih öğretiminin tüm bileşenleriyle sınıf ve okul dışı aktivitelerle pratiğe dönüştürmek için gerekli strateji, yöntem ve araçlar önermek ve tarih öğretmenlerinin ve diğer tarih öğretimiyle uğraşanların eğitilmeleri konusuna olan ilgiyi artırmak için öneriler geliştirmek.

Projede üç tema belirlenerek çalışmalar bu temalar üzerinde gerçekleştirilmiştir: “Çoklu imajlar, paylaşılan kaderler: Çok kültürlü bir toplumda tarih öğrenme”, “küreselleşme bağlamında “öteki” ve “biz” imajları” ve “çatışma durumlarında “öteki” imajı: Güveni yeniden inşa etmenin bir aracı olarak farklı tarihleri öğrenmek”. On bir üyeden oluşan proje ekibinde Eğitim Komitesi'nden bir üyenin yanısıra alanlarında belli deneyime sahip tarihçiler, tarih öğretmenleri ve tarih öğretmeni yetiştirme veya ilgili alanlarda çalışan profesyoneller, müze, arşiv, medya vb okul dışı kuruluşların temsilcileri, tarih eğitimi konusunda deneyimli bir bakanlık yetkilisi ile iki ana sivil toplum örgütü olan EUROCLIO ve Avrupa Öğretmenler Birliği yer almıştır. Bunun dışında farklı uluslararası kuruluşlar ve uluslararası sivil toplum örgütlerinden de ilgili oldukları konularla ilgili olarak gerçekleştirilen toplantılara temsilciler davet edilmiştir.

Proje Avrupa Konseyi'nin kültürlerarası diyalogu ilerletme çabalarının bir parçası olarak görülmüş ve kültürlerarası diyalog ile ilgili “Beyaz Kitap”ın hazırlanmasına katkı sağlanması düşünülmüştür. Projenin ayrıca vatandaşlık eğitimi, kültür ve miras, gençlik, sosyal ilişkiler ve insan hakları alanlarında Konsey'in uygulamakta olduğu farklı proje etkinlikleriyle bütünleştirilmesine de önem verilmiştir.

Proje süresince çok sayıda seminer ve sempozyum gerçekleştirilmiştir. Projenin amaçları hakkında fikir vermesi bakımından burada sadece düzenlenen bu seminer ve sempozyumların temalarının belirtilmesiyle yetinilmektedir. Proje kapsamında düzenlenen seminer ve sempozyumların temaları şöyledir: “İletişim ve etkileşim: Avrupa'da tarih öğretiminde Müslüman Dünyasının İmajı”, “tarihlerin çeşitliliği ve çeşitlilik tarihinin öğretilmesi ve öğrenilmesi”, “Avrupa'da tarih öğretiminde Müslüman Dünyasının İmajı: İyi uygulamalar”, “günümüzde kültürel çeşitliliği anlamak ve deneyimlemek için tarih öğrenmek”, “Avrupa'da tarih öğretimi: küreselleşme bağlamında öteki imajı”, “küreselleşme ve öteki imajı: Avrupa'da tarih eğitimi için zorluklar ve yeni perspektifler” ve “çatışma ve çatışma sonrası durumlarda “öteki” imajı”. Proje kapsamında ayrıca Avrupa Konseyi'nin sağladığı başarılar hakkında bir özet kitapçık ve çeşitli öğretim materyalleri de hazırlanmıştır. (URL-6)

d) Ayıran Sınırlar Olmadan Avrupa İçin Paylaşılan Tarihler (2010-2014).

2010-2014 yılları arasında yürütülen bu proje genel olarak; üye ülkelerin ortak tarihsel miras hakkındaki farkındalıklarını artırmak, her türlü tarihsel yakınsamaları daha iyi anlamalarını sağlayarak çatışmaları önlemek ve uzlaştırma süreçlerine katkı sunmak, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 2018 yılında kabul ettiği “kültürlerarası diyalog” hakkındaki “eşitler olarak birlikte onurlu yaşamak” başlıklı “Beyaz Kitap”ın önerilerini yaymaya devam etmek ve yine Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi ve Parlamenterler Asamblesinin tarih öğretimine ilişkin tavsiyelerini hayata geçirmek, Avrupa'nın mekânsal bir varlık olarak gelişimini karakterize eden ve Avrupa inşasının koşullarını yaratan temel etkileşimleri ve yakınsamaları ortaya çıkarmak;

özellikle tarih dersleri bağlamında Avrupa tarihinin bu boyutlarının bilincine ve bilgisine yönelik strateji ve yöntem önerileri geliştirmek ve küresel bağlamda Avrupa tarihinde ortak eğilimleri doğru bir şekilde anlamaya imkan yaratacak içerik ve becerilerin tanımlanması amaçlanmıştır (URL-7).

Tarihçiler, müfredat geliştirme uzmanları, ders kitabı yazarları, tarih öğretmenleri, öğretmen eğitimcileri, öğretmen yetiştiren kurum temsilcileri, müze uzmanları ve sivil toplum temsilcilerinden oluşan tarih öğretiminin tüm paydaşlarının temsilcilerinin katılımıyla yürütülen bu projenin ana çıktısı öğretmen eğitimcileri, öğretmenler ve öğrenciler için hazırlanan bir interaktif e-kitap olmuştur. Bu e-kitapta Avrupa tarihindeki etkileşimler ve yakınsamalarla ilgili bilinçli farkındalık yaratmaya yönelik strateji, yöntem ve öğretim teknikleri ile öğretim materyallerine yer verilmiştir. Bu materyaller aktif öğrenme yöntemleri kullanmaya ve çoklu bakış açısı ve belirlenen anahtar becerileri kazandırmaya uygun olarak hazırlanmıştır. Kitap olabildiğince çok sayıda üye ülkeyi ilgilendirdiği düşünülen Avrupa tarihiyle ilgili şu farklı temalar esasında hazırlanmıştır: “Sanayi Devrimi’nin etkisi”, “eğitimin gelişimi”, “sanat tarihine yansıyan insan hakları” ve “Avrupa ve dünya”. Kitapta bu temalarla ilgili belirlenmiş konuların içeriden bakışlar sağlayarak okuyucuyu ilgili tarihsel konularda araştırmaya sevk etmesine özen gösterilmiştir. Her bir konu farklı yaş gruplarına yönelik öğretim üniteleri seti içermekte olup, ayrıca öğretmenlere ihtiyaçları doğrultusunda farklı üniteler oluşturma imkanı da sunulmaktadır (URL-8).

e) Çeşitlilik ve Demokrasi İçin Eğitim: Çağdaş Avrupa’da Tarih Öğretimi (2016-2019)

Bu proje 2016-2017 ve 2018-2019 yıllarını kapsayacak şekilde iki aşamalı ve toplam dört yıllık bir proje olarak tasarlanmış olup halihazırda devam etmektedir. Projeye tarih eğitimiyle ilgili karar vericiler, öğretmen yetiştiren kurumlar, sivil toplum örgütleri ve tarih öğretmenleri arasında geniş bir etkileşime olanak sağlayacak bir platform oluşturulması, farklı kuşaktan tarih eğitimcileri arasında köprüler oluşturulması ve Avrupa Konseyi’nin eğitimle ilgili yürüttüğü farklı projelerine girdi sağlanması düşünülmüştür.

Projenin genel amacının üye devletlerin politika yapıcılarında günümüz Avrupa’sında tarih eğitiminin önündeki kültürel ve siyasal zorlukları aşmada ihtiyaç duydukları uzmanlık ve yetenekleri geliştirmek olarak belirtilmektedir. Proje süresince iyi örnek ve uygulamaların paylaşılması ve rehber dokümanların üretilmesi yoluyla üye devletlerin 21. yüzyılda tarih eğitiminin önündeki zorlukların üstesinden gelmeleri, tarih öğretiminin kalitesini yükseltilmesi ve demokratik değerler ile işbirliği kültürünün geliştirilmesinin desteklenmesi öngörülmüştür.

Projeye bu özel hedeflere ulaşılması da öngörülmektedir: Demokratik vatandaşlık eğitiminde tarih eğitiminin yerini ve önemini ortaya koymak, tarih derslerinde öğrencilerin performanslarının yanı sıra demokratik vatandaşlık eğilim ve yeterliliklerini de değerlendirmede kullanılabilecek yaklaşımlar tanımlamak ve değerlendirmek, tarih eğitiminin gençlerin çeşitliliği olumlu olarak değerlendirmelerine, birlikte yaşamayı öğrenmeye, manipülasyon ve şiddete karşı mücadele etmelerine ve işbirliği kültürü geliştirmelerine yardımcı olabileceğini gösteren etkili uygulama örnekleri derlemek, mevcut zorluklar ve özellikle artan çeşitlilik bağlamında kaliteli bir tarih eğitim sisteminin oluşturulması ve başarılması için politika önerileri ve kılavuz ilkeler belirlemek, farklı toplumalarda tarih eğitiminin sürekli gelişmesine destek, özellikle de gençlerin demokratik yeterliliklerinin geliştirilmesine özel önem vermek.

Projeye ayrıca 21. yüzyılın artan çeşitlilik şartlarında tarih eğitiminin kalitesini artırmak için kısa ve uzun vadeli önlemler belirlemek ve üye devletlere çok kültürlü bir ortamda demokratik süreçlere dayalı olarak çalışabilecek nitelikte etkili tarih eğitimcilerinin yetiştirilmesini sağlayacak politika önerileri sunulması hedeflenmektedir (URL-9).

1.1.2. Bölgesel Projeler

Avrupa Birliği’nin başta eski Doğu Bloku ülkeleri olmak üzere yürüttüğü bölgesel bazı faaliyetler içerisinde eğitim önemli yer tutmaktadır. Doğu Blokunun dağılmasından sonra Güney Doğu Avrupa’da ortaya çıkan ekonomik ve sosyal sorunları eğitim yoluyla çözmek, bir “Avrupa

kimliği” yaratmak ve “Avrupalılığı” eğitim aracılığıyla geliştirmek amacıyla başlatılan Graz Süreci daha sonra 1999 yılında Balkan ülkelerinin iştirakiyle oluşturulan Güney Doğu İstikrar Paketi içerisine dahil edilmiştir. Avrupa Birliği’nin finanse ettiği ve yürüttüğü bu istikrar faaliyetleri içerisindeki alanlardan birisi de “insan hakları ve demokratikleşme” olup, bu faaliyetlerle birlikte bu alanın bir alt başlığı olan tarih eğitimiyle ilgili faaliyetler de Avrupa Konseyi tarafından yürütülmüştür (Yılmaz, 2007: 71).

Aşağıda Konsey’in tarih öğretimiyle ilgili sürdürdüğü bölgesel nitelikteki faaliyetlerle ilgili kısa bilgiler verilmektedir.

a) MATRA Programı

Hollanda Hükümeti tarafından finansa edilen bu program Orta Avrupa, Doğu Avrupa ve Türkiye’de Avrupa Birliği ile katılım öncesinde muktesabata uyum sürecine destek amacı taşımakta ve bu kapsamda bahsedilen ülkelerde sosyal alanlarda, özellikle iyi yönetim, demokratik yurttaşlık ve hukukun üstünlüğünün sağlanmasına yönelik faaliyetlere proje desteği sağlanmaktadır (TÜSEV, 2). Bu program kapsamında 2003 yılından itibaren EOROCLIO ile işbirliği halinde Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan’da tarih eğitimiyle ilgili seminerler düzenlenmiştir. Düzenlenen seminerlerden bazıları şunlardır: “20. yüzyıl tarihinin öğretimi” (28-29 Ekim 2004, Bükreş, Romanya), “Holokost anma günü ve insanlığa karşı suçların önlenmesi günü”, “20. yüzyıl tarihinin öğretimi” (27-28 Ocak 2004, Zagreb, Hırvatistan) ve “Hırvatistan’da tarih öğretimi” (4-5 Nisan 2003, Hırvatistan) (URL-14).

b) Güneydoğu Avrupa

1999 yılında Avrupa Birliği tarafından Balkanlarda istikrarın sağlanmasına katkı sunmak amacıyla başlatılan Güney Doğu Avrupa İstikrar Paketi sürecinde Avrupa Konseyi de bölgede tarih ve tarih öğretimi konularında faaliyetlerde bulunmuştur. Konsey bu çerçevede bölgede bu konularla ilgi olarak bir çalışma grubunu koordine etmiş, yeni ders kitaplarının hazırlanmasına yardımcı olmuş ayrıca tarih öğretmenlerinin meslek öncesi ve hizmetiçi eğitimlerine yönelik programlar yürütmüştür. Çatışmaların yoğun olduğu bu bölgede yürütülen programlarda genel olarak klişelerden uzaklaşmak, eleştirel yaklaşmak, II. Dünya Savaşı’nın başlangıcı ve 21. yüzyılın zorlukları başta olmak üzere tartışmalı ve hassas konularla başedebilmeye yoğunlaşmıştır.

Avrupa Konseyi’nin bölge ülkelerinde 1999-2004 yılları arasında düzenlediği çok sayıdaki seminer ve atölyeden bazıları şunlardır: "Güneydoğu Avrupa’da tarih ve tarih öğretimi" (Graz, Avusturya, 1–2 Ekim 1999), "Tarih öğretimi reformu: müfredat, ders kitapları ve öğretmen eğitimi" (Tiran, Arnavutluk, 6-8 Ekim 1999), "Güneydoğu Avrupa’da tarih öğretmenlerinin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimi" (Atina, Yunanistan, 28 - 30 Eylül 2000), "Tarih eğitimcileri için aktif öğrenme yöntemleri ve sorgulamaya dayalı öğrenme" (Belgrad, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, 5-7 Mart 2001), "21. Yüzyılda tarih öğretmenlerinin bölgesel bağlamda karşılaştığı zorluklar" (Budapeşte, Macaristan, 8 - 10 Kasım 2001), "II. Dünya Savaşı’nın başlangıcını öğretmek" (Bled, Slovenya, 18 - 20 Ekim 2001), "Güneydoğu Avrupa’da tarih ve tarih öğretimi" (Tiran, Arnavutluk, 21-22 Kasım 2002), "Sırbistan’da tarih öğretimi" (Belgrad, Sırbistan ve Karadağ, 21 - 22 Ocak 2003), "Yeni tarih ders kitaplarının geliştirilmesi" (Belgrad, Sırbistan, 4-5 Kasım 2003), "Azınlıklar için tarih ders kitapları, çoklu bakış açısı, ders kitaplarının kullanımı ve BİT" (Palić Gölü, Sırbistan, 17 - 18 Mayıs 2004) (URL-15).

c) Rus Japon Projesi

1999-2001 yıllarını kapsayan bu proje Avrupa Konseyi’nin himayesinde Rusya Federasyonu Eğitim ve Bilim Bakanlığı ve Japonya’da bir sivil toplum örgütü olan Uluslararası Eğitim ve Bilgi Toplumu (ISEI)’nin işbirliği ile yürütülmüştür. “Çok kültürlü toplumlarda ve sınır bölgelerinde tarihin öğretilmesi” konulu bir seminerle başlayan proje özellikle komşu ülkelerin tarihlerinin nasıl öğretilmesi gerektiği konusu üzerine yoğunlaşmıştır. Proje çerçevesinde 1999 yılında St. Petersburg’da Rus ve Japon tarihçiler biraraya gelerek iki ülkenin tarih öğretiminin bugünü ve geleceğinin yanı sıra ders kitaplarında bu iki ülkenin birbirlerine nasıl yaklaştıkları konularını tartışmışlardır. Proje kapsamında gerçekleştirilen toplantılarda tarih

öğretiminde kültür, gündelik yaşam ve insani değerlere ilişkin konulara fazla yer verilmesinin başta komşu ülkeler olmak üzere başka ülkelerle ilgili olumlu imajların oluşturulmasına fırsat yaratacağının altı çizilmiştir (URL-16).

d) Güney Kafkasya

Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi'nin Güney Kafkasya'da demokratik istikrarı güçlendirme amacıyla 2002 ve 2003 yıllarında yürüttüğü “Yeni Girişim” projesi çerçevesinde Konsey, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistanlı tarih uzmanlarıyla 1996 yılından itibaren çalışmalara başlamıştır. Bölge ülkelerini de kapsayan iki önemli tarih eğitimi projesi uygulanmış olup bunlar Tiflis Girişimi ve Karadeniz Girişimi'dir.

Tiflis Girişimi: Eylül 1997'de Gürcistan Eğitim Bakanlığı'nın ev sahipliğinde düzenlenen “Orta dereceli okullarda tarih öğretimi reformu” konulu ilk bölgesel seminerle başlatılan Tiflis Girişimi Projesi, çok sayıda seminer, konferans, uzman toplantısı ve öğretmen yetiştirme çalıştayları gibi farklı etkinliklerden oluşan bir süreç olarak tasarlanmıştır. Düzenlenen bu etkinliklerin hepsinin ortak amacı genç kuşakların kültürel çeşitliliği tam olarak anlamalarına yardımcı olacak şekilde tasarlanan etkileşimli öğretim yöntemlerinin kullanılmasını teşvik etmek, böylece Konsey'in Rec (2001)15 nolu tavsiye kararında ifadesini bulan yeni bir tarih anlayışı için bir temel oluşturmaktır. Proje, Kuzey ve Güney Kafkasya'dan tarih eğitimcilerini bir araya getirerek deneyimlerini ve uygulamalarını paylaşmaları için eşsiz bir fırsat yaratmıştır. Proje süresince Kafkasya'dan yaklaşık 500 tarih eğitimcisinin Almanya, Litvanya, Moldova, Norveç, Polonya, Ukrayna ve İngiltere'den gelen uzmanlarla birlikte katıldıkları 21 etkinlik düzenlenmiştir (URL-17).

Karadeniz Girişimi: Tiflis Girişiminin başlatılmasından kısa bir süre sonra, 1999'da Romanya yetkilileri tarafından “ Karadeniz Tarih Girişimi” başlatılmıştır. Karadeniz Girişimi Türkiye, Ukrayna, Bulgaristan, Gürcistan, Moldova, Romanya ve Rusya Federasyonu olmak üzere Karadeniz'e kıyısı olan yedi ülkeden tarih eğitimcilerini bir araya getirmiştir. Proje kapsamında tüm ülkelere yönelik farklı konularda uzman ve seminerlerin bölgesel toplantıları gerçekleştirilmiş, bölgedeki okullar arasında okul ortaklıklarının gerçekleştirilmesine karar verilmiş ve tüm ülkelerin katkıda bulunduğu Karadeniz tarihi hakkında ek bilgi sağlayan bir öğretim paketi hazırlanmıştır (URL-17).

e) Kuzey Kafkasya

Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi arasında farklı ülkelerde veya bölgelerde demokratik istikrarın güçlendirilmesi için yürütülen ortak programlar kapsamında Kuzey Kafkasya'da Dombay, Nalçık, Elista'da tarih öğretimi ile ilgili seminerler düzenlenmiştir. “Ortaöğretimde tarih öğretimi: öğretmen eğitimi ve tarih ders kitapları”, “tarih öğretimi günümüz toplumunda uzlaşma, karşılıklı anlayış ve hoşgörüyü nasıl güçlendirebilir?” ve “ortaöğretimde tarih öğretirken tarihsel gerçeklerin yorumlanması” temalarıyla düzenlenen bu seminerler Kuzey Kafkasya'nın tüm cumhuriyetlerinden ve bölgelerinden, tarih eğitimi (bakanlar, bakan yardımcılar, üniversite profesörleri, öğretmen eğitmenleri ve tarih öğretmenleri) bakanlık yetkilileri ve uzmanlarını bir araya getirmiştir. Ortak program çerçevesinde başlatılan Çeçen öğretmenlere yönelik seminerler ve çalıştaylar, 2005-2006 döneminde, bu kez Avrupa Konseyi ile Rusya Federasyonu arasında yürütülen İşbirliği Programları kapsamında sürdürülmüştür (URL-18).

1. 2. Avrupa Konseyi'nin Tarih Öğretimine İlişkin Aldığı Tavsiye Kararları

Avrupa Konseyi, üye devletlerin tarih öğretim sistemlerinde ortak standart bir anlayışın hakim olmasını sağlamak için genellikle tarih öğretimiyle ilgili olarak yürütülen çok taraflı projelerden elde edilen birikim ve bulgulara dayalı olarak hazırlanan ve bağlayıcı niteliği bulunmayan tavsiye kararları yayınlamaktadır. Bu kararlar Avrupa Konseyi'nin nasıl bir tarih öğretimi arzuladığını veya öngördüğünü ortaya koyan temel belge niteliğinde oldukları için konumuz açısından büyük öneme sahiptir. Aşağıda Avrupa Konseyi'nin tarih öğretimine ilişkin olarak yayınladığı “Tarih ve Avrupa'da Tarih Öğretimi (Rec 1996/1283)”, “21. Yüzyıl Avrupa'sında Tarih Öğretimi (Rec, 2002/15)”, “Çatışma Alanlarında ve Çatışma Sonrası

Alanlarda Tarih Öğretimi (Rec, 2011/6)” ve “Kültürlerarası Diyalog ve Tarih Öğretiminde “Öteki” İmajı (Rec, 2011/6)” başlıklı tavsiye kararlarının içerikleri hakkında kısa bilgiler verilmektedir.

1.2.1. Tarih ve Avrupa’da Tarih Öğretimi (Rec 1996/1283)

Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesinin 22 Ocak 1996 tarihli oturumunda alınmış olan bu tavsiye kararında tarih ve tarih öğretiminin farklı boyutlarıyla önemine ve günümüz dünyasındaki genel durumuna dair bir çerçeve çizildikten sonra üye ülkelere tarih öğretimi ve tarihçilik ile ilgili birtakım tavsiyelerde bulunmaktadır. Kararda tarih öğretiminin amaçları, ders içerikleri, Avrupa boyutu, derslerde kullanılacak yöntem, teknik ve materyaller, tarih öğretmenlerinin eğitimi, örgütlenmeleri ve diğer ülkelerdeki meslektaşlarıyla etkileşimleri de dahil olmak üzere çok geniş bir alanda kapsamlı tavsiyelere yer verilmektedir. Tavsiye kararlarında yer alan bazı hususlar şunlardır:

- Tarih öğretimi öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri edinmelerini, bilgileri etkili ve sorumlu bir yaklaşımla analiz edip yorumlamalarını, meselelerin karmaşıklığını kavramalarını ve kültürel çeşitliliğe değer vermelerini sağlamalıdır.
- Tarih öğretiminin ders konusu toplumların bütün yönlerine, siyasal tarihin yanı sıra toplumsal ve kültürel tarihe de yer vermelidir. Kadınların rolü gereğince takdir edilmeli, yerel ve ulusal (ama milliyetçilikten uzak) tarihin yanı sıra azınlıkların tarihi de öğretilmelidir. Tartışmalı, hassas ve trajik olaylar karşılıklı olumlu etkilerle dengelenmelidir.
- Öğretim programlarında bütün Avrupa’nın tarihine, başlıca siyasal ve ekonomik olaylara, Avrupa kimliğini şekillendirmiş olan felsefi ve kültürel akımlara yer verilmelidir.
- Tarih öğreniminin farklı biçimleri (ders kitabı, televizyon, proje çalışmaları, müze ziyaretleri) birleştirilmeli ve bunlardan birini diğerlerini dışta bırakacak bir öncelik verilmemelidir. Yeni enformasyon teknolojileri tam anlamıyla bütünleştirilmelidir.
- Gençlerin tarihi kavrayışı açısından okul ve okul dışı ortamlar arasında daha geniş çaplı etkileşime destek verilmeli, bu amaçla müzeler, kültürel geziler gibi yollara başvurulmalıdır.
- Öğretmenler sürekli hizmet içi eğitime teşvik edilmelidir. Tarih öğretmenleri arasında etkileşimi sağlayacak bir ağ oluşturulması teşvik edilmelidir.
- Kültürel İşbirliği Konseyi, Eğitim Komitesi’nin projeleri vb. araçlarla öğretmenler ve tarihçiler arasındaki işbirliği teşvik edilmelidir.
- Tarih öğretmenlerinin bağımsız ulusal dernekler kurmaları için hükümet desteği verilmelidir. Bunların Avrupa Tarih Öğretmenleri Birliği (EUROCLIO)’ya aktif katılımları teşvik edilmelidir.
- Tarih öğretmenlerini siyasal yönlendirmelere karşı korumak üzere onlarla işbirliği içinde tarih öğretimine ilişkin bir uygulama düsturu, ayrıca bir Avrupa sözleşmesi hazırlanmalıdır (URL-11; Çalışkan ve Şahbudak, 2005: 3-4).

1.2.2. 21. Yüzyıl Avrupa’sında Tarih Öğretimi (Rec, 2002/15)

“21. Yüzyıl Avrupa’sında tarih öğretimi” başlıklı bu tavsiye kararı Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından üye ülkelerin bakanlıklarına yönelik olarak Ekim 2001 tarihinde kabul edilmiştir.

Konseyin tarih öğretimiyle ilgili olarak yayınladığı en kapsamlı karar olan bu tavsiye kararında üye devletlere “21. Yüzyılda tarih eğitiminin hedefleri”, “tarihin kötüye kullanımı”, “tarih eğitiminde Avrupa boyutu”, “müfredat içeriği”, “öğretim metodları”, “eğitim ve hatıralar”, “tarih öğretmenleri için hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim” ve “bilgi ve iletişim teknolojileri” başlıkları altında tarih öğretiminin tüm bileşenlerine yönelik çok kapsamlı önerilerde bulunmaktadır. Aşağıda oldukça kapsamlı ve uzun bir metin olan tavsiye kararında yer alan hususlara özetlenmek suretiyle alt başlıklar halinde yer verilmiştir.

21. Yüzyılda tarih eğitiminin hedefleri: Sorumlu ve aktif vatandaşların yetiştirilmesi ve farklılıklara saygı geliştirilmesi, halklar arasında uzlaşma, tanıma, anlaşma ve karşılıklı güven oluşturması, insan hakları ve demokrasi gibi temel değerlerin yaygınlaştırılması, özellikle hassas ve tartışmalı konularda öğrencilerin bilgiyi eleştirel ve sorumlu bir biçimde kanıta dayalı, çok

yönlülüğü temel alan açık tartışma yollarıyla analiz etme ve yorumlama becerilerinin geliştirilmesi, Avrupa vatandaşlarının ortak tarihsel normlarının yerel, bölgesel ve ulusal boyutları hakkında bilgilenecek bireysel ve toplumsal kimliklerini güçlendirmelerine olanak sağlaması, insanlığa karşı suçları engellemeye bir araç olması.

Tarihin kötüye kullanımı: Tarih eğitimi ideolojik çarpıtmaların ve propagandanın aracı olmamalı; bağnaz, aşırı milliyetçi, yabancı düşmanı, ırkçı veya anti-semist düşünceleri yaymak amacı ile kullanılmamalıdır. Aynı şekilde gerçekleri çarpıtmak veya yanlış kanıt, düzeltilmiş istatistikler, sahte görüntüler yaratmak, bir olayı haklı çıkartmak veya başkasını gizlemek amacı ile bir olaya odaklanmak, propaganda amacı ile geçmişi çarpıtmak, tarihsel kayıtları kötüye kullanmak, tarihsel gerçekleri inkar etmek, tarihsel gerçekleri yok etmek gibi tarihin kötüye kullanılma yöntemlerine başvurmak Avrupa Konseyi'nin temel değerleri ve tüzükleri ile bağdaşmaz.

Tarih eğitiminde Avrupa boyutu: Yerel, bölgesel, ulusal ve Avrupa düzeyinde sürekli bir ilişki içerisinde bulunmak, okullar arasında dayanışmayı ve Avrupa tarihi ile ilgili proje alışverişini yaygınlaştırmak, tarihsel miras ile ilgili bilinci geliştirmek için Avrupa Konseyi'nin eğitim programlarını temel almak, öğretmenlerin birbirlerinin görüş ve deneyimlerinden yararlanmalarını sağlamak için Avrupa Konseyi'nin hizmetiçi eğitim programlarından yararlanmalarını sağlamak.

Müfredat İçeriği: Tarih eğitiminde öğrencilerde dünyaya açık bir Avrupa bilinci aşılması, onlarda analiz yapma, özgür düşünme, tarafsız olma ve etki altında kalmama gibi yetenekler geliştirilmesi, Avrupa tarihinin sadece politik değil, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarını da kapsayacak şekilde kapsamlı olarak incelenmesi, öğrencilerin merak ve sorgulama ruhlarının geliştirilmesi, müfredatlardaki önyargı ve kalıp yargıların ortadan kaldırılması, tarihi gerçeklerin inkarı, saptırılması, yok edilmesi, görmezden gelinmesi veya ideolojik sonuçlara mal edilmesi yollarıyla tarihin kötüye kullanımına eleştirel yaklaşılması, tartışmalı konuların farklı gerçekler, fikirler ve bakış açısıyla ve doğruları arayan bir anlayış ile incelenmesi.

Öğrenim metodları: Tarih öğretiminde geniş bir kaynak çeşitliliğinden yararlanılmalıdır. Otantik belgeleri içeren halka açık arşivler, belgesel ve kurgu filmler, görsel ürünler, bilgi teknolojisi yoluyla aktarılan malzemeler, müze ve tarihi önem taşıyan mekanlar, sözlü tarih, bireysel araştırma, grup halinde araştırma, disiplinlerarası yaklaşım, uluslar arası ve sınır ötesi projeler bunlardan bazılarıdır.

Eğitim ve hatıralar: 20. yüzyılda kaydedilmiş olumlu gelişmelerin yanında soykırımlar ve insanlığa karşı diğer suçların tekrar yaşanmaması veya inkarının önlenmesi için eğitim düzeyinde mümkün olan her uygulamaya başvurulmalıdır. Bu çerçevede öğrencilere Avrupa ve dünya tarihinin en karanlık zamanlarını oluşturan hadiseler ve sebepleri hakkında bilgi ve bilinç kazandırılması, bu olaylara meydan veren ideolojiler ve tekrarları önleme yolları hakkında düşüncelerinin sağlanması, üye ülkelerin eğitim kadrolarına bu konularla ilgili hizmetiçi eğitim programlarının düzenlenmesi, eğitim bakanlarının okullarda bir günün Musevi soykırımı (Holocaust) ve diğer insanlığa karşı suçların hatırlanması için ayrılması kararının uygulanması.

Tarih öğretmenleri için hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim: Tarih öğretmenlerinin meslek öncesi ve hizmetiçi eğitimleri şu hususları kapsamalıdır: Bilgi teknolojileri kullanım alanlarındaki gelişmelerle ilgili bilgi verilmesi, öğretmenlerin öğrencilere tarihsel olayları ve bunların sonuçlarını sosyal, coğrafi, ekonomik vb. farklı açılardan yorumlama ve analiz etme becerileri kazandırmayı amaçlayan öğretim tekniklerinden haberdar edilmesi, öğrencilerin öğrendiklerini kullanarak araştırma, tartışma ve tartışmalı konuları analiz yeteneklerini de dikkate alan ölçme ve değerlendirme sistemlerinden yararlanılması, öğretmenler arasında fikir ve bilgi paylaşımına olanak tanıyan platformların oluşturulması, tarih öğretmenlerinin eğitim kalitelerini korumaya ve iyileştirmeye, aynı zamanda da tarih öğretmenlerinin mesleki ve sosyal statülerini geliştirmeye destek verecek eğitim kuruluşlarının tedarik edilmesi, öğretmenlere verilecek hizmetöncesi ve hizmetiçi eğitim konusu farklı ülkelerle karşılaştırmalı olarak ele alınmalı ve bu konudaki bilgi alışverişi teşvik edilmelidir.

Bilgi ve iletişim teknolojileri: Yasalara ve ifade özgürlüğüne saygı çerçevesinde, ırkçı, yabancı düşmanı ve ayrımcı yayınların özellikle de internet aracılığıyla yayılmasına karşın mücadele için gerekli her türlü önlemler alınmalıdır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler kaynakların çeşit ve geçerliliklerinin derinden incelenmesini zorunlu kılmakla birlikte; öğretmen ve öğrencilerin orijinal kaynaklara ve çeşitli yorumlara ulaşmalarına da olanak tanır, fikir alışverişi ve karşılıklı konuşma olanaklarını çoğaltıp kolaylaştırmaktadır. Ayrıca bilgi teknolojilerindeki gelişmeler öğrencilerin seçme sürecinde kaynakların güvenilirliğini kendi kendilerine tartmalarına yardım eder, öğrencileri eleştirel yöntemlerle tanıştırır ve onların eleştirel analiz ve kıyaslamalı düşünme gibi yeteneklerinin geliştirilmesinde yardımcı olur (URL-10; Çalışkan ve Şahbudak, 2005: 5-9).

1.2.3. Çatışma Alanlarında ve Çatışma Sonrası Alanlarda Tarih Öğretimi (Rec, 2011/6)

Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesinin 26 Haziran 2009 tarihli 26. oturumunda almış olduğu 1880 (2009) sayılı tavsiye kararıdır. Kararda tarih öğretiminin kendine özgü doğası itibarıyla çatışma ve çatışma sonrası alanlarda barış, uzlaşma, hoşgörü ve anlayışı desteklemenin bir aracı olabileceğinin altı çizilerek bu niteliğe sahip bir tarih öğretiminin hayata geçirilebilmesi için üye devletlere özetle şu önerilerde bulunmaktadır:

- Milliyetçiliğin olumsuz yönlerini daha da güçlendirebilecek, tarihin tek bir yorumunu gerçek olarak kabul eden geleneksel öğretim yerine çeşitlilik ve kültürel farklılıklara saygı duyulmasına yardımcı olan çok yönlü yaklaşımların uygulanması,
- Öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerinin tarih derslerinde “ötekilere” yaklaşımın iyileştirilmesini destekleyecek şekilde düzenlenmesi,
- Çok perspektifli tarih öğretimi birincil ve ikincil kaynakların kullanılmasını ve interaktif bir öğretim gerektirdiğinden proje tabanlı çalışmalar, müze ziyaretleri, kanıtlardan yararlanma vb. yöntemlere ağırlık verilmesi,
- Öğretmenlerin müfredat geliştirme ve kaynak tasarımının merkezine alınması,
- Farklı geçmişlerden ve kültürlerden gelen öğrenciler ve öğretmenler arasında iletişimi geliştirmek için farklı ülkeleri içeren tarih projelerinin potansiyelinden yararlanılması,
- Öğretmen ve öğrencilere yönelik farklı ülkelerden katılımcıları biraraya getiren etkinlikler düzenlenmesi, hükümetlerin bu etkinliklere yeterli finansmanı sağlaması,
- Gençlerin tarihe ilgisini çekmek için yerel tarihe ağırlık verilmesi, ayrıca öğrencilerin tarihe ilgisini çekmede mizah ortamını keşfetmek için filmlerden ve diğer teknolojik araçlardan yararlanılması. “Bize” dair mizahın yanı sıra “onlara” da gülebildiğimiz zaman barış ve uzlaşmada mesafe alınabilir.
- Çok perspektifli tarih öğretimi öğrencilere düşünme becerileri kazandırmakta ve zihinsel gelişimlerine katkıda bulunmaktadır. Teknolojik gelişmeler öğrencilerin medyada gördükleri ve duyduklarına eleştirel yaklaşımlarını, dolayısıyla stereotiplerin yarattığı çarpıtmaları da tanımlarını sağlar.
- Müfredatlardaki tartışmalı, hassas ve trajik olaylar siyasi olmayan ve ulusal sınırların ötesine uzanan daha olumlu ve kapsayıcı konularla dengelenmelidir. Bu bağlamda müfredatlara kültürel, felsefi ve ekonomik unsurların yanı sıra kadın ve azınlıkların rolü de dahil edilmelidir.
- Çeşitli medya formlarının güncel veya tarihe ilişkin açık ve subliminal mesajlarını anlamalarına yardımcı olacak analitik becerilerin geliştirilmesi için öğrencilere eleştirel medya çalışmaları konusunda destek olunmalıdır.
- Barış ya da çatışmada etkili kişiler özellikle dini liderler süreci desteklemek ve zayıflatmak için atmosfer yaratma rolü oynayabileceğinden tüm dini liderler bugün ve gelecekte vatandaşların barışçıl bir şekilde birlikteliklerine yönelik girişimler benimsemelerini ve desteklemelidirler,
- Avrupa kültür sözleşmesini imzalayan tüm devletlere azınlık topluluklarının kendi dillerinde yazılı kaynaklara erişimleri de dahil olmak üzere fırsatlar sunmaları, öğretmen ve öğrenci etkileşimlerini desteklemeleri, tarih araştırmaları, özellikle de çağdaş tarih araştırmaları

için finansman sağlamaları, siyasi tarihten çok sosyo-ekonomik ve kültürel tarihin öğretilmesine odaklanmaları, öğretmen eğitimi “ne öğretileceği” ve “nasıl öğretileceği” sorularına yanıt verebilecek şekilde dengeli bir şekilde oluşturmaları, tarih öğretiminde sınıf boyutunu azaltıp sınıf dışında yeni uygulamaların denenmesinin teşvik edilmesi,

- Tarih öğretmenlerinin tarih öğretmenleri derneklerine ve özellikle güven, deneyim ve uzmanlıklarını geliştirmeye yardımcı olmak için EUROCLIO’nun etkinliklerine katılmaya teşvik edilmesi, öğretmenlerin kendilerini geliştirmelerine olanak tanınması,

- Okullara internet erişimi ve birincil ve ikincil elden kaynaklara ulaşma olanağı sunulması önerilmektedir (URL-13).

1.2.4. Kültürlerarası Diyalog ve Tarih Öğretiminde “Öteki” İmajı (Rec, 2011/6).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin 6 Temmuz 2011 tarihli 1118. Oturumunda alınan CM/Rec(2011) 6 nolu tavsiye kararıdır (URL, 12).

Bu tavsiye kararında “Kültürlerarası diyalog bağlamında tarih öğretiminin amaçları”, “kültürlerarası gelişmeye katkı amacıyla tarih öğretiminde uyum reformları”, “tarih öğretimi, diyalog ve çatışma sonrası durumlar”, “yöntemler ve eğitim yaklaşımı”, “tarih kitapları ve öğretim materyalleri”, “medya eğitimi”, “özellikle ‘ötekiler’in tarihinin öğrenilmesi ile bağlantılı beceriler”, “tarih öğretmenlerinin rolleri, yetkinlikleri ve eğitimi”, “okullar ve ortaklıklar açmak” ve “uluslararası boyut” alt başlıkları altında üye devletlere tarih öğretimleri ile ilgili tavsiyelerde bulunmaktadır. Tavsiye kararında yer alan hususlar aşağıda özetlenmiştir:

Tarih öğretimine ilişkin genel nitelikli tavsiyeler:

- Avrupa toplumlarının sahip oldukları büyük kültürel çeşitlilik hakkında farkındalık yaratmak, farklı medeniyetler ve kültürler hakkında bilgi ve duyarlılık artırmak,

- Ulusal tarihleri Avrupa, Avrupa tarihini ise dünya perspektifinde ele alınması, kültür ve medeniyetlerin birbirleri üzerindeki olumlu etkileri ve birbirlerine katkılarının gösterilmesi, açık ve verimli kültürlerarası diyalogun tesisi için gerekli bilgi ve becerilerin geliştirilmesi,

- Tarihsel olaylara çok perspektifli yaklaşılması, önyargı, kalıpyargı vb. yaklaşımlara eleştirel yaklaşılması, diğer disiplinlerle bağlantılı bir şekilde yaratıcı kültürler arası diyalog için ön koşulların teşviki, yani ortak değer ve referanslar geliştirilmesi,

- Tahmin edilemeyen ve beklenmeyen gelişmelerle kompleks bir ortamda yaşamının günümüz dünyasının bir gerçeği olduğundan hareketle geleceğin vatandaşlarının bu durumlara hazır bir şekilde yetiştirilmesi.

- Tarih derslerine müfredatlarda hak ettiği yerin verilmesi, tarih eğitiminin okulla sınırlı olmayıp, yaşam boyu süreceği gerçeğinin farkında olunması, tarih öğretimine herhangi bir reform süreci ile bağlantılı olarak değerlendirme ve izleme araçları sağlanması,

- Tarih öğretiminde tüm paydaşlar ve kurumlar arasında(işbirliği geliştirilmesi, bu amaçla okullar, tarih müzeleri, yayıncılar (kitaplar ve dergiler), görsel-işitsel medya (televizyon, radyo vb.), kültür merkezleri, yerel veya bölgesel hükümet kültür bölümleri, sivil toplum kuruluşları arasında ortak projeler, girişimler, etkinlikler geliştirilmesinin teşvik edilmesi,

- Tarih öğretiminde aktif ve interaktif öğretim yaklaşımlarına yer verilmesi, okul içinde tarih eğitiminde diğer disiplinlerle işbirliğinin teşvik edilmesi,

- Tarih eğitiminin mesleki ve teknik eğitimle entegrasyonunun sağlanması,

- Tarih ders kitapları ve öğretim materyalleri tarihsel araştırmalardaki en son gelişmeleri dikkate alması, uygun içerik ve yapıda çoklu bakış açısıyla hazırlanması, farklı türden kaynaklara erişimi kolaylaştırmalı ve tartışma ve sorgulamayı teşvik etmesi ayrıca ders kitaplarının kültürel çeşitliliğe sıkı sıkıya bağlı ekipler tarafından geliştirilmesi,

- Çocuklara internet kaynakları bulma, kullanma ve eleştirel yaklaşma becerileri, teknoloji kullanma becerileri kazandırılması,

Medya eğitime yönelik tavsiyeler: Tarih öğretiminin aktif ve interaktif metotların kullanılması bağlamında medya eğitimi ile ilişkilendirilmesi, görüntü, rapor ve görsel-işitsel arşivlerin kaynak ve içeriğine eleştirel yaklaşım, televizyon yayını vb. özel ilgi gösterilmesi, internet kaynaklarını bulmak ve eleştirel olarak analiz etmek için yeteneklerin kazandırılması,

sınıf dışındaki çeşitli oyuncu veya ortaklarla birlikte uygulanan projeleri yürütmek için gerekli yeni teknolojileri kullanma yeteneklerin geliştirilmesi, yeni medya formlarını kullanmak için gerekli becerilerin kazandırılması, tarih öğretmenleri, müfredat planlamacıları öğretim materyali tasarımcıları ve medya profesyonelleri arasında diyalog kurulması.

Tarih öğretiminin çatışma sonrası durumlarda oynayabileceği roller: Duyguların kontrollü olarak ifadesine katkı sunmak, çatışmayı daha geniş bir bağlama yerleştirerek mümkün olan en kapsamlı şekilde algılanmasına ve analizine yardımcı olmak, çatışan tarafların paylaşılan tarihler sayesinde gelişebileceğini keşfetmeye ve benimsemeye yardımcı olmak, ötekilere empatik yaklaşmak için gerekli süreçlere katkıda bulunmak, çatışmaları çözerek ve engelleyerek barışın inşasını ve gelecekte birlikte yaşamayı mümkün hale getirmek, ortak kaygılara yönelik projeler üzerinde birlikte çalışmayı ve öğrenmeyi amaçlayan özel yöntemler kullanılmasına imkân tanımak vb.

Başkalarının tarihinin öğrenilmesiyle ilgili özel beceriler: Tarihe ilgi ve merak, kültürlerin karşılıklı bağımlılığı konusunda genel farkındalık, başkalarının kültürlerine ve inançlarına karşı duyarlılık, kültürel çeşitliliği paylaşılan bir varlık olarak algılama yeteneği, kendi kültürünü daha geniş bir bağlamda konumlandırma becerisi, klişeleri ve önyargıları tanımlama becerisi, başkalarının bakış açılarına saygı duyma ve diyaloga açık olma becerisi, başka insanlar kendilerini ifade ettiğinde kabul etme ve duygularını kontrol etme yeteneği, tarihsel gerçeklerle ilgi olanla yorum veya yargıları ayırma ve kendi sonuçlarına ulaşma yeteneği, gerekçeli eleştirel kararlar oluşturma yeteneği, farklı tür ve kaynakların kaynakları anlama, karşılaştırma ve analiz etme becerisi.

Tarih öğretmenlerinin rolleri, yetkinlikleri ve eğitimi: Geleceğin tarih öğretmenlerinin pratik uygulamaları da içeren akademik eğitim çabalarına yoğunlaşılması ve sürdürülmesi, tarih öğretmenlerinin eğitiminin meslek öncesi ve hizmet içi eğitim arasında uyum olacak şekilde tasarlanması, geleceğin tarih öğretmenlerinin, öğrencilerin elde etmesi beklenen kültürler arası tutum ve becerilere yeterli kişisel hâkimiyete sahip olmasını sağlama.

Tarih öğretmenleri uygun eğitimler vermek yoluyla şu nitelikler kazandırılmalıdır: tarihe karşılaştırmalı ve çok perspektifli yaklaşımı yönetmek, tartışmaları organize etmek ve farklı bakış açılarını yumuşatma yeteneği, sınıfta aktif ve etkileşimli yöntemler uygulayabilme, okul ve gerçek okul toplumunun dışında tarih öğretimiyle ilgili diğer kuruluşlarla ortaklık geliştirmenin şart ve değerlerine hazırlıklı olmak, tarih öğrenme süreçlerini, özellikle kültürlerarası yeterlilik kriterlerine dayalı olarak değerlendirebilme, sürekli bir şekilde kendi kendine eğitim için motive olma, yeni bilgi teknolojilerinde yeterince yetkin olmak, müfredat dışı yaklaşımları kullanabilme.

Okullar ve ortaklıklar açılması: Karmaşık, sürekli değişen bir sosyal ve kültürel bağlamda ve tarihin yaşam boyu öğretime ve öğrenimine katkıda bulunan tüm kurumları harekete geçirmek için müzeler, kültür merkezleri ve hizmetler, yerel medya, kütüphaneler, kayıt merkezleri, anıt siteleri ve tarih ile ilgili alanlarda aktif yerel dernekler gibi toplumdaki tarih öğretiminin okulları ve diğer paydaşları arasındaki işbirliğinin teşvik edilmesi;

Uluslararası boyut: uygun araçlarla, öğretmen değişimleri ve özellikle uluslararası öğretmen dernekleri, tarih müzeleri veya tarihle ilgili diğer organlar arasında Avrupa ağlarının geliştirilmesi, yeni iletişim teknolojilerinin sunduğu olanaklardan da yararlanarak tarih öğretimiyle ilgili olarak okullar veya sınıflar arasında uluslararası projeler yürütülmesinin teşvik edilmesi, her üye devlette tarih öğretmenlerine yönelik Avrupa veya uluslararası “kültürlerarası” tarih seminerlerinin düzenlenmesi, tarih öğretmenlerinin uluslararası kurslara katılmaları ve katkıda bulunmaları için teşvik edilmesi ve yardımcı olunması.

SONUÇ

Avrupa Birliği'nin Avrupa'nın ekonomik açıdan bütünleşmesine yönelik olarak sürdürdüğü faaliyetlere paralel bir şekilde Avrupa Konseyi Avrupa'nın kültürel birliğini sağlama, ortak bir Avrupalı kimliği yaratmak ve Avrupa değerlerinin paylaşılmasına yönelik

eğitim, kültür, medya, sivil toplum, insan hakları vb. konular başta olmak üzere çok geniş bir yelpazede faaliyet göstermektedir.

Avrupa Konseyi kuruluşunun ilk yıllarından itibaren tarih öğretimi konusuna özel önem vermiştir. Kuruluşunun ilk onlu yıllarında tarih ders kitaplarının Avrupa halklarının birbirlerine karşı nefret ve düşmanlık uyandıracak konu ve ifadelerden arındırılması ve böylece Avrupa barışının korunması ön planda tutulurken; daha sonraki süreçte yaşanan gelişmeler ve Avrupa'nın karşı karşıya kaldığı sorunlara bağlı olarak tarih öğretiminin işlevleri değişirken, bu derslerden umulan yarar da artmıştır. Avrupa Konseyi'nin tarihe biçtiği rol ve verdiği önem en açık şekilde 1996 yılında yayınladığı tavsiye kararında yer alan şu ifadeden anlaşılmaktadır: *“Tarihin günümüz Avrupa'sında oynayacağı kilit bir siyasal rolü vardır. Bireyler arasında ve Avrupa halkları arasında daha fazla anlayış, hoşgörü ve güvene katkıda bulunabileceği gibi, bir ayrılık, şiddet ve hoşgörüsüzlük gücü haline de gelebilir.”* (URL-10). Tarihin bu birbirine tamamen zıt olumlu ve olumsuz ikili işlevinden hangisinin geçerlilik kazanacağını önemli ölçüde bu dersin okutulma amacı, içeriği, kullanılan yöntem ve teknikler, tarih öğretmenlerinin niteliği gibi unsurlar belirlemektedir. Bu durumun bilincinde olan Konsey, adeta üye ülkelerin tarih öğretim sistemlerini yakın takibe alarak tarih öğretim sisteminin tüm bileşenlerini bu dersten olumlu sonuç elde edilmesini sağlayacak biçimde geliştirilmesine çalışmaktadır. Bunu da büyük ölçüde yukarıda örnekleri verilen üye ülkelerin tarih öğretimiyle ilgili figürlerinin katıldığı çok taraflı projeler ve üye ülkelerin tarih öğretim sistemlerini kurgularken referans alacakları tavsiye kararları olarak yayınlamak suretiyle sağlamaya çalışmaktadır.

Avrupa Konseyi genel olarak tarih öğretimine etkin ve demokratik yurttaşlar yetiştirmenin ve özellikle Avrupa'nın karşı karşıya bulunduğu sorunların çözümünün etkili bir aracı olarak yaklaşmaktadır. Örneğin Avrupa'nın gittikçe artan etnik, dinsel ve kültürel çeşitliliğinin beraberinde getirdiği önyargı, tahammülsüzlük ve yabancı düşmanlığının önlenmesinde; Doğu Blokunun çökmesinden sonra ortaya çıkan devletlerin demokratikleşme, Avrupa kimliğini ve değerlerini benimseme sürecinde; yeni kurulan bu devletlerin bünyelerinde bulunan farklı etnik, dinsel ve kültürel gruplar arasında tahammülsüzlük ve çatışma yerine barış ve birlikte yaşama kültürünün hâkim kılınması sürecinde ve Balkanlar gibi etnik çatışmaların yaşandığı bölgelerde çatışma sonrası uzlaşma ve birlikte yaşama ortamının oluşturulmasında tarih öğretiminin önemli katkı sağlayabileceği açıktır.

Avrupa Konseyi günümüzde tarihin Avrupa'da uzlaşma ve hoşgörü kültürü, demokratik tutum ve davranışlar geliştirme ve farklı kültür ve medeniyetler arasında köprü kurmanın bir aracı haline gelmesi için kapsamlı faaliyetler sürdürmektedir. Bu amaçla tarih öğretiminin hiçbir bileşenini göz ardı etmeden gereken önemi vermekte, tavsiyelerde bulunmakta ve tavsiyelerin pratiğe dönüşmesine ortam ve zemin yaratmaktadır. Bu çerçevede Konsey, farklı ülkelerden tarih eğitimcilerinin aralarında işbirliği geliştirmelerine ve bilgi ve deneyimlerini paylaşımlarına olanak sağlayan sempozyum, panel vb. etkinlikler ile farklı türden kaynak ve materyallerin üretilmesini kapsayan kapsamlı uluslararası projeler geliştirmekte ve uygulamaktadır.

Avrupa Konseyi'nin tarih öğretimi ile ilgili faaliyetleri ve yayınladığı tavsiye kararları Konsey'e üye olan Türkiye'de de etkisini göstermektedir. Gerek Konsey'in bu yöndeki çabaları, gerekse Konsey'in tarih öğretim anlayışına paralel olarak Türkiye'de faaliyet gösteren başta Tarih Vakfı olmak üzere (Turan, 2016) çeşitli sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin de etkisiyle Türkiye'de genelde eğitim sisteminde özelde ise tarih öğretim sisteminde görece bir dönüşümün sağlandığı söylenebilir. Nitekim 1990'lı yıllardan itibaren eğitim sistemine yönelik eleştirilerin gittikçe artmasının sonucu olarak 2005-2006 öğretim yılından itibaren ilköğretim okullarında, 2008-2009 öğretim yılından itibaren ise liselerde yapılandırmacı anlayışı esas alan yeni bir eğitim sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Bu çerçevede tarih öğretiminde Avrupa Konseyi'nin önerileriyle de önemli ölçüde örtüşen değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu değişikliklerin başlıcaları şunlardır:

•Yapılandırmacı yaklaşımın uygulanmasıyla ve bu yaklaşıma uygun öğretim programlarının hazırlanmasıyla birlikte tarih öğretim sistemine değer, beceri, kavram vb. gibi

unsurlar programın temel bileşenleri olarak yer almıştır. Programda becerilere yer verilmesi yani tarih derslerinde öğrencilere temel ve alana özgü becerilerin kazandırılmasının göz önünde bulundurulması, bu çerçevede tarihsel düşünme becerileri, çokperspektiflilik, empatik yaklaşım, eleştirel düşünme, sorgulama gibi kavramların programa girmesi ve ayrıca demokratik değerler de dahil olmak üzere değerlere programda yer verilmesi Avrupa Konseyi'nin öngördüğü 21. yüzyılda vatandaşlık becerilerinin kazandırılması önerisiyle örtüşmektedir.

- Tarih dersi öğretim programlarının hazırlanmasında belli ölçüde bilgi-beceri-değer ile yerel-ulusal-evrensel dengesi gözetilmiştir.

- Konsey'in tarih derslerinin içeriklerinin çeşitlendirilmesi önerisinin belli ölçüde karşılık bulmuş; programlardaki sosyal tarih ve kültür ve medeniyet konularının ağırlığı görece artırılmıştır. Özellikle 11. sınıf tarih dersi tamamen kültür ve medeniyet konularından oluşturulurken, 2008-2009 öğretim yılından itibaren okutulmaya başlanan ve 20. yüzyıl tarihini kapsayan Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi dersinin içeriği dünya tarihinin gündelik yaşamdan, kültür sanat ve bilim teknolojiye kadar tüm alanlarını kapsayacak şekilde geniş tutulmuştur.

- Programlarda yapılandırmacı yaklaşımın bir gereği olarak öğrenci merkezlilik, derslerin etkinlik ve materyallerle işlenmesi, kanıt kullanılması, müze ve arşivlerden yararlanılması vb. hususlara yer verilmiş olup bu durum Avrupa Konseyi'nin tarih derslerinde interaktif yöntemler de dahil olmak üzere farklı yöntem ve tekniklerin kullanılması, arşiv belgeleri, sinema filmleri, fotoğraf, resim, gazete ve çeşitli nesneler gibi materyallerden yararlanılması, teknolojik araç ve gereçlerden yararlanılması, tarih öğretiminde sözlü tarih, yerel tarih, drama, müze ve tarihi mekanlardan yararlanılması vb. önerileriyle örtüşmektedir.

- Tarih ders kitapları görece daha iyileştirilmiş, içerikçe zenginleştirilmiş ve daha işlevsel hale getirilmiştir.

- Yeni programlarda ayrıca işbirlikli öğrenmeye imkan veren proje tabanlı öğrenmelere de yer verilmektedir.

- Tarih öğretmenleri ve eğitimcilerini biraraya getiren bir sivil toplum örgütü olarak Tarih Eğitimcileri Birliği Derneği kurulmuş ve Avrupa tarih Öğretmenleri Birliği (EUROCLIO) ile belli ölçülerde irtibat ve işbirliği geliştirilmiştir.

KAYNAKÇA

Chansel, D. (2001). *Europe on-screen, Cinema and the teaching of history*, Germany: Council of Europe.

CoE (1954). European Cultural Convention, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168006457e> adresinden erişilmiştir.

CoE (2018), Better Education for Better Democracies, Education Policy Programme 2018/19, <https://rm.coe.int/prems-051418-gbr-2008-brochure-education-21x21-bat-web/16808b39cb>

Çalışkan, B. ve Şahbudak, E. (2005). *20. yüzyıl dünya ve Türkiye tarihi öğretmen kitabı*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Karasar, N. (1984). *Bilimsel araştırma metodu*. Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık.

Öncü, A. S. ve Cevizliler, E. (2013). Avrupa bütünleşmesi için önemli bir adım: Avrupa Konseyi' ve Türkiye'nin Konseye üyeliği meselesi, *Akademik Bakış*, 7 (3), 15-44.

Öztürk, İ. H. (2006), Tarih öğretiminde Avrupa boyutunun gelişimi: Avrupa Konseyi çalışmalarındaki temel yaklaşımlar (1953-2005), *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (1-2), 47-64.

Öztürk, Z. (2018), Türkiye'deki kurumların demokratikleşmesinde Avrupa Konseyi'nin Rolü, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 1 (1), 37-55.

Safran, M. ve Ata, B. (1996). Barışçı tarih öğretimi üzerine çalışmalar; Türkiye'de tarih ders kitaplarında Yunanlılara ilişkin kullanılan dil ve Yunanlılara ilişkin öğrenci görüşleri. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(11-26).

Schueddekopf, O.E., Bruley, E., Dance, E. H. ve Vigander, H. (1969). *Tarih öğretimi ve tarih kitaplarının geliştirilmesi*, Çev. Necati Engez, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Stradling, R. (2001). *Teaching 20th century european history*, Germany: Council of Europe Publishing; PDF version: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680494235>

Stradling, R. (2003). *20. yüzyıl Avrupa tarihi nasıl öğretilmeli*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal tarih Vakfı Yayınları.

TBMM, (1949). Avrupa Konseyi'nin kurulması hakkında imzalanmış olan statünün onanmasına dair kanun, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc032/kanuntbmmc032/kanuntbmmc03205456.pdf

TBMM, (1957). Avrupa Kültür Antlaşması, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc039/kanuntbmmc039/kanuntbmmc03906998.pdf

Turan, R. (2016). Türkiye’de tarih eğitiminde bir değişim dinamiği: Tarih Vakfı, *Journal of Human Sciences*, 13 (3), 3720-3749.

TÜSEV, *Hollanda hükümeti Matra ve insan hakları programları vaka analizi*, <https://www.tusev.org.tr/usrfiles/images/HollandaVakaAnaliziTR.06.11.13.pdf>

URL-1. <https://www.culturalpolicies.net/web/coe.php>

URL-2. Teaching materials developped in the framework of the project, <https://www.coe.int/en/web/history-teaching/teaching-materials-developped-in-the-framework-of-the-project>

URL-3 Teaching 29th Century European History, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680494235>

URL-4, The European dimension in History teaching (2002-2006), <https://www.coe.int/en/web/history-teaching/the-european-dimension-in-history-teaching>

URL-5. Crossroads of European histories Multiple outlooks on fi ve key moments in the history of Europe, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680493c97>

URL-6, The Image of the Other in History Teaching (2006-2009), <https://www.coe.int/en/web/history-teaching/the-image-of-the-other-in-history-teaching>

URL-7, Shared Histories for a Europe without Dividing Lines (2010-2014), <https://www.coe.int/en/web/history-teaching/2010-2014-shared-histories-for-a-europe-without-dividing-lines>

URL-8, Shared histories for a Europe without dividing lines, <https://asp.zone-secure.net/v2/index.jsp?id=6423/8544/44168&lng=en>

URL-9, Educating for Diversity and Democracy: teaching history in contemporary Europe, <https://www.coe.int/en/web/history-teaching/educating-for-diversity-and-democracy-teaching-history-in-contemporary-europe>

URL-10, Recommendation Rec(2001)15 of the Committee of Ministers to member states on history teaching in twenty-first-century Europe, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805e2c31

URL-11, History and the learning of history in Europe, <http://semanticpace.net/tools/pdf.aspx?doc=aHR0cDovL2Fzc2VtYmx5LmNvZS5pbmQvbncveG1sL1hSZWYvWDJILURXLWV4dHIuYXNwP2ZpbGVpZD0xNTMxNyZsYW5nPUVO&xsl=aHR0cDovL3NlbWFudGljcGFjZS5uZXQvWHNsdC9QZGYvWFJlZi1XRC1BVC1YTUwyUERGLnhzbA=&xsltparams=ZmlsZWlkPTE1MzE3>

URL-12, Recommendation CM/Rec(2011)6 of the Committee of Ministers to member states on intercultural dialogue and the image of the other in history teaching, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805cc8e1>

URL-13, History teaching in conflict and post-conflict areas, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17765&lang=en>

URL- 14, Matra programme, <https://www.coe.int/en/web/history-teaching/matra-programme>

URL-15, South-East Europe, <https://www.coe.int/en/web/history-teaching/south-east-europe>

URL-16, The Russian Japanese project, <https://www.coe.int/en/web/history-teaching/the-russian-japanese-project>

URL-17, South Caucasus, <https://www.coe.int/en/web/history-teaching/south-caucasus>

URL-18, North Caucasus, <https://www.coe.int/en/web/history-teaching/north-caucasus>

Yalı, Sibel (2016) tavsiye kararları çerçevesinde Avrupa Konseyi'nin tarih öğretim vizyonu, *Türkish History Education Journal (TUHED)*, 5(2), 600-629.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yay.

Yılmaz, S. (2007). Avrupa Birliği'nin tarih öğretimi yoluyla oluşturmaya çalıştığı yeni Avrupa kimliği ve Türkiye'nin bu yeni kimliğe uyum çalışmaları, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2 (1), 69-95.

İLKÖĞRETİMDE ERMENİ SORUNU İLE İLGİLİ KONULARIN ÖĞRETİLME DÜZEYİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

Doç. Dr. Refik TURAN

Aksaray Üniversitesi, refikturan06@gmail.com

ÖZET

Bu araştırmanın amacı Aksaray İlinde görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ortaokul öğrencilerine Ermeni sorunu ile ilgili konuların öğretilme düzeyine ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır. Araştırmada araştırmacı tarafından Talim ve Terbiye Kurulunun konuyla ilgili olarak belirlediği konuların öğretilme düzeyini “hiç”, “biraz”, “genellikle” ve “tamamen” olmak üzere dört düzeyde ölçecek şekilde tasarlanmış soru formları kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Aksaray ilinde 2016-2017 öğretim yılında görev yapan sosyal bilgiler branşına sahip 218 yönetici ve öğretmen; örneklemini ise bu evrenden basit tesadüfi örneklem yoluyla seçilen 82 öğretmen oluşturmaktadır. 2017 yılının Ocak ayında toplanan veriler SPSS programıyla analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda Aksaray ilinde görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin söz konusu kararda yer alan amaçlardan en yüksek düzeyde ulaşıldığını düşündükleri sırasıyla “Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin amacını açıklama”, “Erzurum Kongresi ve önemini kavrayabilme” ve “Mondros Ateşkes Antlaşması’nın 7. ve 24. maddelerinin uygulanışının asıl amacını açıklama” olurken en düşük düzeyde ulaşıldığını düşündükleri ise “Ermeni Komitacıların çıkardığı olayları (Bitlis, Zeytun olayları, Van isyanı) kavrayabilme”, “Ermeni komitalarının ortaya çıkışı ve Ermeni eylemlerini kavrayabilme” ve “1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonunda ortaya çıkarılan Ermeni meselesini kavrayabilme” olmuştur. Sosyal bilgiler öğretmenleri Ermeni sorunu ile ilgili konuların daha yüksek düzeyde öğretilmemesinin nedenlerini de “öğretim programı ve ders kitaplarında yeterli bilginin olmaması”, “süre yetersizliği”, “materyal eksikliği” ve “öğrencilerin ilgi ve hazır bulunuşluk düzeylerinin düşüklüğü” şeklinde sıralamaktadırlar.

Anahtar kelimeler: Ermeni sorunu, tehcir, sosyal bilgiler dersi öğretim programı, tarih öğretimi, sosyal bilgiler ders kitabı

TEACHER'S OPINIONS ON THE EVEL OF TEACHING THE ARMENIAN ISSUE IN SECONDARY SCHOOL

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the opinions of social studies teachers working in Aksaray province to the secondary school students about the level of teaching of the Armenian problem. The questionnaire was designed by the researcher to measure the level of teaching of the subjects determined by the Board of Education by the researcher on four levels: “nothing“, “some“, “usually” and “completely” The universe of the study was conducted in the 2017-2018 academic year in the province of Aksaray. The sample consists of 82 teachers selected from this universe by simple random sampling. Data collected in November 2017 were analyzed using the SPSS program. As a result of the research, the social studies teachers in the province of Aksaray thought that the objectives of the decision were achieved at the highest level, respectively, “Eastern Anatolia Defense of Rights Society aims to explain,” Erzurum Congress and its importance to understand “and” the Treaty of Moudros ceasefire 7. and 24. the main purpose of the implementation of the article was to explain the” lowest level “and to understand the events of Armenian committees (Bitlis, Zeytun events, Van revolt),” the emergence of Armenian committees and the Armenian action “ and ”to understand the Armenian issue of the Ottoman-Russian war in 1877-1878“. Social studies teachers also list the reasons why the Armenian issue

cannot be taught at a higher level as “lack of sufficient information in curricula and textbooks”, “lack of time”, “lack of material” and “low levels of interest and readiness for students”.

Keywords: Armenian problem, relocation, social studies course curriculum, history teaching, social studies textbook

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğunda 19. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan Ermeni hareketleri kısa sürede bağımsızlık talep eden milliyetçi bir harekete dönüşmüş ve Birinci Dünya Savaşının sonuna kadar Rusya başta olmak üzere Avrupa devletlerinin sömürge politikalarının bir aracı halini almıştır (Uras, 1987: 199). Avrupa kamuoyunun ilgisini çekmek ve Avrupa devletlerinin müdahalelerini sağlamak için isyan ve tedhiş hareketlerini aralıksız sürdüren Ermeniler, Birinci Dünya Savaşı’nda da Osmanlı Devleti’ne karşı Rusya’nın yanında yer almışlardır. Bu savaşta Rus ordusunda savaşan Ermenilerin sayısal güçleri önemsiz gibi görülse de araziye iyi tanınmaları ve özellikle Kürt ve Ermeni nüfus ile karşı karşıya gelinen bütün kritik çatışmalarda görevlendirilmeleri nedeniyle siyasi rolleri oldukça büyük olmuştur (Yerasimos, 1995: 282). Ermenilerin 20 Nisan 1915 tarihinde başlattıkları Van isyanı bütün hızıyla devam ederken, diğer bölgelerde de Ermeniler tedhiş hareketlerine devam ediyorlardı. Türk ordusu savaş alanında olduğu için cephe gerisinde meydana gelen bu olayları önleyemiyordu. Bu nedenle başkumandan Enver Paşa, Dâhiliye Nezaretine bir yazı yazarak Ermenilerin isyan çıkaramayacak şekilde başka bölgelere dağıtılmalarını talep etmiş, bunun üzerine de Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, henüz bir kanun çıkmadan ve Meclis-i Vükela kararı olmadan Ermeni tehcirini başlatmıştır. Bir müddet sonra, 27 Mayıs 1915 tarihinde de Tehcir Kanunu çıkarılarak uygulanmaya başlanmıştır. Bu süreçte hükümet tehcire tâbi tutulan Ermenilerin malları koruma altına almaya çalışmış, gerek yolculuk, gerekse yeni iskân bölgelerine yerleştirilmeleri esnasında ihtiyaçları için gereken parayı karşılamıştır (BOAGM, 1994). Tehcir başlangıçta doğrudan doğruya cephelerin güvenliğini sarsacak bölgelerde; Kafkas ve İran Cephesi’nin gerisinde bulunan Erzurum, Bitlis ve Van bölgeleri ile Sina Cephesi gerisinde bulunan Mersin ve İskenderun bölgelerinde uygulanmış; daha sonra Ermeni komitecilerine yataklık eden diğer vilayetlerdeki Ermeniler de bu uygulama kapsamına alınmıştır. Tehcir uygulaması 25 Kasım 1915 tarihinden itibaren kış mevsimi nedeniyle geçici olarak durdurulmuş, 15 Mart 1916 tarihinde ise tamamen kaldırılmıştır.

1970’li yılların başlarından itibaren Ermeni terör örgütü olan ASALA’nın Ermeni sorununu dünya gündemine taşıma amacıyla Türkiye’nin dış temsilciliklerinde görevli personele yönelik suikast ve terör eylemlerine başlaması üzerine Milli Eğitim Bakanlığı yeni yetişen kuşakların “Ermeni sorunu” ve “tehcir” konularında yeterli ve doğru bir şekilde bilgilendirilmelerini sağlamak amacıyla bu konulara 1981 yılında kabul edilen T.C. İnkılâp Tarihi dersi öğretim programında ve bu programa uygun olarak hazırlanan ders kitaplarında yer verilmesine karar vermiştir (MEB, 1981; Turan, 2015: 11).

MEB Talim ve Terbiye Kurulu’nun 29 Nisan 1985 tarih ve 67 sayılı kabul edilen Ortaokul Milli Tarih programında da Ermeni sorunu ile ilgili herhangi bir konuya yer verilmemiş, sadece programın “açıklamalar” kısmında şu ifadelerle yer vermekle yetinilmiştir: “*Anadolu’nun fethi konusunda bugünkü yurdumuzun Bizanslılardan alınışı anlatılırken, Anadolu’da Bizans boyunduruğu altında yaşamış olan Ermenilerle bir sorunumuz olmadığı üzerinde durulacak; son zamanlarda dış güçlerle desteklenip yabancı ülkelerde elçilik ve müşavirliklerimizde giriştikleri kanlı cinayetler karşısında Türk milletinin belirli terör odaklarınca düşünülen siyasal oyunların*

tuzağına düşmeyeceği açıklanacak; Türk milletinin her zaman olduğu gibi davasındaki haklılığının kabulünü sabırla beklediği belirtilecek; yaratılmak istenen olaylar, Türkiye Cumhuriyeti İnkılap tarihi ve Atatürkçülük derslerinde işlenen ve bu konu ile ilgili kısımların ışığı altında değerlendirilecektir.”(MEGSB, 1988: 186).

Milli Tarih derslerinin 1997-1998 öğretim yılı sonunda kaldırılmasından sonra yerine okutulmaya başlanan sosyal bilgiler dersi öğretim programında da “Ermeni sorunu” ve “tehcir” konularına yer verilmemiştir (MEB, 1998).

2000’li yılların başlarından itibaren bu defa Ermeni Diasporasının 1915 yılı olaylarını dünya kamuoyunun gündemine Ermenilere soykırım yapıldığı şeklinde aksettirme ve çeşitli ülkelerin parlamentolarından bu doğrultuda karar aldırma faaliyetlerinin hız kazanması Türkiye Cumhuriyeti’ni bu propaganda ve faaliyetlere karşı daha kapsamlı ve etkili birtakım önlemler almaya sevk etmiştir. Oluşturulan Asılsız Soykırım İddiaları İle Mücadele Koordinasyon Kurulu’nun koordinasyonunda gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında ilköğretim 5. ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programlarına Ermeni Sorunu ile konuların ayrıntılı bir şekilde alınmasına karar verilmiştir. MEB Talim ve Terbiye Kurulu konuyla ilgili aldığı kararda “Ermeni sorunu” ve “tehcir” konularıyla ilgili bu derslere alınacak konuları belirlemiştir. Kurul kararında ayrıca bu konuların 2002-2003 öğretim yılından itibaren öğretilmeye başlanması, 2003-2004 öğretim yılından itibaren ise ilgili ders kitaplarına yansıtılması öngörülmüştür (MEB, 2002). Bu karara göre 5. sınıfta “Cumhuriyete nasıl kavuştuk?” ünitesi ile 7. sınıfta “19. ve 20. yüzyılda Osmanlı Devleti” başlıklı ünitelere “Ermeni sorunu” ile ilgili ayrıntılı konular eklenmek suretiyle öğrencilerin bu konularla ilgili daha ayrıntılı ve doğru bilgi sahibi olmaları amaçlanmıştır.

Ancak MEB Talim ve Terbiye Kurulu’nun söz konusu kararı o zamandan günümüze kadar geçen süre zarfında sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitaplarına yansıtılmamış; ilköğretim okullarında “Ermeni sorunu” ve “tehcir” konularına 1981 yılında başladığı şekliyle, süreç içerisinde konuların ele alınış şeklinde birtakım değişiklikler olsa da sekizinci sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinde yer verilmesine devam edilmiştir.

Günümüzde sekizinci sınıfta okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında bu konu “Ermeni sorunu” başlığı altında ele alınmaktadır. Bu başlık altında Ermenilerin Osmanlı Devleti içerisindeki yaşam koşulları, Ermeni sorununun ortaya çıkması, Ermenilerin Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki tutumları ve Sevk ve İskân Kanunu’nun çıkarılması ile ilgili bilgilere yer verilmektedir. Ders kitabında isyancılarla Ermenileri birbirinden ayıran şu ifadelere yer verilmektedir: *“Ermenilerin tamamı sevke tabi tutulmadığı gibi Ermenilerin tamamı da isyancı değildir. Nitekim Milli Mücadele yıllarında Türklerle birlikte işgalci devletlere karşı mücadele veren Ermeniler de vardır. Şüphesiz göç esnasında çöl sıcaklarından, yolculuğun ağır şartlarından, bulaşıcı hastalıklarından ve eşkıya saldırılarından hayatını kaybeden Ermeniler olmuştur. Bu durum herkes için üzüntü vericidir. Yabancı devletlerin tahrikleri olmasaydı asırlardır bir arada yaşayan Müslümanlar ve Ermeniler yine birlikte barış ve huzur içinde yaşıyor olacaktı. Türkler ve Ermeniler asırlar boyunca birbirlerinin bayramını tebrik etmiş, sofrasında yemeklerini paylaşmış, hüznlerine ortak olmuşlardır.”*(Baydar ve Öztürk, 2018: 47)

Aşağıdaki tabloda MEB Talim ve Terbiye Kurulu’nun 14.6.2002 tarih ve 273 sayılı kararıyla Ermeni Sorunu ile ilgili konulara ilköğretim 5. ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer verilmesine karar verilmiştir. Söz konusu programlara eklenen konular bir miktar kısaltılarak aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 1. MEB Talim ve Terbiye Kurulu Kararıyla 5. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programına Eklenmesi Öngörülen Ermeni Sorunu İle İlgili Konular

Sınıf	Ünite	Amaçlar
	Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?	Amaç 1. Mondros Ateşkes Anlaşması ve uygulanmasını kavrayabilme. Amaç 2. Kurtuluş Savaşı sırasında kurulan Ermeni cemiyetlerinin amaçlarını ve faaliyetlerini kavrayabilme. (Kurtuluş Savaşı sırasında kurulan Ermeni cemiyetlerini söyleme, Kurtuluş Savaşı sırasında kurulan Ermeni cemiyetlerinin amaçlarını açıklama, Kurtuluş Savaşı sırasında kurulan Ermeni cemiyetlerinin faaliyetlerini açıklama. Amaç 3. Doğu Anadolu Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetinin Kurtuluş Savaşı'ndaki rolünü kavrayabilme. (Doğu Anadolu Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetinin kurulma amacını açıklama, Doğu Anadolu Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetinin yaptığı çalışmaları açıklama. Amaç 4. Erzurum Kongresi ve önemini kavrayabilme. (Erzurum Kongresinin toplanma amacını açıklama, Erzurum Kongresinde Doğu Anadolu ile ilgili alınan kararların önemini açıklama. Amaç 5. TBMM'ye karşı çıkarılan ayaklanmaları kavrayabilme. (Ermenilerin çıkardığı ayaklanmaların amacını açıklama, Ermenilerin nerelerde ayaklanma çıkardığını açıklama, Ermenilerin çıkardığı ayaklanmaların sonuçlarını açıklama. Amaç 6. Sevr Antlaşması'na göre Ermenilerin durumunu kavrayabilme. (Sevr Antlaşması'nın Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurulmasının madde halinde yer almasını söyleme, Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Ermenilerin tutumunu açıklama) Amaç 7. Doğu cephesindeki savaşlarla ilgili gelişmeleri kavrayabilme. (Ermenistan Devleti'nin kurulması ile ilgili gelişmeleri açıklama, Ermenistan Devleti'nin Doğu Anadolu'daki Türk topraklarını işgal etmesinin nedenlerini açıklama, Ermenilerle TBMM ordusu arasında yapılan savaşta gelişmeleri açıklama, Gümrü Barış Antlaşması'nın sonuçlarını açıklama, Gümrü Barış Antlaşması'nın önemini açıklama. Amaç 8. Güney Cephesindeki savaşlarla ilgili gelişmeleri kavrayabilme. (Fransız-Ermeni iş birliğinin amaçlarını açıklama, Güney cephesinde Türk-Ermeni mücadelesi ile ilgili gelişmeleri açıklama.) Amaç 9. Moskova Antlaşması'nın önemini kavrayabilme (Moskova Antlaşması'na göre Doğu sınırımızın durumunu açıklama, Moskova Antlaşması'nın Ermeni istekleri açısından önemini açıklama.) Amaç 10. Kars Antlaşması'nın önemini kavrayabilme. (Kars Antlaşması'na göre Doğu sınırımızın durumunu açıklama, Kars Antlaşması'nın Ermeni istekleri açısından önemini açıklama) Amaç 11. Lozan Antlaşması'nın önemini kavrayabilme. (Lozan Konferansı'nda Türk temsilcilerinin Ermeni isteklerine karşı tutumunu açıklama, Lozan Antlaşması'na göre Ermenilerin Türkiye'deki statülerini açıklama, Asılsız Ermeni soy kırım iddialarını Lozan Antlaşması'nın ilgili maddesine göre açıklama, Ermenilerin toprak isteklerini Lozan Antlaşması'nın ilgili maddesine göre açıklama, Lozan Antlaşması'nın Türkiye açısından önemini açıklama.
7	19. 20. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti	Amaç 1. Büyük devletlerin Osmanlı politikalarını kavrayabilme. (İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nde yaşayan azınlıklara (Ermenilere) karşı izlediği politikayı açıklama, Rusya'nın Osmanlı Devleti'nde yaşayan azınlıklara (Ermenilere) karşı izlediği politikayı açıklama, Fransa'nın Osmanlı Devleti'nde yaşayan azınlıklara (Ermenilere) karşı izlediği politikayı açıklama). Amaç 2. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1839'a kadar gayrimüslimlerin durumunu kavrayabilme. (Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında Ermenilerin durumunu açıklama, Osmanlı yönetimi altındaki Ermenilerin yönetsel, ekonomik, kültürel, toplumsal, hukuksal ve dinsel durumlarını açıklama, Ermeni cemaatinin teşkilatlanması ile ilgili gelişmeleri açıklama, Osmanlı yönetimi altındaki Ermenilerin siyasal, ekonomik, kültürel, toplumsal ve dinsel örgütlenmelerini açıklama, 16. yüzyıldaki Ermeni nüfusunu söyleme, Osmanlı yönetiminin Ermeni cemaatine karşı tutumunu açıklama.

	Amaç 3. 1839-1856 yılları arasında Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslimlerin durumunu kavrayabilme. Amaç 4. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonunda ortaya çıkarılan Ermeni meselesini kavrayabilme. (19. yüzyıldan itibaren Rusların Osmanlı topraklarında yaşayan Ermenilerle ilgilenmesinin nedenlerini açıklama, 19. yüzyılda Rusların Osmanlı topraklarında yaşayan Ermenilerle ilgilenmesinin sonuçlarını Açıklama, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında Ermeni tutumunu açıklama, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra Ermeni meselesinin ortaya çıkarılmasının nedenlerini açıklama, 1878 Ayastefanos Antlaşması'na Ermenilerle ilgili konulan maddenin (16. Madde) amacını açıklama, Ayastefanos Antlaşması'nın yürürlüğe girmemesinin nedenlerini açıklama, 1878 Berlin Antlaşması'na Ermenilerle ilgili konulan maddenin (61. Madde) amacını açıklama, 61 . maddeye dayalı olarak büyük devletlerin (İngiltere, Fransa ve Rusya) Osmanlı Devleti'ni baskı altına alma politikalarının amacını açıklama, Büyük devletlerin 61 . Maddeye dayalı olarak Osmanlı Devleti'ne yaptıkları baskıları açıklama, Ermeni meselesinde Rus-İngiliz çıkar çatışmasının nedenlerini açıklama, Ermeni meselesinde Rus-İngiliz çıkar çatışmasının sonuçlarını açıklama. Amaç 5. Ermeni komitalarının ortaya çıkış ve Ermeni eylemlerini kavrayabilme. (19.yüzyıl sonlarından itibaren Ermenilerin, Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmalarının nedenlerini açıklama, 19. yüzyıl sonlarında kurulan Ermeni komitalarını söyleme, Ermeni komitalarının kurulma amacını açıklama, Ermeni komitalarının amaçlarını gerçekleştirmek için kullandıkları yöntemleri açıklama, Ermeni komitalarının amaçlarını gerçekleştirmek için yaptıkları faaliyetleri açıklama, Büyük devletlerin Ermeni isyanlarındaki rollerini açıklama, Büyük devletlerin Ermeni isyanlarındaki desteklerini açıklama, Büyük devletlerin Ermeniler konusunda Osmanlı Devleti üzerindeki siyasal baskılarını açıklama, Büyük devletlerin konu ile ilgili olarak birbirleri ile olan ilişkilerini açıklama)
7	Amaç 6. Osmanlı Devleti'nin Ermeni isyanları karşısında uyguladığı siyaseti kavrayabilme. (Osmanlı Devleti'nin Ermeni isyanları karşısında uyguladığı siyaseti açıklama, Ermeni isyanlarının bastırılması ile ilgili gelişmeleri açıklama) Amaç 7. Doğu cephesinde Rus-Ermeni işbirliğini kavrayabilme. (Kafkas cephesinde Rus-Ermeni iş birliğinin amacını açıklama, Rus-Ermeni iş birliğinin boyutunu açıklama, Rus-Ermeni iş birliğinin sonuçlarını açıklama) Amaç 8. Ermeni komitacılarının çıkardığı olayları (Bitlis, Zeytun Olayları, Van İsyanı) kavrayabilme. (Ermeni komitacıların çıkardıkları olayları açıklama, Ermeni komitacıların çıkardığı isyanların amacını açıklama, Ermeni komitacıların Türk halkına yaptığı mezalimin boyutlarını açıklama, İtilaf Devletleri'nin Ermeni olaylarındaki rollerini açıklama, İtilaf Devletlerinin Ermeni olaylarını desteklemekteki amaçlarını açıklama) Amaç 9. Ermeni mezalimine karşı alınan önlemleri (yer değiştirme, derneklerin kapatılmasının nedenleri) kavrayabilme (Ermenilere karşı önlem alınmasının nedenlerini açıklama, Ermeni mezalimine karşı hangi önlemlerin alındığını açıklama, Ermeni mezalimine karşı alınan önlemlerin sonuçlarını açıklama) Amaç 10. Tehcir kararının alınma gerekçelerini açıklama. (Tehcir kararının alınma nedenlerini açıklama, Tehcir kararının kimlere yönelik olduğunu açıklama, Tehcir sırasında Ermeni nüfusunu ve ne kadarının tehcir edildiğini söyleme, Tehcir kararının insani boyutunu açıklama) Amaç II. Tehcir kararının uygulama esaslarını kavrayabilme (Zorunlu göçe tabi tutulanların nakledildiği yerlerin özelliğini söyleme, Nakil ihtiyaçlarının nasıl karşılandığını açıklama, Osmanlı Devleti'nin tehcir sırasında karşılaştığı güçlükleri açıklama, Uygulama sırasında karşılaşılan güçlüklerle karşı alınan tedbirleri açıklama, Tehcir sırasında meydana gelen kayıpların nedenlerini açıklama, Kayıpların sayısal boyutunu söyleme, Tehcir sırasında yasadışı uygulama yapanlara karşı Osmanlı Devleti'nin tutumunu açıklama, Tehcir uygulamasının Avrupa'daki yankılarını açıklama, Büyük devletlerin tehcir kararına karşı tutumlarını açıklama, Büyük devletlerin tehcir kararının uygulamasına karşı tutumlarını açıklama. Amaç 12. Tehcir kararından sonra Ermenilerin durumunu kavrayabilme. (Tehcir edilenlerin mal

	varlıklarının korunma durumunu açıklama, Tehcir kararından sonra Anadolu’da kalan Ermeni nüfusunu ve nerede yaşadıklarını açıklama, Tehcir kararından sonra Anadolu’da kalan Ermenilerin sosyal ve ekonomik durumlarını açıklama, Tehcir kararından sonra Anadolu’dan ayrılan Ermenilerin nüfusunu ve nerelerde yaşadıklarını açıklama, Tehcir kararından sonra Anadolu’dan ayrılan Ermenilerin sosyal ve ekonomik durumlarını açıklama, Dönüş Kararnamesinin çıkarılma nedenlerini açıklama, Geri dönen Ermenilerin sosyal ve ekonomik durumlarını açıklama)
	Amaç 13. Ermenilerin asılsız soy kırım iddialarının geçersizliğini analiz edebilme (Birleşmiş Milletler Örgütü’nün tanımına göre soy kırımın ne olduğunu söyleme, Ermenilerin asılsız soy kırım iddialarının geçersizliğini hukukî ve tarihî gerekçeleriyle ortaya koyma)
	Amaç 14. Günümüzdeki Ermeni asılsız soy kırım iddialarının amacı ve bu amacı gerçekleştirmek için Ermenilerin yaptıkları faaliyetleri kavrayabilme. (Ermeni asılsız soy kırım iddialarının yeniden gündeme getirilmesinin nedenlerini açıklama, Asılsız soy kırım iddialarının uluslararası alanda tanınması çalışmalarının amacını açıklama, Ermenilerin asılsız soy kırım iddialarının uluslararası alanda tanınması çalışmalarında kullandıkları yöntemleri açıklama, Ermeni terör örgütü ASALA’nın cinayetlerinin amacını açıklama).

1. Araştırmanın Amacı

MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı 14.6.2002 tarih ve 273 sayılı kararıyla Ermeni sorunu ile ilgili konulara ilköğretim 5. ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer almasına karar vermiştir. Uygulamada ise söz konusu kararda yer alan hususların bir kısmı ders kitaplarına hiç yansıtılmazken, bir kısmı da T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında 1981 yılından itibaren yer aldığı şekliyle devam etmiştir. Kurul bu kararda Osmanlı Devleti’nde Ermeni sorununun ilk ortaya çıkışından başlayarak Lozan Antlaşması’na ve hatta günümüzdeki asılsız Ermeni soykırım iddialarının amacı ve bunu gerçekleştirmek için Ermenilerin yaptıkları faaliyetleri de kapsayan bir amaç-davranış listesi belirlemiştir. Bu araştırmanın amacı Aksaray İlinde görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ortaokul öğrencilerine ilgili Talim ve Terbiye Kurulu kararında yer alan konuların öğretilme düzeyine ilişkin görüşlerini ve nedenlerini ortaya koymaktır.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim okullarında okutulan sosyal bilgiler ve T.C. inkılâp tarihi ve Atatürkçülük derslerinde Ermeni sorunu ile ilgili konuların öğretilme düzeylerine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelendiği bu çalışma, tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Tarama modelinde araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2012: 77). Bu araştırmada da mevcut durumda sosyal bilgiler derslerinde Ermeni sorunu ile ilgili konuların öğrencilere öğretilme düzeyleri öğretmen görüşleri doğrultusunda tanımlanmaya çalışılmıştır.

2.1.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini Aksaray ilinde 2017-2018 öğretim yılında görev yapan 218 sosyal bilgiler branşına sahip öğretmen ve yönetici; örneklemini ise bu evrenden basit tesadüfi

örneklem yoluyla seçilen 82 öğretmen ve yönetici oluşturmaktadır. Aksaray ili ve ilçelerinde görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin yaklaşık % 37,6'sını oluşturan bu örneklemin evreni yeterince temsil ettiği düşünülmektedir.

Tablo -2. Öğretmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımları

	Sayı	Oran (%)
Kadın	34	41,5
Erkek	48	58,5
Toplam	82	100,0

Araştırmaya katılan toplam 82 öğretmenin 34'ü (% 41,5) kadın, 48'i (% 58,5) ise erkektir.

Tablo-3. Öğretmenlerin Mesleki Kıdemleri

Hizmet Yılı	Sayı	Oran (%)
0-5	12	14,6
6-10	18	22,0
11-15	19	23,2
16-20	21	25,6
21-25	6	7,3
26 ve daha fazla	6	7,3
Toplam	82	100

Araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdemlerine bakıldığında 12'sinin (% 14,6) 0-5 yıl, 18'inin (% 22,0) 6-10 yıl, 19'unun (% 23,2) 11-15 yıl, 21'inin (% 25,6) 16-20 yıl, 6'sının (% 7,3) 21-25 yıl ve 6'sının (% 7,3) ise 26 yıl ve daha fazla mesleki kıdeme sahip olduğu anlaşılmıştır.

2.1.2. Verilerin Toplanmasında Kullanılan Ölçme Araçları

Araştırmada verilerin toplanması için araştırmacı tarafından ilköğretim okullarında görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin Ermeni sorunu ile ilgili konuların öğretilme düzeyine ilişkin görüşlerini dört düzeyde ölçecek şekilde tasarlanmış soru formları kullanılmıştır. Soru formunda ayrıca öğretmenlerin programın yeterlilik düzeyleri eksiklik ve aksaklıklarını tespit etmek amacıyla açık uçlu sorulara da yer verilmiştir. Soru formlarında Talim ve Terbiye Kurulunun söz konusu kararında yer verilen amaçlara yer verilerek öğretmenlerin bu amaçlara ulaşılma düzeyine ilişkin görüşlerini “hiç”, “biraz”, “genellikle” ve “tamamen” olmak üzere dört düzeyde belirtmeleri istenmiştir. 2017 yılının Kasım ayında toplanan veriler SPSS programıyla analiz edilmiştir.

3. Bulgular ve Yorumlar

3.1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İlköğretim Okullarında Okutulan Derslerde Ermeni Sorunu İle ilgili Konuların Yer Verilme Şekline İlişkin Görüşleri

Bu bölümde araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin araştırmada kullanılan soru formlarında ilköğretim okullarında okutulan sosyal bilgiler ve T.C. inkılâp tarihi ve Atatürkçülük dersleri kapsamında Ermeni sorunu ile ilgili konuların yer alma şekli ile ilgili düşünceleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

“MEB Talim ve Terbiye Kurulu’nun 14.06.2002 Tarih ve 273 sayılı “Ermeni sorunu ile ilgili konuların ilköğretim 5. ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer almasına dair kararı hakkında bilgi sahibiyim”

Evet	%	Hayır	%
53	64,6	29	35,4

Araştırmaya katılan öğretmenlerden 53’ü (% 64,6) MEB Talim ve Terbiye Kurulu’nun 14.06.2002 tarih ve 273 sayılı Ermeni sorunu ile ilgili konuların ilköğretim 5. ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer almasına dair kararı hakkında bilgi sahibi olduğunu belirtirken, 29’u (% 35,4) bu karar ile ilgili bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir.

“Ermeni Sorunu ile ilgili konuları yıllık planlara dâhil ederim.”

Evet	%	Hayır	%
72	87,8	10	12,2

Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinden 72’si (% 87,8) Ermeni sorunu ile ilgili konuları yıllık planına aldığını belirtirken 10’u (% 12,2) ise almadığını belirtmiştir.

“İlköğretim Sosyal Bilgiler 5-7. Sınıf öğretim programları ve ders kitaplarında yer alan Ermeni sorunu ile ilgili konuları”

Yeterli buluyorum	%	Yetersiz buluyorum	%
17	20,7	65	79,3

Araştırmaya katılan öğretmenlerden 17’si (% 20,7) ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarında yer alan Ermeni sorunu ile ilgili konuları yeterli bulduğunu belirtirken; 65’i (% 79,3) yetersiz bulduğunu belirtmiştir.

“İlköğretim T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim dersi ders kitabında yer alan Ermeni sorunu ile ilgili konuları...”

Yeterli buluyorum	%	Yetersiz buluyorum	%
22	26,8	60,0	73,2

Araştırmaya katılan öğretmenlerden 22’si (% 26,8) ilköğretim T.C. inkılâp tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında yer alan Ermeni sorunu ile ilgili konuları yeterli bulduğunu belirtirken; 60’ı (% 73,2) yetersiz bulduğunu belirtmiştir.

“Öğretim programları ve ders kitaplarında yer alan “Ermeni sorunu” ile ilgili olarak yetersiz gördüğüm hususlar şunlardır:”

1	Konular/ bilgiler çok az	42
2	Ders süresi yetersiz	15
3	Günümüzdeki gelişmelerle ilgili bilgi/ ilişkilendirme yok	6
4	Ermeni sorunu ayrı bir başlık altında bağımsız bir konu olarak ele alınmalıdır	5
5	Tehcir konusu ile ilgili bilgiler yetersiz	4

Araştırmaya katılan öğretmenlerin ilköğretimde öğretim programı ve ders kitaplarında Ermeni sorunu ile ilgili olarak yetersiz olarak gördükleri hususları belirtmeleri istenmiş, açık uçlu bu soruya yanıt veren öğretmenlerden 42'si Ermeni sorunu ile ilgili konu ve bilgilerin çok az olduğunu belirtmiştir. Bunu sırasıyla “ders süresi yetersiz” (15), “Günümüzdeki gelişmelerle ilgili bilgi/ ilişkilendirme yok” (6), “Ermeni sorunu ayrı bir başlık altında bağımsız bir konu olarak ele alınmalıdır.” (5) ve “Tehcir konusu ile ilgili bilgiler yetersiz” (4) yanıtları izlemektedir.

3.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İlköğretimde Ermeni Sorunu İle İlgili Konuların Öğretilme Düzeyine İlişkin Görüşleri

Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin Ermeni sorunu ile ilgili konuların öğretilme düzeyine ilişkin görüşleri aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 4. Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ermeni Sorunu İle İlgili Konuların Öğrencilere Kazandırılma Düzeyine İlişkin Görüşleri

			Hiç	Biraz	Genellikle	Tamamen
1	Mondros Ateşkes Anlaşmasının 7. ve 24. maddelerinin uygulanışının asıl amacını	F	1	10	36	35
	açıklama.	%	1,2	12,2	43,9	42,7
2	Kurtuluş Savaşı sırasında kurulan Ermeni cemiyetlerinin amaçlarını ve faaliyetlerini kavrayabilme.	F	2	16	37	27
		%	2,4	19,5	45,2	32,9
3	Doğu Anadolu Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetinin kurulma amacını açıklama.	F	2	12	24	44
		%	2,4	14,6	29,3	53,7
4	Erzurum Kongresi ve önemini kavrayabilme.	F	2	10	32	38
		%	2,4	12,2	39,1	46,3
5	TBMM'ye karşı çıkarılan (Ermeniler tarafından) ayaklanmaları kavrayabilme	F	2	17	38	25
		%	2,4	20,7	46,4	30,5
6	Sevr Antlaşması'na göre Ermenilerin durumunu kavrayabilme.	F	2	21	29	30

II.Uluslararası Dede Korkut Türk Kültürü, Tarihi ve Edebiyatı Sempozyumu

		%	2,4	25,6	35,4	36,6
7	Doğu cephesindeki (Ermenilerle yapılan) savaşlarla ilgili gelişmeleri kavrayabilme	F	2	14	34	32
		%	2,4	17,1	41,5	39,0
8	Güney Cephesindeki (Ermeni ve Fransızlara karşı yapılan) savaşlarla ilgili gelişmeleri kavrayabilme	F	2	12	38	30
		%	2,4	14,6	46,4	36,6
9	Moskova Antlaşması'nın önemini kavrayabilme (Moskova Antlaşmasının Ermeni istekleri açısından önemi)	F	3	24	37	18
		%	3,6	29,3	45,1	22,0
10	Kars Antlaşması'nın önemini (Ermeni istekleri açısından) kavrayabilme.	F	5	22	35	20
		%	6,1	26,8	42,7	24,4
11	Lozan Antlaşması'nın önemini kavrayabilme (Lozan Konferansı'nda Türk temsilcilerinin Ermeni isteklerine karşı tutumunu açıklama, Lozan Antlaşması'na göre Ermenilerin Türkiye'deki statülerini açıklama, Asılsız Ermeni soy kırım iddialarını Lozan Antlaşması'nın ilgili maddesine göre açıklama, Ermenilerin toprak isteklerini Lozan Antlaşması'nın ilgili maddesine göre açıklama)	F	4	18	32	28
		%	4,9	22,0	39,0	34,1
12	Büyük devletlerin Osmanlı politikalarını kavrayabilme. (İngiltere, Rusya ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'nde yaşayan azınlıklara (Ermenilere) karşı izlediği politikayı açıklama.)	F	1	20	34	27
		%	1,2	24,4	41,4	33,0
13	Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1839'a kadar gayrimüslimlerin (Ermenilerin) durumunu kavrayabilme.	f	3	25	36	18
		%	3,6	30,5	43,9	22,0
14	1839-1856 yılları arasında Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslimlerin (Ermenilerin) durumunu kavrayabilme.	f	3	32	32	15
		%	3,6	39,1	39,1	18,2
15	1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonunda ortaya çıkarılan Ermeni meselesini kavrayabilme.	f	3	36	31	12
		f	3,6	43,9	37,8	14,7
16	Ermeni komitalarının ortaya çıkış ve Ermeni eylemlerini kavrayabilme	F	9	26	29	18
		%	10,9	31,7	35,4	22,0
17	Osmanlı Devleti'nin Ermeni isyanları karşısında uyguladığı siyaseti kavrayabilme.	f	2	27	32	21
		%	2,4	32,9	39,0	25,7
18	Doğu cephesinde Rus-Ermeni işbirliğini kavrayabilme	f	1	20	35	26
		%	1,2	24,4	42,7	31,7
19	Ermeni komitacılarının çıkardığı olayları (Bitlis, Zeytun Olayları, Van İsyanı) kavrayabilme	f	15	31	23	13
		%	18,3	37,8	28,0	15,9
20	Ermeni mezalimine karşı alınan önlemleri (yer değiştirme, derneklerin kapatılmasının nedenleri) kavrayabilme.	f	7	18	40	17
		%	8,5	22,0	48,8	20,7

II.Uluslararası Dede Korkut Türk Kültürü, Tarihi ve Edebiyatı Sempozyumu

21	Tehcir kararının alınma gerekçelerini açıklama.	f	2	14	35	31
		%	2,4	17,1	42,7	37,8
22	Tehcir kararının uygulama esaslarını kavrayabilme	f	2	14	41	25
		%	2,4	17,1	50,0	30,5
23	Tehcir karardından sonra Ermenilerin durumunu kavrayabilme.	f	3	20	39	20
		%	3,6	24,4	47,6	24,4
24	Ermenilerin asılsız soy kırım iddialarının geçersizliğini analiz edebilme.	f	5	17	34	26
		%	6,1	20,7	41,5	31,7
25	Günümüzdeki Ermeni asılsız soy kırım iddialarının amacı ve bu amacı gerçekleştirmek için Ermenilerin yaptıkları faaliyetleri kavrayabilme.	f	4	22	29	27
		%	4,9	26,8	35,4	32,9

Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin MEB Talim ve Terbiye Kurulu'nun sosyal bilgiler 5. ve 7. sınıf öğretim programlarına alınmasına karar verdiği Ermeni sorunu ile ilgili konuların öğretilme düzeylerine ilişkin görüşleri incelendiğinde en yüksek düzeyde kazandırıldığı düşünülen amaçların sırasıyla şunlar olduğu anlaşılmaktadır: “Doğu Anadolu Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin kurulma amacını açıklama” (Hiç % 2,4, Biraz % 14,6, Genellikle % 29,3, Tamamen % 53,7); “Erzurum Kongresi ve önemini kavrayabilme” (Hiç % 2,4, Biraz % 12,2, Genellikle % 39,1, Tamamen % 46,3); “Mondros Ateşkes Anlaşması'nın 7. ve 24.maddelerinin uygulanışının asıl amacını açıklama.” (Hiç % 1,2, Biraz % 12,2, Genellikle % 43,9, Tamamen % 42,7); “Doğu cephesindeki (Ermenilerle yapılan) savaşlarla ilgili gelişmeleri kavrayabilme” (Hiç % 2,4, Biraz % 17,1, Genellikle % 41,5, Tamamen % 39,0); “Güney Cephesindeki (Ermeni ve Fransızlara karşı yapılan) savaşlarla ilgili gelişmeleri kavrayabilme” (Hiç % 2,4, Biraz % 14,6, Genellikle % 46,4, Tamamen % 36,6); “Tehcir kararının alınma gerekçelerini açıklama” (Hiç % 2,4, Biraz % 17,1, Genellikle % 42,7, Tamamen % 37,8), “Tehcir kararının uygulama esaslarını kavrayabilme” (Hiç % 2,4, Biraz % 17,1, Genellikle % 50,0, Tamamen % 30,5); “Tehcir karardından sonra Ermenilerin durumunu kavrayabilme” (Hiç % 3,6, Biraz % 24,4, Genellikle % 47,6, Tamamen % 24); “Ermenilerin asılsız soy kırım iddialarının geçersizliğini analiz edebilme” (Hiç % 6,1, Biraz % 20,7, Genellikle % 41,5, Tamamen % 31,7); “Günümüzdeki Ermeni asılsız soykırım iddialarının amacı ve bu amacı gerçekleştirmek için Ermenilerin yaptıkları faaliyetleri kavrayabilme” (Hiç, % 4,9, Biraz % 26,8, Genellikle % 35,4 ve Tamamen % 32,9).

Öğretmenlerin öğrencilere en az öğretilbildiğini düşündükleri konular ise sırasıyla şunlardır: “Ermeni komitacılarının çıkardığı olayları (Bitlis, Zeytun Olayları, Van İsyanı) kavrayabilme” (Hiç % 18,3 Biraz % 37,8 Genellikle % 28 Tamamen % 15,9); “1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonunda ortaya çıkarılan Ermeni meselesini kavrayabilme” (Hiç % 3,6 Biraz % 43,9, Genellikle % 37,8 ve Tamamen % 14,7); “1839-1856 yılları arasında Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslimlerin (Ermenilerin) durumunu kavrayabilme” (Hiç % 3,6, Biraz % 39,1, Genellikle % 39,1, tamamen % 18,2); “Ermeni komitalarının ortaya çıkış ve Ermeni eylemlerini kavrayabilme” (Hiç % 10,9 Biraz % 31,7 Genellikle % 35,4 Tamamen % 22,0) ve

“Osmanlı Devleti’nin Ermeni isyanları karşısında uyguladığı siyaseti kavrayabilme” (Hiç % 2,4 Biraz % 32,9 Genellikle % 39, Tamamen % 25,7).

3.3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ermeni Sorunu İle İlgili Konuların Yeterli Düzeyde Öğretilmemesinin Nedenlerine İlişkin Görüşleri

“Bana göre İlköğretim Sosyal Bilgiler derslerinde Ermeni sorunu ile ilgili amaç ve davranışların öğrencilere yeterli düzeyde kazandırılmamasının nedenleri şunlardır:”

1	Ermeni sorunu ile ilgili konulara öğretim programları ve ders kitaplarında yeterince yer verilmemesi ya da yüzeysel bir şekilde ele alınması	Frekans	%
		34	41,5
2	Ders saatlerinin yetersiz olması	30	36,6
3	Ders kitaplarında anlatımın tekdüze olması, ilgi çekici olmaktan uzak olması, görsellerle desteklenmemesi	13	15,9
4	Öğrencilerin ilgisizliği ve hazır bulunuşluk düzeylerinin düşük olması	11	13,4
5	Bu konularla ilgili olarak öğretmenlerin derslerde kullanabilecekleri kaynak ve materyal yetersizliği	11	13,4
6	Bazı öğretmenlerin bu konuda yeterli bilgi sahibi olmayışı ya da önemsememeleri	5	6,1
7	Bu konuların öğrencilerin zihinsel gelişim düzeylerinin üzerinde olması	4	4,9

Araştırmaya katılan öğretmenlere Ermeni sorunu ile ilgili amaç ve davranışların öğrencilere yeterli düzeyde kazandırılmadığını düşünüyorsa bunun nedenlerinin neler olduğu sorulmuştur. Ucu açık bu soruyu yanıtlayan öğretmenlerden 34’ü (% 41,5) “*Ermeni sorunu ile ilgili konulara öğretim programları ve ders kitaplarında yeterince yer verilmemesi ya da yüzeysel bir şekilde ele alınması*” en önemli neden olarak göstermiştir. Bunu sırasıyla “*ders saatlerinin yetersiz olması*” (30 % 36,6), “*ders kitaplarında anlatımın tekdüze olması, ilgi çekici olmaktan uzak olması, görsellerle desteklenmemesi*” (13 % 15,9), “*öğrencilerin ilgisizliği ve hazırbulunuşluk düzeylerinin düşük olması*” (11 % 13,4), “*bu konularla ilgili olarak öğretmenlerin derslerde kullanabilecekleri kaynak ve materyal yetersizliği*” (11 % 13,4), “*bazı öğretmenlerin bu konuda yeterli bilgi sahibi olmayışı ya da önemsememeleri*” (5, % 6,1) ve “*bu konuların öğrencilerin zihinsel gelişim düzeylerinin üzerinde olması*” (4, % 4,9) takip etmiştir.

DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

Ermeni diasporasının 1915 yılında Türklerin Ermenilere soykırım yaptığı yönünde propagandaları ve birçok ülkenin parlamentosunda bu yönde karar alınmasını sağlama çabaları karşısında Türkiye’de “Asılsız Soykırım İddiaları İle Mücadele Koordinasyon Kurulu” oluşturularak bu asılsız iddialarla mücadele etmek için kapsamlı önlemler alınması yoluna gidilmiştir. Bunun eğitim sistemine yansımaları ise Ermeni sorunu ile ilgili konuların ilköğretim 5. ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersi; Ermeni Süryani ve Pontus ile ilgili konuların ise lise tarih dersleri kapsamına ayrıntılı bir şekilde alınarak öğretilmesi şeklinde olmuştur.

MEB Talim ve Terbiye Kurulu’nun 14 Haziran 2002 tarih ve 273 sayılı kararıyla Ermeni sorunu ile ilgili konulara sosyal bilgiler derslerinin 5. sınıf programının “Cumhuriyete nasıl

kavuştuk?” başlıklı ünitesine; 7. sınıfta ise “19. ve 20. yüzyıllarda Osmanlı Devleti” başlıklı ünitesine kapsamlı bir şekilde yer verilmesi öngörülmüştür. Ancak Talim ve Terbiye Kurulu’nun bu kararı sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarına yansıtılmamıştır. Bununla birlikte 1981 yılından itibaren uygulanan ilköğretim sekizinci sınıf T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programı ve ders kitaplarında “Birinci Dünya savaşına kadar Ermeni sorunu”, “Birinci Dünya Savaşı’nda Ermeni sorunu” ve “Kurtuluş Savaşında Ermeni sorunu” başlıkları altında Ermeni sorunu ile ilgili konulara yer verilmesine devam edilmiştir.

Talim ve Terbiye Kurulu’nun kararında yer alan Ermeni sorunu, tehcir ve bunların günümüzdeki yansımalarıyla ilgili konuların sosyal bilgiler öğretim programına alınmamasının bir yansıması olarak araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin % 35,4’ü böyle bir kararın varlığından haberdar olmadıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sadece % 20,7’si sosyal bilgiler, % 26,8’i ise T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarındaki Ermeni sorunu ile ilgili konuları yeterli bulurken; % 79,3’ü sosyal bilgiler, % 73,2’si ise T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarındaki Ermeni sorunu ile ilgili konuları yetersiz bulduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin yarısından fazlası Ermeni sorunun öğretilmesi ile ilgili en önemli sorun olarak ders kitaplarında bu konularla ilgili bilgilerin çok az olmasını görmüşlerdir. Bunu sırasıyla “bu konulara ayrılan ders sürelerinin yetersiz olması”, “Ermeni sorunun ayrı bir başlık altında bağımsız bir konu olarak ele alınmamış olması ve özellikle tehcir konusuyla ilgili bilgilerin yetersiz olması” izlemiştir. Bu durum her halükarda ders kitaplarında öğrencilerin Ermeni sorunu ve tehcir gibi konuları etraflıca öğrenebilmelerine yetecek kadar bilgilere yer verilmesinin gereğini ortaya koymaktadır.

Talim ve Terbiye Kurulu’nun bahsi geçen kararında yer alan konular esas alınarak hazırlanan soru formunda belirtilen konuların öğrencilere öğretilme düzeyine ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde, öğretmenlerin en çok öğretildiğini düşündükleri konuların sırasıyla “Doğu Anadolu Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti’nin kurulma amacını açıklama” “Erzurum Kongresi ve önemini kavrayabilme”, “Mondros Ateşkes Anlaşması’nın 7. ve 24. maddelerinin uygulanışının asıl amacını açıklama.”, “Doğu cephesindeki (Ermenilerle yapılan) savaşlarla ilgili gelişmeleri kavrayabilme”, “Güney Cephesindeki (Ermeni ve Fransızlara karşı yapılan) savaşlarla ilgili gelişmeleri kavrayabilme”, “Tehcir kararının alınma gerekçelerini açıklama”, “Tehcir kararının uygulama esaslarını kavrayabilme”. “Tehcir kararından sonra Ermenilerin durumunu kavrayabilme”, “Ermenilerin asılsız soy kırım iddialarının geçersizliğini analiz edebilme” ve “Günümüzdeki Ermeni asılsız soykırım iddialarının amacı ve bu amacı gerçekleştirmek için Ermenilerin yaptıkları faaliyetleri kavrayabilme” olduğu görülmektedir. Bu konuların özelliklerine bakıldığında Kurtuluş Savaşıyla bağlantılı konulardan oluştuğu (T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersi kapsamında öğretildiği için), bu konuları ise asılsız soykırım iddialarının amacı ve Ermenilerin bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik faaliyetleri ile ilgili daha güncel konuların izlediği anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin en az öğretilmediğini düşündükleri konular ise sırasıyla şöyledir: “Ermeni komitacılarının çıkardığı olayları (Bitlis, Zeytin Olayları, Van İsyanı) kavrayabilme”, Osmanlı-Rus savaşı sonunda ortaya çıkarılan Ermeni meselesini kavrayabilme”, “1839-1856 yılları arasında Osmanlı Devleti’ndeki gayrimüslimlerin (Ermenilerin) durumunu kavrayabilme”, “Ermeni komitalarının ortaya çıkışı ve Ermeni eylemlerini kavrayabilme” ve “Osmanlı Devleti’nin Ermeni isyanları karşısında uyguladığı siyaseti kavrayabilme”. Bu konuların önemli ölçüde Ermeni sorununun ilk ortaya çıkışı ve gelişmesi ile ilgili konularla, yani sorunun daha çok Osmanlı tarihinin Birinci Dünya Savaşından önceki dönemiyle ilgili konularla ilgili olduğu, bunun dışında Bitlis, Zeytin olayları ve Van isyanı gibi nispeten ayrıntı sayılabilecek

konulardan ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda Osmanlı tarihi ile ilgili konuların yer aldığı 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programına Talim ve Terbiye Kurulu kararında yer verilen ilgili konuların eklenmesinin yararlı olacağını ortaya koymaktadır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri Ermeni sorunu ile ilgili konuların öğretilmesinin önündeki engelleri “Ermeni sorunu ile ilgili konulara öğretim programları ve ders kitaplarında yeterince yer verilmemesi ya da yüzeysel bir şekilde ele alınması”, “(Bu konulara ayrılan) ders saatlerinin yetersiz olması”, ders kitaplarında anlatımın tekdüze olması, ilgi çekici olmaktan uzak olması, görsellerle desteklenmemesi”, öğrencilerin ilgisizliği ve hazırbulunuşluk düzeylerinin düşük olması”, bu konularla ilgili olarak öğretmenlerin derslerde kullanabilecekleri kaynak ve materyal yetersizliği”, “bazı öğretmenlerin bu konuda yeterli bilgi sahibi olmayışı ya da önemsememeleri” ve “bu konuların öğrencilerin zihinsel gelişim düzeylerinin üzerinde olması” şeklinde sıralamışlardır.

Sonuç olarak Ermeni sorunu ve tehcir ile ilgili konuların Ermeni diasporası tarafından her fırsatta gündeme getirileceği gerçeğinden hareketle öğrencilerin ve başta sosyal bilgiler ve tarih öğretmenleri olmak üzere öğretmenlerin bu konularla ilgili olarak güçlendirilmelerinin adeta bir zorunluluk olduğu açıktır. Bu nedenle ilgili Talim ve Terbiye Kurulu kararında çok kapsayıcı bir şekilde belirlenen konuların eksiksiz bir şekilde ilköğretim programlarına eklenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu konuların bir kısmına hâlihazırda sekizinci sınıf T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programında yer verilmektedir. Bu programda yer verilmeyen konuların 7. sınıf sosyal bilgiler programına eklenmesinin, ayrıca öğretmenlerin de bu konularla ilgili bilgi ve farkındalıklarını artırmak amacıyla hizmet içi eğitime tabi tutulmalarının yararlı olacağı düşünülmektedir. Ders kitaplarında bu konuların ele alınmasında öğrencilerin yaş ve gelişim özellikleri dikkate alınarak salt tarihsel gerçekliklerin öğretilmesi amacına yönelik olmasına büyük özen gösterilmesi gerekir.

KAYNAKÇA

- Baydar, S. ve Öztürk, F. (2018). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8 Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları
- BOAGM (1994), *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler*, Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Karasar, N. (1984), *Bilimsel Araştırma Metodu*, Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık.
- MEB (1981), Temel Eğitim II. Kademe Okulları (Ortaokul) Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Müfredat Programı, *Resmi Gazete*, 6 Temmuz 1981 (2090), 249-250.
- MEB (1998), İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, *MEB Tebliğler Dergisi*, Nisan 1998 (2487), 531-567.
- MEB (2002), “Ermeni Sorunu ile İlgili Konuların İlköğretim 5. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Yer Alması Hakkında Karar”, *MEB Tebliğler Dergisi*, Temmuz 2002 (2538), 545-555.
- Turan, R. (2015), Türkiye’de Lise Tarih Öğretiminde Ermeni Sorunu ve Tehcir (1950-2015), *Turkish Studies*, 10/11, 1471-1500.
- Uras, E. (1987), *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Yerasimos, S. (1995), *Milliyetler ve Sınırlar*. Çev. Şirin Tekeli, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi.

OĞUZNAME'DE YER ALAN TÜRK DİLİ İLE KONULAR

Prof. Dr. Necati DEMİR

Gazi Üniversitesi, necatidemir522@gmail.com

Oğuzname; Türklerin / Oğuzların kökeni, töresi, yasası, sosyolojisi, tarihi ve siyasi tarihi, ... açısından en önemli kaynaklar arasında sayılabilir. Eserde, Türklerin Hz. Adem'den başlayıp Hazret-i Nuh'tan itibaren 17. yüzyıla kadar olan Türk tarihi anlatılmaktadır. Türk - Moğol tarih birliğinden itibaren Türk tarihi gözler önüne serilmektedir. Oğuz – Kıpçak, Oğuz –Karluk / Uygur, Oğuz - diğer Türk kavimleri ilişkisine yer verilmektedir.

Oğuz-name'yi önemli kılan unsurlardan birisi de içerisinde bulunan Oğuz boyları damgalarıdır. Öyle anlaşılmaktadır ki Türkler, tarih boyunca damgalarını, kendilerini tanıtan “kimlik kartı” olarak kabul etmişlerdir. Bu damgalar, tarih boyunca boyları temsil etmiştir. Bütün Oğuz boyları damgalarıyla birlikte tanıtılmaktadır. Kısaca Türkçe konuşan bütün dünya bu kapağın içindedir.

Oğuzname, bu kadar geniş konuları içerirken Türk dili ile ilgili konulara pek çok yerde değinmiştir. Hatta dil ile ilgili bazı bilgiler, gerçekten çok önemlidir.

Her şeyden önce Azerbaycan'ın adının nasıl oluştuğu eserde ilginç bir biçimde açıklanmıştır. Ayrıca kaynağı Arapça ve Farsçada aranan Azerbaycan'ın başkenti *Bakü* şehrinin adının Türkçe olup nereden geldiği Oğuzname'de yer almaktadır.

Oğuz-name'de *Oğuz, Moğol, Kanglı, Kıpçak, Karluk, Kalaç, Uygur, ...* gibi Türk ve Türklere akraba boy /milletlerin isimlerinin Türk dili olarak kaynağını ilgi çekici bir şekilde anlatmaktadır. Ayrıca Oğuz boyları olan *Kayı, Bayat, Kınık, Alkaevli, Karaevli, Yazır, Döğer* ve daha pek çok Oğuz Türk boyu adının kaynağı da eserde dir.

Bütün bunlarla birlikte *kağrı / kanglı, tekerlek, ..* gibi Türklerin icat ederek dünya medeniyetine hediye ettiği unsurların adlandırılması ile ilgili konulara da yer verilmiştir.

Eser; Moğol dilinden Türkçenin aldığı kelimelere, Türk dilinin ve lehçelerinin nasıl oluştuğu ile ilgili pek çok konuya yer vermiştir.

Biz bildirimizde Oğuzname'de geçen Türk dili ile ilgili konuları tek tek tarayacağız. Bu konuları değerlendirip bilim dünyası ile paylaşacağız. Oğuzname'nin Türk dili ile ilgili konuları gözden geçirildiğinde Türkçe ile ilgili pek çok konuya ışık tutulduğu görülecektir.

Anahtar kelimeler: Türk, Türk Dili, Türk Destaları, Oğuzname

İSM-İ MEVSULLERİN ANLAM HARİTASI VE TÜRKÇE'YE ÇEVİRİLMESİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Öğr. Gör. Dr. Halil UYSAL

Sakarya Üniversitesi, huysal@sakarya.edu.tr

İsmi mevsul, iki cümleyi birbirine bağlayan, tek başına bir anlam ifade etmeyen, anlamı kendisinden sonra gelen cümleyle netleşen kelimedir. Kendisinden sonra bir cümle bulunur, bu cümleye sıra denir. İsmi mevsul ve sıra cümlesi Türkçedeki sıfat yan cümlelerinin karşılığıdır. İsmi mevsuller “has” ve “müşterek” olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Has ismi mevsuller şunlardır:

للمؤنث	للمذكر
التي	الذي
اللتان	اللذان
اللاتي	الذين

Müşterek ism-i mevsuller ise şunlardır:

أي/آية ما من

Genellikle ism-i mevsul denildiğinde الذي ve türevleri anlaşılır. Günümüzde yaygın olarak kullanılan genel sözlüklere, münhasıran edatlar ve bağlaçlara ilişkin kaynaklara ve çokça başvuru Türkçe açıklamalı bazı gramer kitaplarına müracaat edildiğinde الذي sözcüğünün anlamları, genellikle “...en/an, ...dığı/diği, ...eçeği, ...ecek, ...miş; ...anı, ...ana, ...dığını, ...dığına, ...eçeği, ...eçeğe, ...eçeğini, ...eçeğine, ...miş, ...mişe; o kimse/şey ki, o kimseyi/şeyi ki, o kimseye / şeye ki” şeklinde verilmektedir.

Anılan kaynaklarda konuya ilişkin olarak verilen örnekler de ise “...en/an” ve “...dığı/diği” anlamlarının ön plana çıktığı gözlemlenmektedir.

Ülkemizde Arapça öğrenmek isteyen kimselerin sıklıkla başvurdukları bazı kaynaklardan örnekler vererek konuya açıklık getirmeye çalışalım.

Maksudoğlu'nun, *Arapça Dilbilgisi* isimli eserinde yer verdiği örneklerden bazıları şunlardır:

{وهو الذي مَدَّ الأرضَ وجعلَ فيها رواسيَ وأهَّارًا}

“Yeri yaratıp yay**an** ve orada sağlam dağlar ve ırmaklar var **eden** O’dur”

يحترم الطالب من علمه

Öğrenci, kendisine öğret**eni** sayar.

يقول الطفل ما لا يفعله

Çocuk yapmadı**ğı** şeyi söyler.

نعلم أيهم شجاع

Hangisinin cesur olduğunu biliriz.

الأقلام التي رأيتها طويلة

Gördüğüm kalemler uzundur.

أخبرني ما سمعته

İşittiğini bana haber ver.

خذُ أيّاً تريد

İsteddiğini al.

{الله ما في السماوات وما في الأرض}

Göklerde ve yerlerde olanlar Allah'ındır.

Çöğenli'nin, *Nahiv* isimli eserinde yer verdiği örneklerden bazıları aşağıdadır:

مثلهم كمثل الذي استوقد ناراً

Onların örneği, ateş yakan adamın örneği gibidir.

علمني الكلمتين اللتين وعدتني

Bana vadettiğin iki kelimeyi bana öğret.

ما عندكم ينفد وما عند الله باقي

Sizin yanınızda olan tükenir, Allah'ın katında olan ise kalıcıdır.

تطعم الطعام وتقرأ السلام على من عرفت ومن لم تعرف

Yemek yedirir ve tanıdığına-tanımadığına selam verirsin.

Çörtü'nün, *Nahiv* isimli eserinde yer verdiği örneklerden bazıları aşağıdadır:

أحب الذي يعلمني

Bana öğreteni severim.

نجح الطالب الذي اجتهد دروسه

Derslerine çalışın öğrenci başardı.

جاء من رأته

Gördüğüm kimse geldi.

اسأل من يعرف

Bilene sor.

عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَم

İnsana bilmediğini öğretti.

يَسْرَنِي أَيُّهُمْ هُوَ نَاجِح

Başarılı olan beni sevindirir.

Günday ve Şener'in, *Arapça'da Bağlaçlar* isimli eserlerinde verdiği örneklerden bazıları şunlardır:

وصل المدير الذي أسس المصنع منذ عشرين سنة

Yirmi yıl önce fabrikayı kuran müdür geldi.

نظر المدير إلى خريطة المصنع التي على الحائط وابتسم

Müdür, duvarda bulunan fabrika haritasına baktı ve gülümsedi.

هذه هي الطالبة التي قابلتها في الحفلة

Bu kendisiyle partide görüştüğüm öğrencidir.

الذي نجح في الامتحان هو أحمد

Sınavda başarılı olan kişi Ahmet'tir.

إن الذين يكافحون في الحياة ينجحون

Hayatta, mücadele edenler başarılılar.

Akdağ'ın, *Arap Dilinde Edatlar* isimli eserinde yer verdiği örneklerden bazıları şunlardır:

قرأت الكتاب الذي اشتريته من السوق.

Çarşıdan satın aldığım kitabı okudum.

أرسل على الرسالة التي كتبها إلى İzmir

Ali, yazdığı mektubu İzmir'e gönderdi.

استرد خالد القلم الذي وهبه لصديقه بالأمس

Halit, dün arkadaşına bağışladığı kalemi geri aldı.

رأيت الرجل الذي هرب من بيته.

Evinden kaçan adamı gördüm.

هاهي الوردة التي قطفت من غصنها.

İşte dalından koparılan gül.

Yazıcı'nın, *Arapça'da Bağlaçlar* isimli eserinde konuyla ilgili olarak verdiği örneklerden azıları şunlardır:

الذي فاز بالجائزة هو إحسان

Ödülü kazanan İhsan'dır.

جاء الذي كنت تتحدث عنه

Hakkında konuştuğun kişi geldi.

الطالب الذي نجح في الامتحان فاز بالجائزة الأولى

İmtihanı kazanan öğrenci, birincilik ödülünü kazandı.

السيارة التي اشتريتها من ألمانيا كانت غالية جدًا

Almanya'dan satın aldığım araba çok pahalıydı.

سألم الرئيس على العمال الذين لم يضربوا عن العمل

Başkan, grev yapmayan işçileri selamladı.

Bazı örneklerine yer verdiğimiz muteber yaygın yazılı kaynakların hiçbirinde الذي ve türevlerine “öyle ki” anlamı verildiğini tespit edemedik.

Ancak pratikte durumun farklı olduğunu görmekteyiz. Oldukça şaşırtıcı bir şekilde, İmam-Hatip öğrencilerinden medrese öğrencilerine, ilahiyat fakültesinde okuyanlardan Arap dili-edebiyatı bölümünde öğrenim görenlere, hatta bu kurumlarda öğreticilik yapanlara kadar geniş bir yelpazede, genellikle الذي ve türevlerinin “öyle ki” anlamına geldiği sıklıkla ifade edilmektedir.

Bir yaygın yanlış olarak الذي kelimesinin “öyle ki” anlamının kaynağıyla ilgili olarak ise, genellikle ‘öyle duyulduğu’, ‘öyle öğrenildiği’ şeklinde şifahi bir öğrenimden ya da duyumdan söz edilmektedir.

Biz bu yaygın yanlışla son verebilmeye yardımcı olmak amacıyla, Türkçeye çevrilmesi noktasında, الذي ve türevlerinin, tek başına bir anlam ifade etmediklerinin sürekli hatırd tutularak, kendisinden sonra gelen kelime ya da cümle ile birlikte çevrilmesinin esas olduğunu ve genellikle Türkçedeki ortaçlara benzer şekilde, daha çok, (...en/an) veya (...dığı/diği) anlamlarıyla karşılanabileceğini, bir kez daha tekraren, ifade etmeye çalıştık.

Bu konuda öncelikle öğreticilerimizden başlayarak, bu yaygın yanlışla son verme noktasında gerekli hassasiyetin gösterilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

MISIR LEHÇESİNDEKİ TÜRKÇE KELİMELEİN KAVRAMSAL ANALİZİ

Öğr. Gör. Dr. Halil UYSAL

Sakarya Üniversitesi, huysal@sakarya.edu.tr

Bütün diller, birbirleri ile etkileşimleri çerçevesinde, doğrudan ya da dolaylı olarak birbirlerinden etkilenirler. Bu etkileşim hiçbir zaman tek taraflı olmaz. Hangi dil olursa olsun, etkilediği gibi etkilenir de. Bir dilin bu etkileşimlerden uzak, korunaklı bir çevrede, gelişimini sürdürmesi şöyle dursun varlığını sürdürmesi bile neredeyse imkansızdır. Bu bağlamda “Bir dil ne kadar safsa o kadar fakirdir” denilmektedir.

Dillerin birbirlerini etkileme ve birbirlerinden etkilenmelerinin birtakım nedenleri vardır. Bazılarını şöyle sıralamak mümkündür:

1. Komşuluk ya da ticari faaliyetler.

Halklar arasındaki komşuluk ya da ticari etkinlikler, alınıp satılan tarımsal ya da endüstriyel ürünlerin isimlerinin, bir dilden ötekine kolaylıkla geçmesini sağlamaktadır.

2. Halklar arasındaki kültürel ilişkiler.

Baskın kültürlerin diğer diller üzerinde derin etkileri olmaktadır.

3. Yoğun göçler ya da ağır sömürgecilik faaliyetleri.

Büyük toplumsal devinimler ya da baskıcı ve baskılayıcı unsurlar dil etkileşimlerinin başlıca faktörlerinden birisidir. Örneğin Vietnam dilindeki Fransızca sözcükler ya da Afrika’nın çeşitli bölgelerinde İngilizce ya da Fransızca konuşan halklar, bu durumun bariz örnekleri arasında zikredilebilir.

4. Savaşlar.

Savaşlar dilleri etkileyen en önemli faktörlerden birisidir. Örneğin haçlı savaşları neticesinde, binlerle ifade edilen kavram ve terim, Arapçadan muhtelif batı dillerine geçmiştir. Örnek olarak, bazı araştırmacılar, İspanyolcanın, yalnızca denizcilikle ilgili olarak, Arapçadan aldığı sözcüklerin dört yüzden fazla olduğunu ifade etmektedirler.¹

Bir savaş ya da mücadele kazanan kaybedeni etkilemektedir. Yenilen yeneni taklide yönelmektedir. Özellikle de zafer kazanan taraf, bir kültür ve medeniyete sahipse bu durum neredeyse kaçınılmazdır. Genellikle bu duruma örnek olarak Latince verilmektedir. Latincenin, önceleri İtalya’nın küçük bir bölgesinde kullanılan bir dilken, zaman içerisinde, özellikle de kazanılan zaferler neticesinde, tüm İtalya, Portekiz, İspanya, Fransa ve Arnavutluk’un resmi dili olduğu dile getirilmektedir.²

Arapça için de benzer bir baskın etkileycilik durumu söz konusudur. Ağırlıklı olarak Abbasiler döneminde, fetihler neticesinde Atlas okyanusundan Hint okyanusuna kadar geniş bir coğrafyaya hâkim olan Arapça, Irak’ta Aramiceye, İran’da Farsçaya, Şam’da Süryanice ve Yunancaya, Mısır’da Kıptice ve Yunancaya, Kuzey Afrika’da Berberice ve Latinceye galip gelmiştir. Bu bölgelerdeki halklar zaman içerisinde, yalnızca Arap hakimiyeti nedeniyle değil, İslam dinine girmelerinin de etkisiyle, isteyerek ve severek, Arapçayı benimsemişlerdir.

Arapça yalnızca sözel olarak değil, bir yazı dili olarak da pek çok ulusu etkilemiş, bunun neticesi olarak, birçok dil Arapça harfleri kullanmaya başlamıştır.

Arapça, alma-verme noktasında, “verme”nin ağır bastığı bir dildir. Az almış, çok vermiştir. Arapçadaki alıntılar, teknik olarak “dahıl” terimiyle ifade edilmektedir. Uzun tarihi boyunca Arapçadaki

¹ Şahin, 1980, s. 131.

² Şahin, Muhammed Tevfik, *İlmü’l-Luğat’l-Âm*, Ümmü’l-Kurâ, 1980, s. 129-131.

alıntıların niteliği farklılık göstermiştir. Cahiliye döneminde Farsçadan, İslami dönemlerin bir kısmında Türkçe ve Farsçadan, modern dönemlerde ise, İngilizce, Fransızca ve İtalyancadan alıntılar yoğunluk kazanmıştır.

Arapların Türklerle ilişkileri bin yılı aşkın bir süredir devam etmektedir . Bu ilişkinin dile yansıyan yönünde Türkçenin daha çok alıcı olduğu görülmektedir . Türklerin İslamiyet’i kabul etmesi Türk dili ve kültürü açısından yepyeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Türkler, inanmış oldukları bu yeni dini her yönüyle öğrenmek istemişler ve bu dini bütün boyutlarıyla yaşamak istemişlerdir. İnanışları bu dinin ana kaynağı Kuran ve Hazreti Peygamber (SAV)’in hadisleri ise Arapça idi. Bu çerçevede X. yüzyıldan itibaren Türkler İslam dini vesilesiyle önce Farsça , ardından Arapça kaynaklarla ve dolayısıyla Arapça ile yoğun bir şekilde muhatap olmaya başlamışlardır . Her geçen yüzyıl Türkçe -Arapça dil ilişkileri artarak devam etmiş, Arapçadan Türkçeye başta dinî terimler olmak üzere her alanda alıntılar yapılmıştır. Özellikle XVII. yüzyıl eserlerinde bu alıntıların zirveye çıktığı görülmektedir.

Olayın öbür cephesinde ise Türkler, daha Emeviler döneminde bile savaşçı kimlikleriyle ön plana çıkarak özellikle orduda etkin konuma gelmişler , Abbasiler döneminde ise önem ve etkinliklerini artırmışlardır. Mısır özelinde ise bir Türk olan Ahmet Bin Tolun tarafından kurulan Tolunoğulları Devleti (868-905)’nden sonra yine bir Türk devleti olan İhşidlerin (935-999) Mısır’da hüküm sürmeleri Türkçeyi ön plana çıkarmıştır. Ancak Türk-Arap dil ve kültür ilişkileri ve etkileşiminde Arap ülkelerinin Memluk ve Osmanlı yönetiminde kaldığı devirler asıl belirleyici olan dönemlerdir. 1250’den itibaren Memlukların Mısır ve Suriye’de tamamen hâkim duruma gelmesinden sonra Arapların Türkçeye olan ilgileri daha da artmış ve bu çerçevede Araplara Türkçe öğretmek amacıyla pek çok sözlük ve dil bilgisi kitabı yazılmıştır. 1517 yılında Yavuz Sultan Selim’in Mısır’ı ele geçirmesinin ardından dört yüz yıllık yeni bir etkileşim dönemine girilmiştir . Bu yüzyıllarda Türkçe-Arapça dil ilişkilerinde Türkçe daha çok alıcı dil olmakla birlikte önemli ölçüde de verici dil konumuna geçmiştir. Türkçe, bilim ve edebiyat dilinde alıcı dilken, günlük hayatta ise verici dil konumunda olmuştur.

Biz daha önce yaptığımız “Mısır Lehçesindeki Türkçe Kelimeler I” ve “Mısır Lehçesindeki Türkçe Kelimeler II” başlıklı çalışmalarımızda bu etkileşimin izini sürmüş ve Mısır lehçesindeki Türkçe kökenli sözcükleri belirlemeye çalışmıştık. Tespit edebildiğimizi kadarıyla bin kadar Türkçe sözcük, Mısır Arapçasında varlığını sürdürmekteydi.

Bu çalışmamızda ise Mısır Lehçesindeki Türkçe kökenli sözcüklerin kavramsal bir analizini yapmaya, Türkçe verintilerin hangi alanlarda yoğunlaştığını belirlemeye çalıştık. Bu çerçevede yaptığımız tespitleri ve ulaştığımız sonuçları aşağıda sunuyoruz:

1. AKRABALIK

1	Abi	أبيه	Ağabey; yaşça büyük erkek kardeş.
2	Abla	أَبْنَةُ / أَبْنَة	1. Bir kimsenin kendisinden büyük olan kız kardeşi 2. Büyük kız kardeş gibi saygı ve sevgi gösterilen kız veya kadın 3. İlkokul öğretmeni, öğretmen.
3	Baba	بَابَا	1. Bir çocuğun dünyâya gelmesine sebep olan erkek, çocuk sâhibi adam, peder. 2. <i>teşmil</i> . Ata, cet.
4	Enişte	أَنْشُطَة	Kız kardeş veya kadın akrabâlardan birinin kocası.
5	Hatun	خَاتُون	1. Kadın. 2. “Hanım” anlamında özellikle saygı ifâdesi olarak kadın isimlerinin sonuna getirilir.

3. *halk ağzı*. Eş, karı, zevce.

6	Nine	نينة / نينة	1. torunu olan kadın, büyükanne, nene. 2. Yaşlı kadın. 3. Yaşlı kadınlar için kullanılan bir seslenme sözü.
7	Teyze	تيزه	Anne yaşıtı kanıdlara söylenen bir seslenme sözü.

2. ARAÇ/GEREÇ/VASITA

1	Ajanda	أجندة	Yapılması ve hatırlanması günlük hayatta gerekli olan şeyleri yazmak için kullanılan defter, takvimli not defteri, muhtıra.
2	Araba	عربة / آربة / عربيه	Tekerlekli, motorlu veya motorsuz her türlü kara taşıtı.
3	Bağ / Bağa	باغ / باعة	1. Bir şeyi başka bir şeye veya birçok şeyi birbirine bağlamaya yarayan ip, sicim, tel gibi şeyler, bent. 2. Askeriyede kullanılan şapka, miğfer.
4	Bağa	بغه / باغه	1. Kaplumbağa cinsinden hayvanların ortak adı. 2. Bu hayvanların vücudunun bir kısmını veya bütünü örtten sert kabuk. 3. <i>sıf</i> . Bu kabuktan yapılmış (eşyâ).
5	Bakraç	بكرج / بقرج	Çoğunlukla bakırdan yapılan küçük kova.
6	Balta	بلطة	Ağacı kesme, yarma, yontma vb. işlerde kullanılan ağaç saplı, demir araç.
7	Birşam / Perçin	برشامة	1. Perçin. 2. Kapsül; Tadı hoş olmayan veya bağırsaklarda açılması istenen bazı ilaçların kolay yutulması için içine konduğu jelatinden eriyebilir kapçık.
8	Biz	بيز	Katı bir şeyi dikerken iğne geçirecek yeri delmek için kullanılan, çelikten yapılmış, sivri uçlu ve ağaç saplı araç, tığ.
9	Boru	بورى	Bir yerden başka bir yere sıvı, gaz vb. aktarmaya yarayan, içi boş, uçları açık, uzun ve dar silindir.
10	Burgu	برغى / براغى	Delik açmaya yarayan delgiye takılı sarma, yivli, keskin, çelik alet.
11	Burma	برمه / بورمه	Vidalı çivi.
12	Cendere	جندرة	Düzeltme ve ütöleme işinde kullanılan iki silindirden meydana gelmiş âlet.
13	Cıvata	جويطة	Birbirine sıkıca bağlanmak istenen demir veya tahtaları, üzerlerine açılmış deliklerden geçirilerek bağlayan, iri başlı, altından bir somunla sıkıştırılan yivli vida.

14	Cüzdan	جُزْدَان	Üstte taşınması gereken para, kâğıt vb. şeyleri koymaya yarayan, cebe girecek büyüklükte çanta.
15	Çanta	شَنْطَة	1. Kösele, meşin, kumaş vb. hafif malzemeden yapılıp büyüklüğüne göre para, evrak, yiyecek vb. koyup taşımaya yarayan kap. 2. Plastik torba. 3. Araba bagajı.
16	Çekiç	شَاكُوش	Çivi çakma, madenleri dövme vb. işlerde kullanılan saplı bir el aleti.
17	Çember	شَمْبَر	Sağlamlaştırmak, açılmamasını sağlamak, şekil vermek gibi maksatlarla cisimlerin etrafına geçirilen demir, tahta vb. dayanıklı şeylerden yapılmış kuşak.
18	Çengel	شَنْكَل	Bir yere takılmaya, geçirilmeye yarayan eğri ve ucu sivri demir.
19	Çift	شِفْت / جِفْت	Küçük maşa veya cımbız.
20	Çomak	شُومَة	Ucu topuzlu değnek.
21	Çubuk	شُبُك	Tütün içmek için kullanılan, ekseri yâsemin, kiraz, gül, pelesenk gibi ağaçlardan yapılan uzun ağızlık.
22	Çuval	شُوال	1. Pamuk, kenevir veya sentetik iplikten dokunmuş büyük torba. 2. Bu torbanın alabileceği miktarda olan.
23	Damacana	دَمَجَانَة	Su vb. sıvıları taşımaya yarayan, dar ağızlı, şişkin karınlı, genellikle hasır veya plastik sepet içinde korunan büyük şişe.
24	Damga	دَمَغَة	Bir şeyin üzerine belli bir maksatla basılan işaret, mühür, nişan, kaşe.
25	Damper	دَامْبَر	Bir şasinin üzerine takılmış, inip kalkan kasası olan, kendinden hareketli, yükü boşaltan düzen.
26	Defter	دِفْتَر	Yapıştırılarak veya dikilerek kitap biçimine sokulmuş kâğıt destesi.
27	Dingil	دِنْجَل	Tekerleklerin merkezinden geçen ve taşıtın altına enlemesine yerleştirilmiş mil , eksen, aks.
28	Dosya	دُوسِيَة	Belgelerin toplandığı kartondan kap.
29	Fırça	فُرْشَة	1. Bir şeyin tozunu, kirini gidermekte veya bir şeye boya, cila sürmekte kullanılan, bir araya getirilerek bağlanmış kıl vb. nden yapılan araç. 2. Resim yapma sanatı ve biçimi.
30	Fırın	فُرن	1. İçinde genellikle odun yanan, her yanda aynı derecede ısı oluşturarak ekmek, pasta vb. pişirmeye yarayan, tavanı tonoz biçiminde, önünde tek açıklık bulunan ocak. 2. Ekmek, pasta vb.nin pişirildiği ve satıldığı dükkân. 3. Elektrik, tüp gaz ve doğal gazla

			çalışan, yiyecekleri pişirmeye veya ısıtmaya yarayan alet. 4. çok sıcak.
31	Fünye	فُونِيَّة	Barut vb. patlayıcı maddeleri ateşlemek için kullanılan kapsül.
32	Geçme	جَسْمَة	Birbirinin içine geçirilerek tutturulan iki şeyden birinde bulunan çıkıntılı parça.
33	Gözlük	كُزْلُك	Görme bozukluğu olanların daha iyi görebilmelerini sağlamak için, üzerine göz kusûruna göre derecesi değişen iki cam yerleştirilmiş bir çerçeveden ibâret görme âleti.
34	Hantur	حَنْطُور	Fayton.
35	Istampa	اسْطَمْبَة	1. Mürekkeple veya kuru olarak bir şeyin üzerine basılan damga. 2. İçinde, damga, mühür gibi şeyleri mürekkeplemek üzere mürekkep emdirilmiş çuha bulunan kutu. 3. Kalıp.
36	İğne	أَجْنَة	1. Dikiş dikmekte, nakış işlemekte kullanılan, bir tarafında iplik geçirilecek bir deliği bulunan, ucu sivri, ince çelik âlet. 2. İki şeyi birbirine tutturmak için kullanılan ince, uzun, sivri uçlu çelik âlet.
37	İstanga	إِسْتَنْجَة	1. Yelkenleri toplamak için kullanılan halat. 2. İstinga etmek. 3. İstinga ipi.
38	Kablo	كَابِل	Elektrik akımı iletiminde kullanılan ve yalıtkan bir madde ile sarıllı bulunan metal tel.
39	Kamçı	قَمْشَة	Bir ucuna ip, deri vb. bağlı olan vurma, dövme aracı.
40	Kanca	جَنْش / كَانَة	Bir şey çekmeye yarar, ucu çengelli demir çubuk.
41	Kantarma	قَنْطَرْمَة	1. Dizgin. 2. Azılı atları zaptetmek için özellikle su içirmeye götürürken ağızlarına vurulan demir.
42	Kaput	كَبُود	Otomobil, kamyon vb. motorlu taşıtlarda motoru örten açılır kapanır biçimdeki kapak.
43	Kaşık	قَاشِيق	Sulu veya tâneli şeyleri yemeye mahsus, ağıza giren kısmı genişçe ve çukurca, saplı sofrâ âleti.
44	Kazan	أَزَان / قَرَان	İçinde çok miktarda yemek pişirilen veya bir şey kaynatılan büyük ve derin kap.
45	Kazık	خَاَزُوق / قَاَزُوق / قَاَزُوق / قَاَزُوق	1. İşkence aleti. 2. Kötü davranış. 3. Kayıkta küreğin yerleştiği hilal şeklinde madeni parça.
46	Kazma	أَزْمَة / قَزْمَة / قَاَزْمَة	1. Toprağı kazıp kaldırma, düzeltme vb. işlerde kullanılan, ağaç saplı demir araç. 2. Ahşap kesmek için kullanılan kazmaya benzer bir marangoz aleti.
47	Kelepçe	كَلْبَش	Tutukluların kaçmasını önlemek için bileklerine

			takılan, bir zincirle tutturulmuş demir halka.
48	Kılavuz	قَلَاوُظ	1. Somun veya boru içine yiv açmakta kullanılan araç. 2. Ampul vida; cıvata.
49	Kırbaç	كُرْبَاج	Tek parça deri veya uzun esnek bir değneğin ucuna sırim bağlanarak yapılmış vurma aracı.
50	Kıskaç	قَصَاج	Demircilerin kızgın demiri tuttukları maşa vb. araç. 1. Kar veya buz üzerinde yol almak için yapılmış tekerleksiz taşıt. 2. Gemilerin, tekne ve kayıkların suya indirilmesini sağlayan düzenek.
51	Kızak	قَرَق	3. Üzerinde gemi inşâ veya tâmir edilen tezgâh. 4. Torna, freze vb. takım tezgâhlarında puntayı taşıyan, parçanın hareket ettiği kanal. 5. Ahşap tablaların kamburlaşmaması için liflerine dik olarak açılan yuvalara yerleştirilen çapraz parça.
52	Kib	كِب	Sazdan yapılma hasır.
53	Kopça	كُشَّة	Metal bir halka ve çengelden oluşan, elbise, çamaşır vb. inde kumaşın karşılıklı iki yanını bitiştirmeye yarayan küçük âlet.
54	Köstek	إِسْتِك / أُسْتِك / كُوسْتِك	1. Hayvanın kaçmasını önlemek için iki ayağına bağlanan kısa ip veya zincir. 2. Bâzı eşyâlara ve boyuna süs için takılan, altın, gümüş vb. nden yapılmış zincir.
55	Köstere	كُستِير	Tahta rendesi.
56	Krank	كِرَانِك	Bir motorda biyellerin doğrusal hareketini dairesel harekete çeviren dingil.
57	Kürek	كُورِك / كُورِك / كُورِك	1. Toprak, kömür vb.ni bir yerden bir yere alıp atmaya, taşımaya yarayan ve yayvan bir bölümü , buna bağlı uzun bir sapı bulunan araç . 2. lahmacun küreği. 3. kriko.
58	Kürek	كُورِك	1. Toprak, kömür vb.ni bir yerden bir yere alıp atmaya, taşımaya yarayan ve yayvan bir bölümü , buna bağlı uzun bir sapı bulunan araç. 2. Lahmacun küreği. 3. Kriko.
59	Lamba	لَامْبَة	Petrol gibi yanıcı bir madde yakarak veya elektrik akımıyla içindeki teller akkor durumuna geçerek ışık veren alet.
60	Latzana	لَتْزَانَة	Bir tür ahşap.
61	Makine	مَكِينَة / مَكِينَة	1. Herhangi bir enerji türünü başka bir enerjiye dönüştürmek, belli bir güçten yararlanarak bir işi yapmak veya etki oluşturmak için çarklar, dişliler ve çeşitli parçalardan oluşan düzenekler bütünü. 2.

			Araba, otomobil. 3. Motosiklet, motor. 4. Bir alet veya taşıtın hareket etmesini sağlayan mekanizması.
62	Masura	مَاسُورَة	Çeşme, musluk vb.lerine takılan ve akacak suyun miktarını belirleyen içi boş boru parçası, çeşme lülesi, çeşme zıvanası.
63	Maşa	مَاشَة	Ateş veya kızgın bir şey tutmaya, korları karıştırmaya yarayan iki kollu metal araç.
64	Mekik	مَكُوك	1. El veya otomatik dokuma tezgâhlarında, atkı yâhut argaç adı verilen enine iplikleri çözgü veya arış denilen uzunlamasına iplikler arasından geçirmeye yarayan ve masura takılan âlet. 2. Elde oya yapmaya yarayan ve sivri uçlarında iplik geçirilecek yarıkları bulunan kemik, ağaç veya plastikten yapılmış parmak büyüklüğünde yassı âlet.
65	Mengene	مَنْجَلَة	Onarma, işleme, düzeltme vb. işlemlerin uygulanacağı nesneyi sıkıştırıp istenildiği gibi tutturmaya yarayan bir tür alet.
66	Menteşe	مَنْطَش	Kapı, pencere, mobilya kapakları vb. açılır kapanır şeylerde kullanılan, bir mille birbirine tutturulmuş, biri sabit, öbürü hareketli iki parçadan oluşmuş metal parça, reze.
67	Mezura	مَازُورَة	Terzilikte ölçü almak için kullanılan, genellikle 1,5 metre uzunluğunda şerit metre, mezür.
68	Paçavra	بِشَاوَرَة / بِشَوَرَة	Tahta silgisi.
69	Pandül	بَنْدُول	Sarkaç, rakkas.
70	Pense	بَنْسَة	Çeşitli biçim ve büyüklükte maşa veya kısıkaç.
71	Perçin	بُرْشَم / بُرْشَام	İki veya daha çok levhayı birbirine bağlamak için geçirilen çivinin, ezilerek baş durumuna getirilen ucu.
72	Pergel	بَرْجَل	Yay veya çember çizmekte ve ölçmekte kullanılan araç, yayçizer.
73	Priz / Berize	بَرِيرَة	1. Elektrik akımı almak için fişin sokulduğu yuva. 2. On kuruş, para.
74	Pusula	بُوصْلَة	Üzerinde kuzey güney doğrultusunu gösteren bir mıknatıs iğnesi bulunan ve yön tespit etmek için kullanılan kadranlı araç, yön belirteci.
75	Raf	رَف	1. Dolap ve hücrelerin içini birkaç kısma ayıran, üzerlerine öteberi veya kitap koymaya mahsus yatay levhalardan her biri, aynı maksatla bir duvara veya köşeye yerleştirilen tahta vb. levha. 2. Üzerlerine öteberi konmak üzere, yanlarındaki çubuklara yatay durumda ve birbirine paralel olarak tutturulmuş

			levhalardan ibâret mobilya, etajer.
76	Reşme	رَشْمَة	Hayvan başlığında burun üzerine gelen zincir .
77	Sac	صَاج	Yassı demir ürünü.
78	Sahtiyan	سَحْتِيَّان	Tabaklanarak cilâlanmış ve boyanmış deri, özellikle keçi ve dana derisi.
79	Satır	سَاطُور	Et parçalamakta, kemik kırmakta kullanılan ağır, keskin ve geniş ağızlı bir tür bıçak.
80	Semaver	سَمَافُور	Kömür veya elektrikle içinde su kaynatılan ve üzerine konan demlikte çay demlenen bakır, pirinç vb.den yapılmış ayaklı, musluklu çay pişirme kabı.
81	Somun	صَامُوْلَة	Cıvatanın ucuna geçirilen, içi yivli demir başlık.
82	Stepne	سِتْبِن	Yedek, yedek lastik.
83	Şamdan	شَمْعَدَان / شَمْعَدَان	Üzerine mum dikilen aydınlatma âleti.
84	Şişe	شِيشَة	Nargile.
85	Tabla	طَبْلَة	Seyyar satıcı tablası.
86	Tahta	تَخْتَة	Yazı tahtası; kürsü.
87	Tahtaboş	تَخْتَبُوش	Yazı tahtası.
88	Tahtirevan	تَخْتَرَوَان	Omuzda veya deve, fil, at vb. hayvanlara yüklenerek götürülen, üstü örtülü, insan taşınan araç.
89	Tapa	طَبَة	Şişe gibi dar delikleri tıkamaya yarayan mantar, cam, tahta veya plastikten tıkaç, tıpa.
90	Tas	طَاسَة	İçine su, sulu şeyler ve çeşitli maddeler konan, mâdenden, ayaksız, derince, yayvan kap.
91	Tele	تِيلَة	İnce ip, iplik.
92	Tencere	طَنْجَرَة	İçinde yemek pişirilen, kapaklı, genellikle metal kap.
93	Tepsi	طَبْسي / طَبْسيَة	1. Fincan, tabak, bardak vb. taşımaya yarayan, derinliği az, çeşitli büyüklükte düz kap. 2. İçinde börek, tatlı ve bâzı yemekler pişirilen, derinliği az, kenarlı düz kap.
94	Tokmak	دُقْمَاق / دُقْمَة / دُقْمَاقَة	Ağaçtan yapılmış iri çekiç.
95	Torba	طَرَبَة	Genellikle pamuk ve kıldan dokunmuş, türlü boy ve biçimde, ağız büzülüp bağlanabilen araç.
96	Tramvay	تُرْمَاي	Şehirlerde yol üzerinde döşenmiş özel raylarda hareket eden yolcu taşıtı.
97	Tulumba	طُرْمَبَة / طُلْمَبَة	Sıvıları alçak yerlerden çekmeye veya yüksek yerlere çıkarmaya yarayan araç.
98	Vapur	بَابُور / وَابُور	1. Lamba. 2. Su buharı gücüyle çalışan gemi. 3.

99	Yafta	يَافِطَة	Buharlı lokomotif. 4. Yol asfaltlama makinesi.
100	Zemberek / Zenberek	زَنْبَرَك / زَنْبَك	Üzerine asıldığı veya yapıştırıldığı şeylerle ilgili bir bilgi veren yazılı kâğıt parçası.
101	Zembil / Zenbil	زَنْبِيل	Saatlerin çeşitli parçalarını harekete geçiren bölüm, yay.
102	Zimba	زُنبَة / زَنْبَة	Hasırdan veya hurma liflerinden örülmüş kulplu torba.
103	Zımpara	صَنْفَرَة / زَمْبَرَة	1. Kâğıt, mukavva, deri, saç vb. inde delik açmaya yarayan âlet, delgeç. 2. Bu âletle açılan delik. 3. Hainlik.
104	Zincir	جَنْزِير / مَجْنَزِرَة	İçinde çok sert alümin billûrları bulunan ve aşındırıcı olarak kullanılan tabîî kaya.
			1. Birbirine geçmiş bir sıra metal halkadan oluşan bağ. 2. Büyük araçlar: dozar, tank gibi.

3. ARGO/KÜFÜR

1	Akrot	عَكْرُوت	Küfür sözü.
2	Barmacı	بَرْمَاجِي	Pezevenk.
3	Pezevenk	بَرَوْنَج / بَرَوْنَك	Yolsuz kadın-erkek ilişkilerinde aracılık eden kimse, muhabbet tellâlı, kavat, kodoş, meyâneci [Küfür sözü olarak kullanılır].
4	Pušt	بُشْت	Sapık oğlancıl erkeklerin cinsî zevkine hizmet eden ahlâksız çocuk veya delikanlı [Ağır küfür sözü olarak kullanılır].
5	Siktir	سِكْتِير	“Defol, yıkıl karşımdan!” anlamında küfür sözü.
6	Şarmuta	شَرْمُوطَة	Oruspu, fahişe.
7	Teres	تَرَس	Pezevenk.

4. ASKERLİK

1	Alay	أَلَاي	Genellikle üç tabur ve bunlara bağlı birliklerden oluşan asker topluluğu.
2	Apolet	إِسْبِلَايْت	Subaylarda rütbeyi göstermek için üniformaların omuzlarına takılan işaretli parça, omuzluk.
3	Bağ / Bağa	بَاغَة / بَاغ	1. Bir şeyi başka bir şeye veya birçok şeyi birbirine bağlamaya yarayan ip, sicim, tel gibi şeyler, bent. 2. Askeriyede kullanılan şapka, miğfer.
4	Barka	بَارْجَة	Savaş gemisi.

5	Barut	بَارُود	Ateşli silahla bir merminin atılmasına veya herhangi bir aracın fırlatılmasına yarayan, patlayıcı madde.
6	Başboru	بَاشْبُورِي / بَشْبُورِي	1. Giriş açıklığı. 2. silah namlusu. 3. hortumun uçları. 4. ağızlık. 5. İtfaiye hortumu.
7	Basıbozuk	بَاشْبُورُوق / بَاشِي بُورُوق	Düzensiz asker; sivil, asker olmayan.
8	Bayrak	بَيْرَاق	Üzerinde bir millet, topluluk veya kuruluşu temsil eden belirli resim, renk ve semboller bulunan, dikdörtgen biçimindeki kumaş veya kâğıt, alem.
9	Bayraktar	بَيْرَاقْدَار	Askerde bayrak taşımakla görevli kimse.
10	Bere	بِيرِيَّة	Askerlerin kullandığı yuvarlak, yassı ve sipersiz başlık.
11	Binbaşı	بِنْبَاشِي / بَنْبَاشِي / بِمْبَاشِي	Orduda rütbesi yüzbaşı ile yarbay arasında bulunan ve asıl görevi tabur komutanlığı olan subay .
12	Bölük	بُلُوك / بُلُوك	Takımlardan oluşan, üçü veya dördü bir tabur oluşturan ve öbür birliklerin temeli sayılan birlik.
13	Bölük Emni	بُلُوكَامِين	Orduda hesap, yazı, idâre ve iâşe işlerine bakan ve rütbesi çavuşla onbaşı arasında sayılan görevli.
14	Cephane	جَبَّة خَآة / جَبَّخَآة	Silah deposu.
15	Çavuş	جَاوِيش / شَاوِيش	Osmanlı Devleti teşkilatında çeşitli hizmetler yapan görevli; Osmanlı ordusunda üst komutanların buyruklarını ast komutanlara ulaştıran görevli.
16	Çorbacı	شُورْبَاجِي	1. Gayrimüslimlerin ileri gelenlerine, patronlarına, özellikle Rum zenginlerine verilen unvan. 2. Eskiden ticâret gemileri tayfalarının gemi sâhibine verdikleri isim. 3. İleri gelen esnaf ve işveren için “patron” anlamında kullanılır. 4. Yeniçeri teşkilâtında ve acemi ocağında bölüklerin bütün işlerinden sorumlu olan bölük kumandanlarına verilen isim. 5. Şan ve şeref için ocağa kaydedilen taşra esnafına verilen unvan.
17	Dehliz	دَهْلِيز	Üstü kapalı, dar ve uzun geçit.
18	Deveci	دَوَجِي	1. Deve sürücüsü, deve kervanını güden kimse, sarvan. 2. târih. Yeniçeri ocağında develerle ilgilenen ortalara ve bu ortalara mensup olanlara verilen isim.
19	Dipçik	دِپْشِك	Silahların namlu gerisinde bulunan, atış sırasında silahın omza dayanmasını veya tabancanın elle kavranmasını sağlayan taban bölümü .
20	Donanma	دُونْمَا	Bir devletin deniz kuvvetleri.
21	Döşeme	دُشْمَا	Askeri sığınak.

22	Ferman	فَرْمَان	Osmanlı Devleti'nde padişahın verdiği, uyulması gerekli hükümleri taşıyan yazılı buyruk.
23	Firkate / Firkata	فِرْقَاطَة	Buharlı gemilerin îcâdından önce Osmanlılar'ın savaşlarda gözetleme, karakol, haberleşme, büyük gemileri çekme gibi işlerde kullandıkları, 10–17 çift kürekle veya yelkenle hareket eden, bir ambarlı, uzun, dar, süratli teknelere verilen isim.
24	Fişek	فِشَك / فِشَكْ	Tüfek, tabanca vb. hafif ateşli silahlara, atılmak için sürülen ve içinde barut bulunan bir kovan ile bu kovanın ucuna yerleştirilmiş mermiden oluşan cephane.
25	Fişeklik	فِشَكْلِك	1. Kullanılacak fişekleri üstte taşımak için bele sarılan veya omuzdan bele doğru çaprazlama asılan, üstünde fişeklerin yerleştirildiği sıra sıra yuvalar bulunan bez veya deri kemer. 2. Palaskaya asılan ve içine fişek bağları konan bez veya meşin çanta, kütüklük, kargılık.
26	Fütüvvetli	فُتُوتْلِي	1. Fütüvvet sâhibi, yiğit, cömert, mert. 2. yüzbaşı lakabı.
27	Gezlik	كَزْلِك	Eğri kılıcın ağzı; kesici aletlerin keskin tarafı.
28	Gönder	جُنْدَارِي	Bayrak direği; kayık ve yelkenli gemilere yön vermeye yarayan, ucunda metal olan ağaç sopa.
29	Hazırdur / Hazrol	هَازْدُور	ask. ve sp. vücudun baş dik, göğüs ve gözler ilerde, omurga ve bacaklar gergin, topuklar bitişik, kollar doğal yerinde, avuçlar uyluklarda olarak ayakta bulunması komutu.
30	Hükümdar	حُكْمْدَار / حَكْمْدَار	Yürütme organı; icra makamı, icra eden idareci; kumandan.
31	Kara Meydan	قَرَامِيدَان	Hapis, zindan.
32	Karakol	كَرْكُون / كَرَاكُون / قَرَة قُول	1. Güvenliği sağlamak amacıyla dolaşan polis, jandarma veya asker topluluğu, kol, kolluk, devriye. 2. Polis merkezi.
33	Karavana	أَرَوَانَة / قَرَوَانَة	1. Genellikle askerlere yemek dağıtmak için kullanılan, kenarları dik, derince bakır kap. 2. (Askerlik, okul, hapishâne gibi toplu yemek yenen yerlerde) Yemek. 3. Yıkama kabı.
34	Kartuş	خَرَطُوش	Merminin arkasından namluya sürülen bezden veya kartondan barut kesesi, hartuç.
35	Kayış	أَيْش / قَايِش	Bağlamak, sıkmak vb. işlerde kullanılan, şerit gibi dar ve uzun kösele parçası. 2. asker kemeri. 3. berberin usturayı keskinleştirdiği deri.
36	Kelepçe	كَلْبِش	Tutukluların kaçmasını önlemek için bileklerine

			takılan, bir zincirle tutturulmuş demir halka.
37	Kışla / Kışlak	قُشْلَاق	Orduların, göçebe oymakların, kışın hayvanlarıyla birlikte yayladan inip konakladıkları yer.
38	Koğuş / Kovuş	قَاوِيش	Kışla, hastahâne, hapishâne, okul gibi yerlerde içinde birçok kimsenin kaldığı büyük oda.
39	Kol	قُول	1. Kolon, sütun. 2. kolordu.
40	Kolağası	قُول آغَاسِي	Eskiden orduda yüzbaşı ile binbaşı arasındaki subay rütbesi ve bu rütbedeki subay.
41	Kumandan	قَوْمَانْدَان / قَوْمَانْدَان / قَوْمَانْدَان	Bir asker topluluğunun başı.
42	Kundakçı	غُنْدَاقْچِي	Tüfeğin tahta kısımlarını yapan.
43	Lağımçı	لَغْمَچِي	Mayın döşeyen asker.
44	Madalya	مِدَالِيَّة	1. Savaş kahramanlarına, askerlikte yararlılık gösterenlere mükâfat olarak verilen, üzerine târihî bir olayı belirten yazı, resim, sembol gibi bir âlâmet basılmış veya kazılmış olan, genellikle göğse takılan mâdenî nişan. 2. Yarışma, sergi vb. inde derece alanlara, bir işte yararlılık gösterenlere takdir mâhiyetinde verilen veya önemli bir olay yâhut meşhur bir kimse adına hâtıra olarak yaptırılan nişan.
45	Mareşal	مَارِيشَال	En yüksek askeri rütbe.
46	Mızrakçı	مِزْرَاقْچِي	Mızrak taşıyan asker.
47	Midfacı	مِذْفَاقْچِي	Topçu.
48	Miralay	مِيرَالَاي	Eskiden kaymakamla mirlivâ arasındaki rütbeye sâhip subay, albay.
49	Mis	مِيس / مِيز	Subay gazinesi.
50	Nişan	نِشَان / نِيشَان / نِشَان / نِشَان	1. Kurşun, taş vb. ile vurulmak istenen hedef. 2. Hedefi vurmak için silah, ok vb. ne gerekli doğrultuyu verme. 3. Devlet nişanı, madalya.
51	Nişancı	نِشَانْچِي / نِيشَانْچِي	1. Attığı kurşun, taş vb. ile hedefi vurmakta ustalık kazanmış olan. 2. vurucu. 3. Keskin nişancı.
52	Nişangah	نِشَانْكَاه	1. Ateşli silahlarda hedefin uzaklığına ve bulunduğu yerin yüksekliğine göre namluya gereken yükseliş açısını veren, silahı bu hedefe doğrultmaya yarayan alet, nişane. 2. Arpacık. 3. Ayarlı nişancı.
53	Nişangah	نِشَانْكَاه	Ateşli silahlarda hedefin uzaklığına ve bulunduğu yerin yüksekliğine göre namluya gereken yükseliş açısını veren, silahı bu hedefe doğrultmaya yarayan alet.
54	Nöbetçi	نَبَطْچِي / نُوْبَطْچِي	Nöbet bekleyen, nöbet sırası kendisinde olan kimse.

		نُوبَاشِي	
55	Onbaşı	أُنْبَاشِي / أُمْبَاشِي / أُونْبَاشِي	1. On ere kumanda eden asker. 2. Erin üstündeki ilk rütbe.
56	Onbaşı	أُنْبَاشِي / أُمْبَاشِي / أُونْبَاشِي	1. On ere kumanda eden asker. 2. Erin üstündeki ilk rütbe.
57	Ordu	أُرْدِي / أُرْدِي / أُرْدُو	1. Bir devletin silâhlı kuvvetlerinin bütünü. 2. Türkiye’de bir şehir.
58	Orduhane	أَرْدُخَانَة	1. Ordugâh, karargâh. 2. Tören, kutlama, ziyafet esnasındaki gürültü, kargaşa.
59	Orta	أُورْطَة	Tabur.
60	Orta	أُورْطَة	Tabur.
61	Palaska	بَلَاصَقَة	Askerlerin çaprazlama olarak göğüslerine veya bellerine taktıkları, üzerinde fişeklik, kasatura vb. koymak için yerleri bulunan kayış.
62	Piyade	بِيَادَة	Yaya savaşan asker sınıfı.
63	Pusu	بُوص	1. Birine ansızın saldırmak üzere saklanılıp beklenen yer. 2. Şeker kamışı, vb. bitkiler.
64	Rifatlı	رِفْعَتْلُو	Orduda binbaşı ya da sivil memurlarda üçüncü dereceden memur lakabı.
65	Sağ	صَاغ	Askeri unvan.
66	Sağ kolağası	صَاع قُولَاغَاسِي	Binbaşı yaveri.
67	Sancak	سَنْجَق	Çoğunlukla askerî birliklere verilen yazı işlemeli, kenarları saçaklı ve gönderli bayrak; gemilerin sağ yanı; Osmanlı yönetim teşkilatında illerle ilçeler arasında yer alan yönetim bölümü, mutasarrıflık.
68	Sancaktar	سَنْجَقْدَار	Sancak taşıyan kimse, alemdar.
69	Sektirme	سَكْتِرْمَة / سَكْتِرْمَا	Askeri alanda sekme atışı.
70	Silahlık	سِلَاحْلِيك	Kışlada erlerin silahlarını yerleştirip bıraktıkları yer.
71	Silahtar	سِلَاحْدَار	1. Pâdişâhı veya sadrâzam, vezir, beylerbeyi gibi bir devlet büyüğünü korumakla, silâhlarını muhâfaza etmek ve bakımını yapmakla görevli kimse. 2. Aile adı.
72	Sol	صُول	Gedikli baş er.
73	Süngü	سُونْغِي / سُنْجَة	1. Küçük bıçak. 2. Tüfek namlusunun ucuna takılan küçük kılıç biçiminde delici silah 3. Mezar başına nişan olarak dikilen sırık.
74	Şifre	شِفْرَة	Gizli haberleşmeye yarayan işaretlerin tümü, kod.
75	Şifre	شِفْرَة	Gizli haberleşmeye yarayan işaretlerin tümü , kod.
76	Şişhane	شِيشْخَانَة	Namlusunda altı yiv bulunan tüfek veya top.

77	Tabanca	طَبَنْجَة	Kısa, hafif, cepte veya belde taşınan ateşli silah.
78	Tabur	طَابُور	Askerlikte sıra.
79	Tabya	طَابِيَة	Bir istihkâmın siperlerinden dışarıya taşacak şekilde ve tek olarak yapılmış top yeri, küçük ve tek istihkâm.
80	Talimhane	تَعْلِيمْخَانَة	Binicilik okulu.
81	Tane	دَانَة	1. Bâzı bitkilerin yenilebilir tohumlarından her biri. 2. Küçük küçük meyveciklerden oluşan bâzı meyvelerin bu küçük meyveciklerinden her biri. 3. Küçük yuvarlak cisim. 4. Tüfek ve tabanca kurşunu.
82	Tane	دَانَة	1. Bâzı bitkilerin yenilebilir tohumlarından her biri. 2. Küçük küçük meyveciklerden oluşan bâzı meyvelerin bu küçük meyveciklerinden her biri. 3. Küçük yuvarlak cisim. 4. Tüfek ve tabanca kurşunu.
83	Tek	تَك	Küçük tabanca.
84	Tetik	تَتَك	Ateşli silahlarda ateşlemeyi sağlamak için çekilen küçük parça.
85	topçu	طُوبْجِي	topların kullanılışı, bakımı üzerine yetiştirilen asker sınıfı
86	Tophane	طُوبْخَانَة	1. Top dökümü yapılan yer. 2. Topçu askerlerinin eğitildiği yer.
87	Tüfekçi	تُفَكْشِي / تُفَكْجِي	Silah yapan, tamir eden.
88	Tüfekçi	تُفَكْشِي / تُفَكْجِي / تُفَكْجِي	Tüfek yapan, onaran veya satan kimse; savaş gereçleri, silah yapımı ve onarımı ile uğraşan asker sınıfından olan kimse.
89	Tüfekhane	تُفَكْخَانَة	Tüfek yapılan yer.
90	Tüfekhane	تُفَكْخَانَة	Tüfek üretim yeri.
91	Yağma	يَغْمَة	1. Zor kullanarak karşısına çıkan şeyleri alıp kaçma, çapul, talan.2. Akıncıların düşman topraklarına yaptıkları baskında topladıkları ganîmet. 3. târih. Bâzı savaşlardan sonra kumandan tarafından verilen izinle askerlerin o şehirdeki mallardan istediklerini alması, yağmalayıp ele geçirmesi. 4. mec. Alınması, ele geçirilmesi serbest bırakılan, gözden çıkarılan şey.
92	Yağmacı	يَغْمَجِي	Yağma yapan kimse veya ordu.
93	Yaver	يَاوَر / يَاورَان	Emir subayı, yardımcı.
94	Yay	يَاي	1. Ok atmaya yarayan, iki ucu arasına kiriş gerilmiş, eğri ağaç veya metal çubuk. 2. Farklı amaçlarla

			çeşitli biçimlerde yapılan esnek parça.
95	Yeniçeri	إِنْكِشَارِي / يَتِي چَرِي	Kapı kulu teşkilatının piyade sınıfı.
96	Yüzbaşı	يُوزْبَاشِي	Orduda rütbesi üsteğmenle binbaşı arasında olan subay.
97	Zırh	زِرْخ	Savaşlarda silâh darbelerinden korunmak için giyilen, demir veya tel levhalardan, köseleden yapılmış giyecek.
98	Zırhçı	زِرْخْچِي	Zırhlı süvari.
99	Zindan	زَنْدَانَة	1. Tutuklu veya hükümlülerin içine konulduğu kapalı yer, hapisane hücresi. 2. Çok karanlık ve sıkıntılı yer.

5. BİTKİ

1	Benefşe / Menekşe	بَنْفَسَج	1. Benefşe: Menekşe kelimesinin eski ve asıl şekli. 2. Menekşe: Çiçekleri tek renkli, yaprakları yürek biçiminde olan, bir veya çok yıllık otsu süs bitkisi ve bu bitkinin ekseriya mor renkte olan güzel kokulu çiçeği.
2	Bostan	بُسْتَان	1. Sebze bahçesi, bağ. 2. Kavun karpuz tarlası.
3	Çavdar	جَاوَادَار	Buğdaygillerden, ekmek yapımında ve hayvan yemi olarak kullanılan, uzun taneli yıllık bitki.
4	Çiftlik	جَفَالِك / شِفْلِك	Ürün elde etmek için ekilip biçilen, hayvan yetiştirilen, içinde çalışanların oturması için evler, ahırlar, kümesler gibi hayvan barınakları bulunan geniş arâzi.
5	Çilek	شَلِيك	1. Gülgillerden, beyaz çiçekli, yabânî olarak üreyen veya aynı adı taşıyan yemişi için özellikle yetiştirilen, sürünge, çok yıllık otsu bitki. 2. Bu bitkinin kırmızı veya pembe, etli, güzel kokulu, lezzetli, çiğ veya reçel yapılarak yenen meyvesi.
6	Dut	تُوت	1. Yaprakları ile ipek böceği beslenen, odunundan tarım âletleri, araba, mobilya vb. şeyler yapılan, dayanıklı ağaç. 2. Bu ağacın beyaz, kara, koyu pembe renklerindeki yaş ve kuru olarak yenen, şurubu, pekmezi ve pestili yapılan tatlı meyvesi.
7	Kahve	قَهْوَة	1. Kök boyasığıllardan bir sıcak iklim ağacı. 2. Bu ağacın meyvesinin aynı isimdeki çekirdeği. 3. Bu çekirdeklerin kavrulup öğütülmesi veya dövülmesiyle elde edilen toz hâlindeki madde. 4. Bu maddeden

			sıcak suda pişirilen içecek.
8	Kamış	قَيْش	Buğdaygillerden, sulak yerlerde yetişen, çeşitli türleri olan, içi boş, yüzü boğumlu bitki.
9	Kauçuk	كاوتشوك / كاوتش	Gövdesi odunsu, öz suyu yapışkan, süt kıvamında, yaprakları oval biçimli, parlak ve kalın, sıcak ülke bitkisi, lastik ağacı.
10	Kauçuk	كاوتشوك / كاوتش	Gövdesi odunsu, öz suyu yapışkan, süt kıvamında, yaprakları oval biçimli, parlak ve kalın, sıcak ülke bitkisi, lastik ağacı.
11	Kızılçık	قَزْلُجْ	1. Kızılçık gillerden, boyu 5 metreyi bulan, türüne göre sarı veya beyaz çiçekli, odunu sert ve dayanıklı, iri gövdeli ağaç. 2. Bu ağacın güz mevsiminde olgunlaşan, tek çekirdekli, zeytin büyüklüğünde, kırmızı, buruk tatlı, reçel, şurup veya şerbet yapılan meyvesi.
12	Kuşkonmaz	كَيْشْكُ الْمَارِ / كَيْشْكُ الْمَاظ	1. Zambakgillerden, uç dalları yapraksız görünüşte, toprak altı kök saplarından çıkan taze sürgünleri yenen bir bitki. 2. Aynı familyadan, saksılarda yetiştirilen, uzun saplı, ince ve küçük yapraklı bir süs bitkisi.
13	Küspe / Küsbe	كُسْبَة	1. Yağlı tohum veya bitkilerin yağı çıkarıldıktan sonra kalan ve hayvan yemi, yakacak, gübre olarak kullanılan katı kalıntısı. 2. Özünü almış meyvelerin kalan kısmı.
14	Merzengûş / merzencuş	بَرْدَقُوش	Ballıbabagillerden, küçük yapraklı, güzel kokulu bir saksı bitkisi, mercanköşk.
15	Pancar	بُنْجَر	1. ıspanakgillerden, vitamince zengin bir bitki. 2. Bu bitkinin şeker elde edilen kalın ve etli kökü
16	Patlıcan	بَتْنَجَان	1. Kalın saplı, uzunca yapraklı, mor ve beyaz çiçekli, bir yıllık otsu bitki. 2. Bu bitkinin besin değeri az olmakla birlikte sebze olarak çok yenen ve sevilen, lezzetli, mor renkli, uzunca veya toparlak meyvesi.
17	Pusu	بُوص	1. Birine ansızın saldırmak üzere saklanılıp beklenen yer. 2. Şeker kamışı, vb. bitkiler.
18	Reçine	رَاتِينْج / رَاتِينْج / رَجِينَة	Bazı bitkilerde, özellikle çamlarda oluşan, katı veya yarı akışkan organik salgı maddesi, ağaç sakızı.
19	Sakız	سَاقِز	1. Sakız ağacının ve bazı ağaçların kabuklarından sızan, çiğnendiği zaman yumuşayan, sarımtırak beyaz renkli, hoş kokulu reçine. 2. Bu reçinenin ağızda çiğnenmiş şekli.
20	Sert	سَرْت	Olgunlaşmamış kavun.

21	Tane	دَانَّة	1. Bâzı bitkilerin yenilebilir tohumlarından her biri. 2. Küçük küçük meyveciklerden oluşan bâzı meyvelerin bu küçük meyveciklerinden her biri. 3. Küçük yuvarlak cisim. 4. Tüfek ve tabanca kurşunu.
22	Tirfil	دِرْفِل	Bir tür yonca, üçgül.
23	Tütün	تَنْن	1. Patlıcangillerden, birleşiminde nikotin bulunan otsu bitki. 2. Bu bitkinin kıyılıp kurutulduktan sonra sigara veya puro şeklinde içilen yaprağı.

6. COĞRAFYA

1	Bulak	بُولَاق	1. Pınar. 2. Kahire’de bir semt.
2	Dağ	دَاغ	Yer kabuğunun çıkıntılı, yüksek, eğimli yamaçlarıyla çevresine hâkim ve oldukça geniş bir alana yayılan bölümü.
3	Orman	أَرْمَان / أَوْرْمَان	1.ağaçlarla örtülü geniş alan 2.bu ağaçların bütünü.
4	Tepe	تَبَّة	Yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi.

7. DENİZCİLİK

1	Alabanda	الْأَبَانْدَا / الْبَنْدَا / الْبَنْدَا	1. Deniz teknelerinin iç yanları, borda karşıtı. 2. Çelişkili konuşma. 3. Meydan okuma.
2	Anbar / Ambar	عَمْبَر / عَمْبَر	1. Tahıl saklanan yer. 2. Yiyecek ve bazı eşyanın saklandığı yer. 3. Geminin yük koymaya ayrılmış yeri. 4. Hapis, kafes.
3	Barka	بَارْجَة	Savaş gemisi.
4	Boğaz	بُوْغَاز	1. İki kara arasındaki dar deniz; deniz geçidi. 2. Fener gemisi. 3. Liman.
5	Donanma	دُونْمَة	Bir devletin deniz kuvvetleri.
6	Dümen	دُومَان	Deniz taşıtlarında, taşıta istenilen yönü vermeye ve belirli bir doğrultuda götürmeye yarayan hareketli parça.
7	Fener	فَنَار	Gemilere yol gösteren ışık kulesi.
8	Firkate / Firkata	فِرْقَاطَة	Buharlı gemilerin icadından önce Osmanlılar’ın savaşlarda gözetleme, karakol, haberleşme, büyük gemileri çekme gibi işlerde kullandıkları, 10–17 çift kürekle veya yelkenle hareket eden, bir ambarlı, uzun, dar, süratli teknelere verilen isim.

9	Irgat	أُرْغَاطَة	Gemilerde ve yapılarda yatay kollarla ve birkaç kişi tarafından çevrilen bocurgat.
10	İskandil	إِسْكَندِيل	1. Denizin derinliğini ölçme. 2. Bu iş için kullanılan âlet.
11	İskele	أَسْكَلَة	1. Deniz taşıtlarının yanaştığı, çoğu tahta ve betondan yapılmış, denize doğru uzanan yer. 2. Rıhtım.
12	İstanga	إِسْتَنْجَة	1. Yelkenleri toplamak için kullanılan halat. 2. İstinga etmek. 3. İstinga ipi.
13	Kalafat	جَلْفَاط / قَلْفَاط	1. Geminin kaplama tahtaları arasını üstüğü ile doldurup ziftleyerek su geçirmez duruma getirme işi. 2. Onarma, tamir etme.
14	Kamara	قَمَرَة	Kabin, yönetim odası, kontrol odası.
15	Kıç	قِش	Geminin arka kısmı.
16	Liman	لَيْمَان	Gemilerin yük alıp boşaltmak, yolcu indirip bindirmek ve dalgalardan korunmak için beklediği, bu işe uygun tesisleri olan tabii veya yapma barınma yeri.
17	Meltem	مَلْتَم	Kötü hava; dalgalı deniz.
18	Navlun	نَوْلُون	Bir yerden başka yere ulaştırmak için gemiye alınan eşyanın bütünü.
19	Sal	صَال	Yüzer duba.
20	Sinara	سِنَارَة	Balık kancası; büyük zoka.
21	Süvari	سُوَارِي / صُوَارِي	Bayrak direği.
22	Şamandıra	شَمَنْدُورَة	Denizde yol göstermeye, bir tehlikeyi veya geçiş yolunu haber ve rmeye yarayan yüzer cisim .
23	Takım	طَقْم	Gemi mürettebatı; çay, sofrası, vb. takım; takım elbise.
24	Tekne	تَكْنَة	Küçük deniz taşıtı.
25	Tersane	تَرْسَانَة / تَرْسَخَانَة	1. Silah fabrikası, deposu. 2. Gemi yapılan yer, gemilik, tezgâh.
26	Tezgâh	تَرْجَه	Tersane.
27	Tırnak	تِرْنَاق	Gemi demirinin ucundaki yassı parça.
28	Volta	بُلْطَة	1. Bir halatı bir kere dolama, babalara usûlüne göre sarma. 2. (Zincir için) Demire veya başka zincirlere dolanma. 3. (Gemi) Rüzgâra karşı gidebilmek için sağa sola zikzak yapma. 4. argo. Bir aşağı, bir yukarı dolaşma, gidip gelme.

8. DİN/İNANÇ

1	Derviş	دَرْوِش	1. Bir tarikata girmiş, onun kurallarına ve törelerine bağlı kimse, alperen. 2. Yoksulluğu, çilekeşliği benimsemiş kimse. 3. Alçak gönüllü ve her şeyi hoş gören kimse.
2	Hahamhane	حَاخَامْخَانَة	Hahambaşının makâmı, çalıştığı yer.
3	Mutranhane	مُطْرَانْخَانَة	Başpiskoposluk sarayı.
4	Patrikhane	بَطْرِكْخَانَة / بَطْرَخَانَة	1. Patriğin görev yaptığı bina. 2. Patrikhane, patriklik.
5	Semâhatli	سَمَاحَتْلُو	Osmanlı Devleti'nde şeyhülislâm ve kazaskerler için kullanılan unvan sözü.
6	Tekke	تَكِيَّة	Bir tarîkata mensup dervişlerin zikir ve ibâdet ettikleri ve içinde tarîkatın gerektirdiği şekilde yaşadıkları yer, dergâh.

9. EKONOMİ

1	Bahşiş	بَقْشِيش / بَخْشِيش	Yapılan bir hizmete ödenen ücretten ayrı olarak fazladan verilen para.
2	Faiz	فَايِظ	Belli şartlarla ödünç verilen paradan muayyen zaman sonunda alınan kâr, ribâ.
3	Gümrük	جُمْرُك / جُمْرُك	1. Bir ülkeye giren veya bir ülkeden çıkan mal ve eşya üzerinden alınan vergi. 2. Bu verginin alınması işlemiyle uğraşan devlet kuruluşu.
4	Hazine	خَزَنَة	1. Toplu halde bulunan altın, gümüş, mücevher, para vb. maddî değeri yüksek şeylerin bütünü. 2. teşmil. Bunların saklandığı yer.
5	Hazinedar / Haznedar	خَازِنْدَار / خِزْنْدَار	1. Veznedar. 2. maliye bakanı. 3. Fâtımî dönemi Kahire semtlerinden birinin adı.
6	Kâr	كَار	1. Alışveriş işlerinin sağladığı para kazancı 2. İş, fiil, amel.
7	Kuruş	أُرِش / قُرِش	1. 1 liranın yüzde biri değerindeki Türk para birimi, guruş. 2. Osmanlı Devleti zamânında kesilen bir para.
8	Mahiye	مَاهِيَة	Maaş, aylık, gelir.
9	Para	بَارَة	Kuruşun kırkta biri.
10	Pul	بُول	Posta parasına ve damga resmine karşılık mektuplara ve evrâka yapıştırılmak üzere devletçe bastırılan ve belli bir ücret ödenerek alınan arkası yapışkan küçük kâğıt parçası.
11	Sergi	سَرْكِي	1. Posta teslimi, posta dağıtımı. 2. Osmanlı

			Devleti'nde mâliye hazînesinden para verilirken veya verilecek paraya karşılık düzenlenen ve devlet hazînesinin herhangi bir şahsa borçlu olduğunu gösteren senet.
12	Sermaye	صَرْمِيَّة	Bir ticârî işe konan para ve paraya çevrilebilir malların bütünü, ana para, kapital.
13	Vardiya	وَرْدِيَّة	Nöbet.
14	Vergi	وِيرْكَو	Kamu giderlerini karşılamak üzere yasalara uygun olarak halktan alınan para, resim.

10. EV/KONUT

1	Bakraç	بَكْرَاج / بَقْرَاج	Çoğunlukla bakırdan yapılan küçük kova.
2	Banyo	بَانْيُو	1. Yapılarda, içinde yıkanılan bölüm. 2. Banyo küvetinde yıkanma işi.
3	Bardak	بَرْدَاق	Su veya sulu şeyleri içmek için kullanılan, genellikle camdan yapılmış kap.
4	Çekmece	شَكْمَجِيه	İçinde mücevher vb. değerli şeyler saklanan küçük, süslü sandık.
5	Çul	شُل	Kıldan ve kenevirden yapılmış kaba örgülü dokuma.
6	Dolap	دُولَاب	1. İçine eşyâ, giyecek ve öteberi konmak üzere yapılmış raflı, çekmeceli, kapaklı mobilya veya duvara oyulmuş raflı, kapaklı göz. 2. Otomobil tekeri.
7	Döşek	دُوشَك	1. Yatak. 2. Yünle doldurulmuş kaba şilte.
8	Fanus	فَانُوس	Uzun ayaklı süslü fener.
9	Fincan	فِنْجَان	Çay, kahve vb. sıcak şeyler içmekte kullanılan, genellikle kulplu, porselen veya camdan yapılmış küçük kap.
10	Gerdel	جَرْدَل	Kova.
11	Hane	حَانَة / خَانَة	Ev.
12	İskemle	اِسْكَمَلَة	Arkalıksız sandalye.
13	Kanepe	كَنْبَة	Birkaç kişinin oturabileceği genişlikte koltuk, çekyat.
14	Kazan	قَرَان	Çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarayan büyük, derin kap.
15	Kepçe	كَبْشَة	Sulu yiyecekleri karıştırmaya ve dağıtmaya yarayan, uzun saplı, yuvarlak ve derince kaşık.
16	Kerevet	كَرَوِيَّة	Üzerine şilte serilerek yatmaya veya oturmaya yarayan, duvara bit işik, ayakları olan, tahtadan sedir.

17	Kiler	كَرَار / كِرَار	Erzak ve yiyecekleri saklamaya mahsus oda.
18	Kilim	كَلِيم	Döşeme, divan gibi yerlere serilen, genellikle desenli, havsız, kalın, kıl veya yün dokuma.
19	Koltuk	كُولْتُك / قُولْتُك	Sırtı ve kolları dayayacak yerleri olan büyük sandalye.
20	Mobilya	مُوبِيلِي	Oturulan, yemek yenilen, çalışılan, yatılan yerlerin döşenmesine yarayan, taşınabilir eşyaya verilen genel ad, möble.
21	Perde	بِرْدَايَة	Bir yerin dışarıdan görünmesini önlemek, ışıǵı engellemek veya iki yeri birbirinden ayırmak için gerilen kumaş, naylon vb.
22	Pervaz	بِرْوَاز / بَرَوَاز	1. Kapı, pencere vb. yerlerin kenarlarına geçirilen ensiz parka. 2. Çerçeve, kenarlık.
23	Raf	رَف	1. Dolap ve hücrelerin içini birkaç kısma ayıran, üzerlerine öteberi veya kitap koymaya mahsus yatay levhalardan her biri, aynı maksatla bir duvara veya köşeye yerleştirilen tahta vb. levha. 2. Üzerlerine öteberi konmak üzere, yanlarındaki çubuklara yatay durumda ve birbirine paralel olarak tutturulmuş levhalardan ibâret mobilya, etajer.
24	Sehpa	سَيِّبَة / سَبِيَّة	Küçük masa.
25	Sepet	سَبَت	Saz, kamyş, ince dal veya tellerden hasır biçiminde örülerek yapılan, genellikle sapı olan, yiyecek ve eşya taşımak için kullanılan kap.
26	Şilte	شَلْتَة / شَلِيْتَة	Üstünde oturan, yatılan, içi yünle, pamukla doldurulmuş döşek veya minder.
27	Şiş	شِيش	1. Silah. 2. Dış panjur.
28	Tarabiza	طَرَابِيزَة	Masa.
29	Taş	طَشْت	Büyük çamaşır teknesi, leğen, imbik kazanı.
30	Tava	تَاوَة / طَوَة	Yağ kızdırma, yiyecek kızartma vb. işlere yarayan, uzun saplı yayvan kap.
31	Teneke	تَنَكَة / كَنَكَة	Kahvecilerin su kaynattıkları büyük kap; kahve yapılan kap; cezve.
32	Yatak	يَطَق	Uyumak veya dinlenmek için üzerine veya içine yatılan şey, karyola, kerevet, sedir vb.

11. GİYİM-KUŞAM

1	Başlık	بَشَلِق / بَشَلَق	Başa giyilen nesne, baş giyeceğı, serpuş.
---	---------------	-------------------	---

2	Beşlik	بیشلیک	Cilbabın beş düğmeli açıklığı.
3	Biniş	بیش	1. Çok bol ve geniş cüppe, ferâce [Osmanlı devrinde genellikle ulemâ sınıfı, yüksek rütbeli görevliler, saray ve yeniçeri ileri gelenleri biniş giyerlerdi]. 2. Eskiden atlı alaylarda giyilen çok bol, kolları dirsekten yere kadar yırtmaçlı elbise.
4	Bohça	بُوْجَة / بُجْجَة / بُوْغْجَة / بُوْغْجَة	İçine çamaşır, elbise vb. koyup sarılan dört köşe kumaş.
5	Bornoz	بُرْنُوس	Yıkandıktan sonra kurulanmak için giyilen, manto biçiminde kollu hamam havlusu.
6	Boyun bağı	بُنْبَاغ / بَوْمَبَاغ	Gömlek yakasının altından geçirilerek boyna bağlanan dar uzun kumaş parçası, kravat.
7	Bürümcük / Bürüncük / Bürümcek / Bürüncek	بُرْنُج / بُرْنُجُ / بُرْنُجُ	Bükülmüş ham ipekten dokunan ince kumaş.
8	Çakşır	شَخْشِير	Şalvar.
9	Çamaşır	شَمَاشِير	1. Elbise altına giyilen fanila, don gibi giyeceklerin ortak adı, iç çamaşırı. 2. Kirlendiği için yıkanması gereken veya yıkanmış olan yatak, sofrta takımı, giyecek, havlu vb. kumaştan yapılmış şeyler.
10	Çarşaf	شَرَشَف	1. Yatağın veya yatılacak yerin üzerine serilen veya yorgana kaplanan bezden örtü. 2. Kadınlar tarafından erkeklerden saklanmak amacıyla giyilen, genellikle siyah renkli sokak kıyâfeti.
11	Çevre	شَوْرَة	Etrafı süslü mendil.
12	Çift işi	شِفْتِشِي / شِفْتِشِي	Telkâri süsleme.
13	Çintiyan	شِنْتِيَان	İçi astarlı, uzun kadın donu, kadın şalvarı.
14	Çizme / Ayakkabı	جَزْمَة / جَزْمَة	Ayağı bacakla birlikte örtüp koruyan bir çeşit uzun ayakkabı.
15	Çorap	شَرَاب / شَرَاب / شَوْرَاب / شَوْرَاب	Pamuk, yün vb.nden örülen, ayağa giyilen giyecek.
16	Çuha	جُوخ / جُوخَة	Tüysüz, ince, sık dokunmuş yün kumaş.
17	Diba, Dibac	دِيْبَاچ	Altın ve gümüş işlemeli bir tür ipek kumaş.
18	Duvak	دُوَا / دُوَاق	Gelinlerin başlarına tutturulup yüzlerini örtecek şekilde aşağıya sarkıtılan kumaş veya tülnden bol örtü.
19	Eldiven	إِلْدَوَان	Elleri dış etkilere korumak için giyilen, deri, yün, kumaş veya kauçuktan el giyeceği.
20	Etek	أَتَك	1. Elbisenin belden aşağı kısmı. 2. Vücûdun belden aşağısına giyilen giyecek, eteklik.

21	Fanila	فَنِلة / فَنِلة / فَنِلة	Genellikle ince pamuk ipliğinden dokunmuş, ten üzerine giyilen iç çamaşırı.
22	Fistan	فُسْتَان	Tek parça kadın giysisi.
23	Fiyonk	فِيُونَكَة	Kurdele, şerit, kumaş vb.nin kelebek şeklinde bağlanmış biçimi.
24	Gerdan	كَرْدَان	Vücûdun omuzlarla baş arasında kalan kısmı; gerdanlık.
25	Heşte	اَشْتَك	Koltuk altında ve bacak arasında kullanılan üçgen kumaş.
26	Kaftan	قُفْطَان	Genellikle ipekten yapılan, bir tür uzun, süslü üst giysisi.
27	Kalçın	قَلْشِين	Abadan ya da meşinden yapılmış, genellikle çizme içine giyilen, kalçaya değin çıkan çizmeye benzer nesne.
28	Kalpak	قَلْبَق	Pöstekiden veya buna benzer çuha vb. kumaştan yapılmış baş giyeceği.
29	Kalpuş	كَلْبُوش	Takke.
30	Kapüşon	كَابِيشُون	Ceket, manto vb. giyeceklere ekli başlık; bu tür başlığı olan giysi.
31	Kaşmir	اَشْمِير	Keşmir keçisinden elde edilen, ince ve yumuşak yünden dokunmuş çok makbul kumaş.
32	Kat	قَاط / كَاط	Şehir halkının giydiği takım elbise.
33	Kavuk	قَاوُوق	Pamuktan yapılmış üzerine sarık sarılan erkek başlığı.
34	Kaytan	قَيْطَان	Pamuk veya ipekten sicim.
35	Kemer	كَمَر	Etek, pantolon vb. giysilerin bele gelen bölümü.
36	Kenar	كَنَار	Bir şeyin, bir yerin bitiş kısmı veya yakını, kıyı, yaka.
37	Kereke	كَرَكَة	Kadınların göğüslerinin üzerine örtükleri bir elbise türü.
38	Kundura	غُنْدُورَة / غُنْدُور	1. Kaba işlenmiş, bağırsız, konçsuz ayakkabı. 2. Ad.
39	Kundura	كُنْتَرَة / قُنْدَرَة / كُنْدَرَا	Ayakkabı; yarım ayakkabı; kaba işlenmiş, bağırsız, konçsuz ayakkabı.
40	Kürk	كُرْك	Hayvan postundan yapılan giysi.
41	Kürk	كُورْك / كُرْك	Kimi hayvanların giyecek yapmak amacıyla işlenmiş postu.
42	Mendil	مَنْدِيل	Ağız, burun ve ter silmek, el yüz kurulamak gibi işlere yarayan, pamuk, keten veya ipekten dört köşeli küçük dokuma.

43	Oya	أُويّة	İpek ibrişim kullanarak iğne, mekik, tığ veya firkete ile yapılan ince dantel.
44	Ökçe	أُكْشَة	1. Ayakkabı veya terliğin, topuğun altına gelen yüksek kısmı. 2. Topuğun arka kısmı.
45	Pabuç	بَابُوج	Ayakkabı.
46	Pala	بَالَة	1. İnce uzun kesilmiş bez parçalarından dokunmuş veya örülmüş taban yaygısı, kaba ve âdî kilim. 2. Paçavra, bez parçası, çul, elbise eskisi.
47	Palto	بَالُطُو / بَلُطُو	Soğuk havalarda öbür giyeceklerin üstüne giyilen kalın kumaştan giysi.
48	Peçe	بِيْشَة	Kadınların sokakta yüzlerine örttükleri ince siyah örtü, nikap.
49	Peşkir	بَشْكِير	Banyo havlusu, hamam havlusu.
50	Pijama	بِجَامَة / بِيْجَامَا	İki parçadan oluşan yatak giysisi.
51	Prova	بُرُوفَة	1. Bir şeyin amacına uygun, istenilen düzeyde olup olmadığını anlamak için yapılan deneme. 2. Bir giysiye son biçimini vermeden önce giysiyi giyecek kişinin üzerinde yapılan düzeltme.
52	Saçak	سَجَق	1. Halı, havlu, yatak örtüsü vb.nin kenarlarında uzunca bırakılan, atkı veya çözgü ipliklerinin bağlanması sûretiyle yapılan püskül. 2. Bâzı döşemeliklerin, giyim eşyâlarının kenarına dikilen, sırma ibrişim vb.nden yapılmış süslü püskül. 3. Çatının, yapıları yağmur ve güneşten korumaya yarayan, binâdan dışarıya taşmış ve altı boş bırakılmış bölümü.
53	Salta	سَلْطَة	Eski tip ceket.
54	Sandal	صَنْدَل	Bir taban ve ayağı sarmak üzere buna tutturulmuş kordon veya meşin şeritlerden ibâret açık bir tür ayakkabı, sandalet.
55	Sarma	صَرْمَة	Ayakkabı.
56	Serpuş	طَرَبُوش / سَرَبُوش	Başa giyilen şey, başlık; fes.
57	Sırma	صِرْمَة	Haddeden geçirilmiş, altın yaldızlı veya yaldızsız ince gümüş tel.
58	Susta	سُوسْتَة	Fermuar.
59	Şal	شَال	1. Kadınların omuzlarına örttükleri geniş atkı. 2. Bele sarılan kuşak. 3. Atkı, hırka, örtü, yorgan, bohça vb. şeyler yapmakta kullanılan, Hindistan'da kendine mahsus motiflerle dokunanları çok makbul yünlü kumaş.
60	Şalvar	سِرْوَال	Bir uçkurla büzülerek bele bağlanan çok bol ve geniş

			üst donu.
61	Şıpsıp	شِبْشِب	Ökçesiz, arkalıksız hafif terlik, şıptık.
62	Takım	طَقَم	Gemi mürettebatı; çay, sofraya, vb. takım; takım elbise.
63	Telli	تَلِّي	Gümüş veya altın sırma ile süslü elbise.
64	Tennûre	تَنْوَرَة	1. Mevlevî dervişlerinin giydikleri kolsuz, yakasız, bel kısmı kırmalı ve dar, belden aşağısı geniş, yırtmaçlı etekleri ayaklardan biraz yukarıda, iki parçadan ibâret giyecek. 2. Fistan.
65	Tentene	تَنْتَنَة	Dantel.
66	Terlik	تَلِيَج	Keçe terlik.
67	Toka	تَوَكَة	Kadınların saçlarını bir arada tutmaya yarayan, bazen de süs olarak kullanılan araç.
68	Topuk	طَبُق	Küçük kız çizmesi.
69	Tozluk	تَزْلُك / طَزْلُوك	Pantolonun paçasını tozdan korumak için ayakkabının üzerine geçirilip düğmelenen veya dizden aşağı uzanarak ayağın üstünü örten dar paçalık, getr.
70	Tül	تُل	Çok ince gözenekli pamuk, ipek veya sentetik dokuma.
71	Yaka	يَاة / يَاقَة	Giysilerin boyna gelen bölümüne eklenen ve türlü biçimlerde olan parçası.
72	Yama	يَامَة	1. (Delik veya yırtık bir yeri) Parça ile kapatıp onarma. 2. Bu iş için kullanılan parça. 3. Çok.
73	Yaşmak	يَشْمَك	1. Kadınların ferace ile birlikte kullandıkları gözleri açıkta bırakan, ince yüz örtüsü. 2. Başla birlikte yüzü, ağzı kapatan örtü. 3. Peçe.
74	Yelek	يَلَك	Gömlek üzerine giyilen kolsuz giyecek.
75	Zerdehan	زَرْدَخَان	İran önlüğü.
76	Zıbın	زُبُون	1. Bebeklere iç çamaşırı olarak giydirilen kollu, kısa, pamuklu giyecek. 2. halk ağzı. Kışın elbise altına giyilen pamukludan yapılma kısa gömlek.

12. HAYVAN

1	Bülbül	بُلْبُل	1. Karatavukgillerden, sesinin güzelliği ile tanınmış olan ötücü kuş. 2. Sesi çok güzel olan kimse.
2	Büz	بُوز	Dudak, hayvan ağzı ya da ağzın çevresindeki gaga, hortum.
3	Camız / Câmus	جَامُوس	Su sığırı, manda, kömüş.

4	Dudu	دُودُ	Papağan.
5	Istakoz	إِسْتَاكُوزَا	1. kerevit. 2. kerevit yemeği.
6	İstiridye	إِسْتِيرِيدْيَا	Yassı solungaçlılar sınıfından, denizlerde yaşayan, eti yenen, içinde inci oluşan, iki çenetli yumuşakça.
7	Kanarya	كَانَارِيَا	İspinozgillerden, yeşilimsi veya sarı tüylü, koni biçiminde küçük gagalı, ötücü kuş.
8	Kedi	كَدَيْسَة	Kedigiller familyasının evcilleşmiş yegâne türü olan meşhur hayvan.
9	Ringa	رِنْجَة	Hamsigillerden, sürüler hâlinde dolaşan, kemikli bir soğuk su balığı.
10	Sincap	سِنْجَاب	Sincapgillerin örnek tipi olan küçük, çevik, uzun kuyruklu, kesici dişli, ağaçlarda yaşayan, kemirgen memeli hayvan.
11	Şaklaban	شَقْلَابَان	Mısır güvercinlerinden bir tür.

13. İKİLEME

1	Allak Bullak	عَلَى بُلَاق	Karmakarışık, alt üst, alan talan.
2	Beri-Öte	بِرُوعَتَب	
3	Gele Gele	جَلَا جَلَا	
4	Süklüm püklüm	سُكْلُمْ پُكْلُمْ	Süklüm püklüm olmak: suç işlemiş gibi utanç veya korku içinde büzülmüş olarak.
5	Şallak Mallak	شَلَقْ مَلَقْ	Giyimi çok özensiz olarak (çıplak olarak).
6	Şöyle böyle	شَيْلَة بَيْلَة	
7	ya... ya...	يَا ... يَا ...	İki kelimeyi, iki kelime öbeğini veya iki cümleyi birbirine bağlar.
8	Yavaş Yavaş	يَوَاش يَوَاش	1. Ağır ağır. 2. Gitgide, azar azar.

14. İSİM

1	Abaza	أَبَازَة	Abhazlar'a Türkçe'de verilen isim.
2	Adalet	عَدَلَات	Kadın adı.
3	Aktay	أَقْطَاي	Erkek ismi.
4	Antepli	عَنْتَبَلِي	
5	Arslan	أَرْسَلَان / أَصْلَان	1. Yiğitlik, cesâret, sağlamlık, kuvvet gibi bu hayvana has meziyetlere sâhip kimseler için kullanılan övgü sözü. 2. Özel isim.

6	Arslan	رَسَلَان	Erkek adı.
7	Asvanlı	أَسْوَانْلِي	Mısır'ın Asvan kendinden olan.
8	Aybek	أَيْبَك	Erkek adı.
9	Ayten	أَيْتَن	Kadın adı.
10	Bafra	بَغْرَة	1. Şehir adı. 2. Sigara markası.
11	Bağdatlı	بَغْدَادْلِي	
12	Bahadır	بَهَادِر	Erkek adı.
13	Bulak	بُولَاق	1. Pınar. 2. Kahire'de bir semt.
14	Ceylan	جَيْلَان	Kadın adı.
15	Cihan	جِيَهَان	1. Yaratılmış olan şeylerin bütünü, evren, kâinat, kosmos. 2. Kadın adı.
16	Çorbacı	شُورْبَاجِي	1. Gayrimüslimlerin ileri gelenlerine, patronlarına, özellikle Rum zenginlerine verilen unvan. 2. Eskiden ticâret gemileri tayfalarının gemi sâhibine verdikleri isim. 3. İleri gelen esnaf ve işveren için "patron" anlamında kullanılır. 4. Yeniçeri teşkilâtında ve acemi ocağında bölüklerin bütün işlerinden sorumlu olan bölük kumandanlarına verilen isim. 5. Şan ve şeref için ocağa kaydedilen taşra esnafına verilen unvan.
17	Çubukcu	شُبُّكُشِي	Giza şehrinde bir semt adı.
18	Demir	دِيمِر	Erkek adı.
19	Demirtaş	دِيمِرْدَاش	1. Erkek adı. 2. Kahire'de bir semt adı.
20	Devlet	دَوْلَت	Özel isim.
21	Dilaver	دِلَاوَر	Erkek adı.
22	Dilber	دَلْبَر	Kadın adı.
23	Elmas	الْمَظ	Kadın adı.
24	Ferhat	فَرَحَات	Erkek adı.
25	Ferhunde	فَرْخُنْدَة	Kadın adı.
26	Firdevs	بَرِيدِس / فَرْدُوس	Kadın adı.
27	Firdevs	فَرْدُوس	Kadın adı.
28	Giritli	جَرِيْتْلِي / كِرْدَلِي	Özel isim.
29	Gülfidan	جُلْفِدَان	Kadın adı.
30	Gülnar	جُلْنَار	Kadın adı.
31	Gülsüm	جُلْسُن	Kadın adı.
32	Hanzâde	هَانَزَادَة	Kadın adı.

33	Haşmet	حَشْمَت	Erkek adı.
34	Hayat	حَيَات	Kadın adı.
35	Hazinedar / Haznedar	خَزَنَدَار / خَزَنَدَار	1. Veznedar. 2. maliye bakanı. 3. Fâtımî dönemi Kahire semtlerinden birinin adı.
36	Hikmet	حِكْمَت	Erkek adı.
37	Himmet	هِمَّت	Kadın adı.
38	Hoş Âdem	حُوش آدَم	Tarihi Kahire’de semt adı.
39	Hoş Kadem	حُوشَقَدَم	Özel isim.
40	Hurşit	حُورْشِيد	Erkek adı.
41	Hüsnüşah	حُسْن شَاه	Kadın adı.
42	Hüveydâ	هُوَيْدَا	Kadın adı.
43	İffet	عِفَّت	Kadın ve erkek adı.
44	İnayât	عِنَايَات	Kadın adı.
45	İnayet	عِنَايَت	Erkek adı.
46	İnci	إِنْجِي	Kadın adı.
47	İsmet	عِصْمَت	Kadın ve erkek adı.
48	İzzet	عِزَّت	Erkek adı.
49	Jale	جَالَة	1. Sabahları yaprak ve çiçeklerde görülen su damlaları, çiy, şebnem. 2. Kadın adı.
50	Kıbrıslı	قُبْرُصْلِي	
51	Kismet	قِسْمَت	Kadın adı.
52	Lazoğlu	لَاظُوْغُلِي / لَاظُوْغُلِي	Kahire’de bir meydan adı.
53	Mahinur	مَاهِينُور	Kadın adı.
54	Mehtap	مَهْتَات	Kadın adı.
55	Mehtap / Mâhitab / Mahtab	مَاهِيْتَاب	Kadın adı.
56	Mehveş	مَهْوَش	Kadın adı.
57	Mithat	مِذْحَت	Erkek adı.
58	Mürüvvet	مِرْفَت	Kadın adı.
59	Nazik	نَاذِك	Kadın adı.
60	Nazlı	نَاظْلِي / نَاظْلِي	1. İnce, zarif, kibarca, hanımefendiye yakışır. 2. Kadın adı.
61	Necdet	نَجْدَت	Erkek adı.
62	Nejat / Nejad / Nijad	نِجَاد	Erkek adı.

63	Nergis	نَرْجِس	Kadın adı.
64	Neriman	نَارِمَان	Kadın adı.
65	Nermin	نَرْمِين	Kadın adı.
66	Neşet	نَشَات	Erkek adı.
67	Nevin	نِيفِين	Kadın adı.
68	Nevzat	نُوزَاد	Kadın adı.
69	Nezaket	نَزَاكَت / نِظَاجَة	1. Terbiye, edep, kibarlık, zarâfet. 2. Kadın adı.
70	Nigar	نِجَار	Kadın adı.
71	Nihal	نِهَال	Kadın adı.
72	Niyazi	نِيَازِي	Erkek adı.
73	Nurhan	نُورْهَان	Kadın adı.
74	Nusret	نُصْرَت	Erkek adı.
75	Oğlu	أَوْغْلِي	İsim eki.
76	Ordu	أُرْدِي / أُرْدِي / أُرْدُو	1. Bir devletin silâhlı kuvvetlerinin bütünü. 2. Türkiye’de bir şehir.
77	Özbek	أُزْبَك	1. Özbekistan Cumhuriyeti’nde yaşayan bir Türk boyu ve bu boydan olan kimse. 2. (İsim tamlamasının birinci ögesi olarak) Özbekler’le ilgili, Özbekler’e has.
78	Pehlivan	بَهْلَوَان	1. Güreş yapan kimse, güreşçi. 2. <i>i. ve sıf.</i> İri yapılı, kuvvetli kimse, yiğit, cesur, kahraman.
79	Pembe kadın	بَمْبَة قَادِن	Kahire’de bir okul.
80	Rafet	رَافَت	Kadın ve erkek adı.
81	Rüstem	رُسْتَم	Erkek adı.
82	Saffet / Safvet	صَفْوَت	Özel isim.
83	Safinaz	صَافِنَاز	Kadın adı.
84	Servet	تَرْوَت	Erkek adı.
85	Servinaz	صَرْفِينَاز	Kadın adı.
86	Silahtar	سِلْحَدَار	1. Pâdişâhı veya sadrâzam, vezir, beylerbeyi gibi bir devlet büyüğünü korumakla, silâhlarını muhâfaza etmek ve bakımını yapmakla görevli kimse. 2. Aile adı.
87	Şahende	شَاهِنْدَة	Kadın adı.
88	Şahin	شَاهِين	1. Soyadı. 2. Kahire’de bir semt adı.
89	Şebnem	شَبِينَام	Kadın adı.
90	Şefaât	شَفَاعَات	Kadın adı.

91	Şefika	شَافِكِي	Kadın adı.
92	Şehnaz	شَاهِنَاز	Kadın adı.
93	Şekip	شَكِيب	Erkek adı.
94	Şerbet	شَرْبَات	1. Meyve özü, su ve şekerle yapılan tatlı içecek. 2. Kadın adı.
95	Şevket	شَوْكَت	Erkek adı.
96	Tevhide	تَفِيدَة	Kadın adı.
97	Timur	تِيْمُور	Soyadı.
98	Ülfet	أُلْفَت	Kadın adı.
99	Yıldız	يِلْدِز	Kadın adı.
100	Yılmaz	يِلْمَظ	Erkek adı.
101	Zemalik / Üzümlük	زَمَالِك	Kahire'de bir semt adı.

15. KİMYASAL MADDE/ELEMENT

1	Altın	الْتُون	Sarı kırmızı renkte, parlak ve ağır, kolayca işlenebilen, dış etkilere dayanıklı, paslanmayan, ziynet eşyası yapımında, elektrik ve ısıyı çok iyi ilettiğinden hassas ve kıymetli makine ve cihaz yapımında kullanılan, kıymetli element.
2	Azot	أَزُوت	Havada beşte dört oranında bulunan, rengi, kokusu, tadı olmayan element, nitrojen.
3	Boya	بُويَة / بُوهِيَة	1. Renk vermek, dış etkilere korumak için eşyanın üzerine sürülen veya içine katılan renkli madde. 2. Resim yapmak için kullanılan kuru, sulu veya yağlı boya. 3. Aldatıcı görünüş 4. Yazmak için kullanılan mürekkep.
4	Gaz	جَاز	1. Gaz yağı, doğal gaz. 2. Çok yoğun. 3. Bozulma.
5	Kolonya	كُولُونِيَا	İçinde, limon, lavanta, tütün vb. bitkilerin yağı bulunan, hafif kokulu alkollü bir madde.
6	Naftalin	نَفْتَالِين	Maden kömürü katranının kuru kuruya damıtılmasından elde edilen, özel kokulu, beyaz, suda erimeyen, alkol, benzol ve eterde kolaylıkla eriyen, kumaş, elbise, halı vb.ni güve gibi zararlılardan korumakta kullanılan antiseptik bir hidrokarbon.
7	Nişadır	نِشَادِر	Amonyak tuzu, amonyum klorür.
8	Panzehir	بَنْزَهِير	1. Bir zehirin etkisini ortadan kaldırabilme özelliğine sahip madde. 2. Limon.

9	Sülüğen	زُلُفُوم / سُلُفُون	Erimiş kurşunun, bir hava akımında yükseltgenmesiyle üretilen, çok yoğun ve zehirli, pas önleyici astar boyaların hazırlanmasında kullanılan kırmızı boya.
10	Tebeşir	طَبَاشِير	1. Toz zerreciklerinden oluşan, çizdiği yerde iz bırakan, beyaz veya açık renkte kireçli kaya. 2. Bu maddeden yapılan, kara tahta, duvar vb. yüzeylere yazı yazmak için kullanılan, beyaz veya renkli çubuk.
11	Tiryak	تِرْيَاق / تِرْيَاك	Hayvânî, nebâtî ve mâdenî maddelerin karışımından meydana gelen, sancıya, öksürüğe, yılan ve akrep sokmasına, bâzı hastalıklara ve zehirlenmeye karşı kullanılan afyonlu mâcun, panzehir, antidot.
12	Tortu	تُرْدَى	Çökelti.
13	Yeşim	يَشِيم	Genellikle açık yeşil olmakla birlikte pembe, kırmızı ve beyaz renkte de olabilen, sihirli hassaları olduğuna, suya atılınca yağmur yağdırdığına inanılan, yüzük ve ziynet eşyası ve heykeller, biblolar yapılan sert, kıymetli taş, yada, yede taşı.
14	Zımpara	صَنْفَرَة / زَمْپَرَة	İçinde çok sert alümin billûrları bulunan ve aşındırıcı olarak kullanılan tabîî kaya.

16. MİMARLIK/YAPI

1	Anbar / Ambar	عَمْبَر / عَمْبَر	1. Tahıl saklanan yer. 2. Yiyecek ve bazı eşyanın saklandığı yer. 3. Geminin yük koymaya ayrılmış yeri. 4. Hapis, kafes.
2	Antikhane	اَنْتِيْخَاَنَة	1. Kahire'deki Mısır müzesi. 2. Eski ürünler satan mağaza.
3	Arabahane	عَرَبْخَاَنَة	Garaj.
4	Balkon	بَلْكُونَة	1. Bir yapının genellikle dışarıya doğru çıkmış, çevresi duvar veya parmaklıkla çevrili bölümü. 2. Tiyatro, sinema vb. büyük salonlarda asma kat.
5	Bodrum	بَدْرُوم / بَدْرُون	1. bir yapının yol düzeyinden aşağıda kalan bölümü. 2. Depo.
6	Çadır	شَاَدِر	1. Gölgelek olarak kullanılan tente veya şemsiye. 2. Balık pazarı.
7	Çeşme	شَشْمَة	Dış tuvalet.
8	Çıkma	شَكْمَة	Bir yapının üst katlarından dışarıya doğru uzanmış bölüm, balkon.
9	Çit	شَيْت	Bostan, bahçe, merâ gibi yerlerin etrâfına, sınırlarını belirlemek veya kolayca girilip çıkılmasını önlemek

			için çalı, dikenli bitki veya telden yapılan alçak engel, çeper.
10	Defterhane	دَفْتَرْخَانَة	Osmanlı Devleti sınırlarındaki bütün toprak kayıtlarını içine alan ana defterlerin bulunduğu ve bunlara özgü işlerin görüldüğü daire (Arşiv).
11	Direk	دِرِيك	Destek veya taşıma vazîfesi görmek üzere bulunduğu yere dikine yerleştirilen uzun ve kalın ağaç, demir vb.
12	Döşeme	دُشْمَة	Tahta, mermer veya taş gibi çeşitli malzeme ile yapılmış taban örtüsü, zemîne yapılan kaplama.
13	Edephane	أَدْبَخَانَة / أَدَبْ خَانَة	Tuvalet.
14	Fabrika	فَابْرِيكَا	1. Ham veya yarı mâmul maddelerin makinelerle işlenmiş madde veya seri hâlinde eşyâ durumuna getirildiği yer. 2. Yeni.
15	Gazino	كَازِينُو	Yemek yenilen, gösteri izlenen, müzik dinlenen, bazen oyun sergilenen eğlence yeri.
16	Han	خَان	Şehirlerde, kasabalarda veya yolların geçit yerlerinde yolcuların konaklaması, kendilerinin ve hayvanlarının geceleme için yapılmış binâ.
17	Hane	حَانَة / خَانَة	Ev.
18	Hapishane	حَبْسْخَانَة	Hapis cezâsına çarptırılanların cezâları süresince kapatıldıkları yer, cezâ evi, mahpes, dam.
19	Hastahane	حَسْتَخَانَة	Hastaların yatırılıp tedâvi edildiği yer.
20	Kağıthane	كَاغِدْخَانَة	Kâğıt fabrikası.
21	Kantin	كَانْتِين	Kışla, fabrika, okul vb. yerlerde yiyecek ve içecek maddelerinin satıldığı yer.
22	Karakol	كَرْكَون / كَرَاكُون / قَرَة فُول	1. Güvenliği sağlamak amacıyla dolaşan polis, jandarma veya asker topluluğu, kol, kolluk, devriye. 2. Polis merkezi.
23	Kazık	كَزْكَ / قَرْقَة / كَرْكَة	Telgraf dileği.
24	Kenef	كَنِيف	Ayak yolu, abdesthâne, tuvalet, yüznumara, helâ.
25	Kereste	كَرْسْتَة	Tomrukların boyuna biçilmesiyle elde edilen ve marangozlukla inşaatta kullanılan nitelikli ağaç; fabrika, atölye.
26	Kerhane	كَرْخَانَة	Genelev.
27	Kerte	كَارْتَة	Otoyollar (otobanlar) ve bazı köprü giriş kapılarında bilet veya para alıp verilen ya da izin işareti veren, baryer kapılar kullanılan, çoğu küçük pencere biçiminde olan yer, gişe.
28	Kiler	كَرَار / كِرَار	Erzak ve yiyecekleri saklamaya mahsus oda.

29	Koğuş / Kovuş	قَاوِيش	Kışla, hastahâne, hapishâne, okul gibi yerlerde içinde birçok kimsenin kaldığı büyük oda.
30	Kol	قُول	1. Kolon, sütun. 2. kolordu.
31	Köprü	كُوبْرِی / كُوبْرِی	1. Herhangi bir engelle ayrılmış iki yakayı birbirine bağlayan veya trafik akımının, başka bir trafik akımını kesmeden üstten geçmesini sağlayan a hşap , kâgir, beton veya demir yapı. 2. İki şey arasında bağ veya ilişkiyi sağlayan şey. 3. Bacak arasından gol yiyen (spor).
32	Köşe	كُوشَة	1. İki duvarın birleştiği yer. 2. İki sokağın kesiştiği yer. 3. Bir nesnede en ve boyun kesiştiği sivri yer, uç.
33	Köşk	كُشْك	büfe; giş, kabin, kulübe; nöbetçi kulübesi.
34	Küpeşte	كُوبِشْتَة	Duvarların üzerine, balkon veya pencerelerin içine çimento ve mozaik karışımı ile yapılan dolgu set, parapet.
35	Kütüphane	كُتُبْخَانَة	1. Kitaplık. 2. Kitap koymaya yarayan dolap. 3. Kitap satılan dükkân, kitap evi, kitaphâne. Gemilerin yük alıp boşaltmak, yolcu indirip bindirmek ve dalgalardan korunmak için beklediği, bu işe uygun tesisleri olan tabiî veya yapma barınma yeri.
36	Liman	لِيْمَان	Otel-restoran.
37	Lokanta	لُوكَنْدَة	Hastahâne, darüşşifâ, bîmârîstan, akıl hastanesi.
38	Maristan	مَارِيسْتَان	1. Misâfir kabul edip ağırlamak için ayrılmış veya yapılmış yer. 2. Yolcuların konakladıkları han, kervansaray vb. yer.
39	Misafirhane	مُسَافِرْخَانَة	Başpiskoposluk sarayı.
40	Mutranhane	مُطْرَانْخَانَة	Osmanlı Devleti'nde mühendis yetiştiren yüksekokul.
41	Mühendishane	مُهَنْدِيسْخَانَة	1. Ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısıtma, ısınma vb. amaçlarla kullanılan yer. 2. Kahvelerde, kuruluşlarda çay, kahve vb.nin yapıldığı yer.
42	Ocak	وَجَاق / اَوْجَاق	Evin veya herhangi bir yapının oturma, çalışma, yatma gibi işlere yarayan, banyo, salon, giriş vb. dışında kalan, bir veya birden fazla çıkışı olan bölmesi, göz.
43	Oda	اُودَة / اَوْضَة	Yolcu ve turistlere geceleme imkânı sağlamak, bunun yanında yemek, eğlence vb. hizmetleri sunmak amacıyla kurulmuş işletme.
44	Otel	اُوتِيل	Oyularak yapılan süsleme.
45	Oyma	اُويْمَة	

46	Parmak	بَرْمَق / بَرْمَق / بَرْنَق	1. Teker, tekerlek parmağı. 2. Tırabzan, korkuluk. 3. Küpeşte.
47	Pazar	بَازَار / بَزَار	Antika dükkânı, antika satan mağaza.
48	Pencere	بَنْجَرَة	Binâ duvarlarında, taşıtların belli yerlerinde, hava ve ışığın içeriye girmesi ve içeridekilerin dışarıyı görmesi için bırakılan açıklık.
49	Posta	بُوسْطَة	1. Gönderileri toplayan ve dağıtan kuruluş ve bu kuruluşun bulunduğu yer. 2. Mektup.
50	Rasathane	رَصْدَخَانَة	Gök cisimleri ve olaylarının ilmî şekilde gözlenmesi için gerekli âletlerle donatılmış yapı, gözlem evi.
51	Reyon	رَيُون	Bir mağazanın yalnız bir tür eşya satılan bölümü.
52	Saçak	سَجَق	1. Halı, havlu, yatak örtüsü vb.nin kenarlarında uzunca bırakılan, atkı veya çözgü ipliklerinin bağlanması sûretiyle yapılan püskül. 2. Bâzı döşemeliklerin, giyim eşyâlarının kenarına dikilen, sırma ibrişim vb.nden yapılmış süslü püskül. 3. Çatının, yapıları yağmur ve güneşten korumaya yarayan, binâdan dışarıya taşmış ve altı boş bırakılmış bölümü.
53	Salhane	سَلْخَانَة	Mezbaha, kesimhane.
54	Saray	سَرَاي / سَرَايَة	1. Hükümdarların veya devlet başkanlarının oturduğu büyük yapı. 2. Kamu işlerinin yürütüldüğü büyük yapı. 3. Görkemli ve gösterişli yapı. 4. Devlet başkanı ve çevresi (tarih).
55	Selamlık	سَلَامْلِك / سَلَامْلِك	Eskiden saray, konak gibi büyük meskenlerde ve evlerde erkek misâfirleri kabul etmeye mahsus bölüm.
56	Seramik	سِرَامِيك	1. Yüksek ısıda pişirilmiş topraktan yapılan vazo, çanak, çömlek vb. nesne. 2. Yüksek ısıda pişirilmiş toprak, fayans, porselenden yapılan.
57	Sokak	رُؤَاء (رُقَاق)	Yerleşim yerlerinde ev ve dükkânlar arasında uzanan, caddeye nispetle daha dar ve kısa yol.
58	Şadırvan	شَادِرْوَان	Genellikle câmi avlularında bulunan, ortasındaki fıskiyyeden ve kenarlarındaki musluklardan su akan, üzeri açık veya bir kubbe ile örtülü, dâire şeklinde, dört köşe veya çok köşeli havuz.
59	Şifahane	شِفَاخَانَة / شِفَاخَانَة	Hayvan hastanesi; morg.
60	Taban	طَبَان	Bir cismin veya bir biçimin yüksekliğini ölçmek için aşağıdan yukarıya doğru başlama noktası olarak alınan yüzey veya çizgi, kaide olarak kullanılır.
61	Tandır /	تَنْوَر	Kışın soğuk yerlerde oda ortasında yapılan bir ısıtma

	Tennur		düzenegi.
62	Tavan	طَوَان	Bir binânın, bir odanın, kapalı bir yerin üst kısmını oluşturan düz bir yüzey şeklindeki kısım.
63	Tekke	تَكِيَّة	Bir tarîkata mensup dervişlerin zikir ve ibâdet ettikleri ve içinde tarîkatın gerektirdiği şekilde yaşadıkları yer, dergâh.
64	Tembelhane	تَنْبُلْخَانَة	
65	Tiyatro	تِيَاتْرُو	1. Dram, komedi, vodvil vb. edebiyat türlerinin oynandığı yer. 2. Bu türleri, izleyiciler önünde sahnede oynayan grup. 3. Sahnelenmek için yazılmış oyunların tümü.
66	Varakhane	وَرَقْخَانَة	Kâğıt üretim yeri.
67	Yemekhane	يَمْعَانَة / يَمْعَانَة	Okul, fabrika vb. kuruluşlarda yemek yenilen büyük salon.
68	Zıvana	زَوَانَة	Direk başlarında bırakılan çıkıntı.

17. MÜZİK

1	Beşli	بِشْلَة	1. Beş parçası bulunan, beş parçaya ayrılmış olan, beş tâneden veya beş kişiden meydana gelen. 2. İskambil, domino gibi oyunlarda üzerinde beş işâreti bulunan kâğıt veya pul. 3. mus. Birbirini tâkip eden beş sesin meydana getirdiği dizi parçası, kuintet.
2	Cümbüş	جُمْبُش	Maden gövdeli, tambura benzer bir saz.
3	Çargâh	چَرْغَاه	Türk müziğinde "do" perdede karar kılan makam.
4	Dügâh	دُوْغَاه	Türk müziğinde bir birleşik makam.
5	Düzen	دُوْزَن	Ses ayarı, akort, âhenk.
6	Hicazkâr	حِجَازْكَار	Klasik Türk müziğinde rast perdesinde karar kılan bir makam.
7	Karcıgar	قَارْجِغَار	Klasik Türk müziğinde hareketli bir makam.
8	Keman	كَمَان	Dört teli olan, çenenin altına dayayarak çalınan yaylı saz.
9	Kemençe	كَمَنْجَة	Yayla diz üzerinde çalınan, kemana benzer, üç teli olan küçük bir çalgı.
10	Nikriz	نِكْرِيز	Klasik Türk müziğinde, dizisi bir sekizli içinde gösterilebilen basit görünüşlü bir birleşik makam.
11	Peşrev	بِشْرِف	1. Önden giden, öncü. 2. mus. Çoğunlukla fasılların başında çalınan dört hâneli saz eseri.

12	Santur	سَنْطِير	Tellerine iki küçük tokmakla vurulmak sûretiyle çalınan kânuna benzer çalgı.
13	Tambur / Tanbur	طَمْبُور	Klasik mûsikîmizin başlıca çalgılarından biri olan, yay ve mızrapla çalınan, ince uzun sapı perdeli, yuvarlak karınlı, telli çalgı.
14	Tambura / Tanbura	طَمْبُورَة	1. Halk mûsikîmizde kullanılan bağlama, bulgari, çoğür, cura vb. telli ve mızraplı sazların ortak adı. 2. Silindir biçiminde yapı.
15	Yegâh	يَغَاه	Klasik Türk müziğinde re perdesi ve bu perdedeki makam.

18. OYUN/EĞLENCE

1	Beşli	بِشْلَة	1. Beş parçası bulunan, beş parçaya ayrılmış olan, beş tâneden veya beş kişiden meydana gelen. 2. İskambil, domino gibi oyunlarda üzerinde beş işareti bulunan kâğıt veya pul. 3. mus. Birbirini tâkip eden beş sesin meydana getirdiği dizi parçası, kuintet.
2	Cambaz / Canbaz	جَمْبَاز / جَنْبَاز	Yerde ve tel, at, bisiklet, ip vb. üzerinde dengeye dayanan, tehlikeli, heyecan verici gösteriler yapan kimse, akrobat.
3	Dama	ضَامَة	Karelere ayrılmış bir tahta üzerinde iki oyuncu tarafından dama taşları ile oynanan oyun.
4	Dört cihar	دُورْجِي	İki dört, Çift dört (tavla).
5	Dörtçehar	دُرْتَجَهَار	Tavlada 4X4.
6	Dubara	دُوبَارَة	Tavla ve zar oyunlarında atılan zarların her ikisinin de ikiye gösteren taraflarının üste gelmesi şeklindeki oyun sayısı, iki iki.
7	Dü- şeş	دُوشَش	İki altı, çift altı (tavla).
8	Dü-se	دُوسَة	iki üç, çift üç.
9	Dübeş	دُبِش	İki beş, çift beş (tavla).
10	Gazino	كَازِينُو	Yemek yenilen, gösteri izlenen, müzik dinlenen, bazen oyun sergilenen eğlence yeri.
11	Gülbahar	جُلْبَهَار	1. Kadın adı. 2. Tavla oyunu.
12	Hepyek	هَبْيَك	Tavla ve zar oyunlarında atılan zarlardan ikisinin de “bir”i gösteren taraflarının üste gelmesi şeklindeki oyun sayısı, bir bir.
13	Karagöz	كَارَاجُوز / قَرَا جُوز قَرَه جُوز	1. Deve derisi veya mukavvâdan yapılmış insan şekillerini, hayvan, ev... tasvirlerini, arkadan ışık vererek bir beyaz perde üzerine aksettirmek ve

			gösterilen şahısları perde arkasından seslendirmek sūretiyle oynatılan oyun, gölge oyun. 2. Bu oyunun iki baş kişisinden, oyuna adını veren ve halkın akliselimini, ahlāk anlayışını temsil eden, tok sözlü ve dürüst olanı.
14	Oyun	أُيُون / أَيْون	Bir menfaat olmadan hoşça vakit geçirmek için yapılan, çeşidine göre belli kurallara bağlanmış, mahârete dayalı eğlence.
15	Satranç	شَطْرَنْج	İki kişi ile, altmış dört kareli bir tahta veya yüzey üzerinde şah, vezir, kale, fil, at, piyon isimlerini alan, farklı biçim ve büyüklükteki on altışar taşla oynanan bir oyun, şatranç.
16	Şenlik	شَنْك	Havai fişek.
17	Şeşbeş	شَيْش بَيْش	1. Zarla oynanan oyunlarda atılan zarlardan birinin altı, öbürünün beş gelmesi. 2. Şeşi beş görmek.
18	Tavla	طَاوَلَة	1. Aynı isimdeki bir tahta kutu üzerinde iki kişi, otuz pul ve iki zarla oynanan oyun. 2. Bu oyunun üzerinde oynandığı, açıldığı zaman içe gelen iki yanı hânelere bölünmüş, yassı bir kutu biçimindeki oyun tahtası.
19	Zar	زَهْر	1. Tavla ve başka oyunlarda kullanılan kemik, fildişi, plastik vb. maddelerden küp olarak yapılan ve altı yüzünde, birden altıya kadar benekler bulunan oyun aracı. 2. Kumar.

19. SAYILAR

1	Altıncı	الْتَيْنَجِي	Altı sayısının sıra sıfatı, sırada yeri beşinciden sonra, yedinciden önce olan.
2	Beş	بَش	Dörtten sonra, altıdan önce gelen sayının adı.
3	Beş	بَيْش	Dörtten sonra, altıdan önce gelen sayının adı.
4	Beşinci	بَشْنَجِي	Sırada yeri dördüncüden sonra, altıncıdan önce olan.
5	Beşli	بَشْلَة	1. Beş parçası bulunan, beş parçaya ayrılmış olan, beş tâneden veya beş kişiden meydana gelen. 2. İskambil, domino gibi oyunlarda üzerinde beş işâreti bulunan kâğıt veya pul. 3. mus. Birbirini tâkip eden beş sesin meydana getirdiği dizi parçası, kuintet.
6	Birinci	بِرَيْنَجِي	1. Sırada yeri en başta ve ikinciden önce olan. 2. i. Herhangi bir hususta en başta, en ileride olan kimse.
7	Deste	دَسْنَة	1. Elde tutulabilecek şekilde bir araya getirilmiş şeylerden meydana gelen bağ, demet, tutam,

			bağlam. 2. On tâneden ibâret takım.
8	Dokuzuncu	دُوقُزُنجِي	Sırada yeri sekizinciden sonra, onuncudan önce olan.
9	Dördüncü	دُورْتُنجِي	Sırada yeri üçüncüden sonra, beşinciden önce olan.
10	Dörtçehar	دُورْتُجَهَار	Tavla 4X4.
11	Dubara	دُوبَارَة	Tavla ve zar oyunlarında atılan zarların her ikisinin de ikiye gösteren taraflarının üste gelmesi şeklindeki oyun sayısı, iki iki.
12	Düzine	دُزِينَة	Aynı cinsten nesnelerin on iki tânesinin meydana getirdiği takım.
13	İkibir	إِكْبِير	
14	İkinci	إِكْنَجِي / إِكْنَجِي / كُنْجِي	1. İki sayısının sıra sıfatı, sırada yeri birinciden sonra, üçüncüden önce olan. 2. Herhangi bir hususta birinciden sonra gelen kimse.
15	İkinci	كُنْجِي	Sırada yeri birinciden sonra, üçüncüden önce olan.
16	Numara	نُمرَة	1. Rakam 2. Benzer şeyleri ayırt etmek için her birinin üzerine işaret olarak yazılan sayı.
17	Sekizinci	سَكْزُنجِي	Sırada yeri yedinciden sonra, dokuzuncudan önce olan.
18	Tura	طُورَة	Dörtlü grup.
19	Üçüncü	شُنجِي	Sıradaki yeri ikinciden sonra, dördüncüden önce olan.
20	Yedinci	يَدُنجِي	Sırada yeri altıncıdan sonra, sekizinciden önce olan.

20. SIFATLAR

1	Ahlaksız	أَخْلَاقُسِيز	1. ahlak kurallarına uymayan. 2. Dürüst davranmayan, kötü huylu, terbiyesiz.
2	Alaca	الَاجَة	1. Karışık renkli, ala, açık koyulu. 2. Zarafet, zariflik. 2. Sıklık. 3. İncelik. 4. Güzellik.
3	Alesta	الَسْطَة / أَلِيسْطَة	1. Mükemmel, en iyi hal. 2. Kusursuz. 3. Harekete hazır, tetikte.
4	Arnavut	أَرْنَأَوُطِي	1. Arnavutluk halkından olan, bu halkın soyundan gelen kimse. 2. Yeşil biber.
5	Arslan	أَرْسَلَان / أَصْلَان	1. Yiğitlik, cesâret, sağlamlık, kuvvet gibi bu hayvana has meziyetlere sâhip kimseler için kullanılan övgü sözü. 2. Özel isim.
6	Âşikâr	أَشِكْر	Açık, meydanda, gözle görülebilen, belli, ayan, vâzıh, bâriz.
7	Avantacı	أَوْنُطَاجِي / عَوْنُطَاجِي	Hilekâr.

8	Basmacı	بَصْمَاجِي	1. Okuma yazma bilmeyen. 2. dalkavuk.
9	Boş	بُوش	Kullanıldıktan sonra içinde bir şey bulunmayan, kirli (bardak, çanak vb.).
10	Bozuk	بُرُق	Gücenmiş, kızgın.
11	Budala	بُضْلَة	Aklının azlığından dolayı yeterince düşünemeyen ve akıllıca hareket edemeyen (kimse), aptal, ahmak, bön, alık.
12	Bütün	بُتْن / بُوْتْن	1. Eksiksiz, tam, yekpâre. 2. Sâhip olduğu biçimi koruyan, parçalara ayrılmamış olan.3. (Belirtilmek istenen veya bahsedilen şeyin) Hepsî, tamâmı, tüm, bilcümle, bilumum.
13	Çift	جِفْت	İki, tek olmayan.
14	Çingene	بِشْنَجَانَة	1. Menşeleri kesin olarak bilinmeyip Hindistan'dan çıktıkları sanılan, çalgıcılık, falcılık, ayakkabı boyacılığı yapmak ve elek, ızgara, maşa, çiçek gibi şeyleri satmakla geçinen, bütün Avrupa'ya yayılmış, çoğu göçebe topluluk, kıptî, roman. 2. Bu topluluğa mensup kimse. 3. Arsız, aç gözlü. 4. Hasis, cimri.
15	Çok	جُوق / جَوْقَة	Miktârı, derecesi ve niteliği belli bir ölçünün üstünde bulunan, az olmayan, fazla, ziyâde.
16	Çürük	شُرُك	1. Sağlam ve dayanıklı olmayan. 2. Kusurlu. 3. Sakat. 4. İş göremez.
17	Değirmi	دَقَرَم	Kısa adam.
18	Doğru	دُغْرَى / دُوْغْرِي	1. Gerçek, yalan olmayan. 2. Gerçek, hakikat. 3. Yanlışsız, eksiksiz bir biçimde. 4. Hiçbir yöne sapmadan, dosdoğru, doğruca. 3. Hemen. 4. Düz.
19	Edepsiz	أَدْبَسِيْس / أَدْب سِز / أَدْبَسِيْس	1. Edep ve terbiyesi olmayan, utanmaz (kimse), terbiyesiz, hayâsız, bîdeped. 2. Şirret, başa çıkılması zor, kötü (kimse).
20	Eski	أَسْكِي	1. Çok zamandan beri var olan, üzerinden zaman geçmiş olan, kadim. 2. Zamanın etkisiyle veya kullanıla kullanıla yıpranmış, bozulmuş, yeniliğini kaybetmiş, köhne. 3. Bir zamanlar var olup şimdi mevcut olmayan.
21	Eşkin	أَشْكِين	1. Açık ve düzenli adımlarla yürüyen (at). 2. Atın dört naldan daha rahat ve daha az sıçrayarak düzenli adımlarla yürüme biçimini anlatır, tırs. 3. Hızlı adımla giden.
22	Fenceri	فَنْجَرِي	1. Cömert. 2. Müsrif.
23	Fıstıkî	فُرْدُقِي / فُرْدُقِي	1. Fıstık içi rengi, sarıya çalan açık yeşil. 2. sıf. Bu renkte olan.

24	Görece	كُرْجَة / كُورْجَة	(bir şeye, bir kimseye) göre olan, kesin olmayıp kişiden kişiye, zamandan zamana, yerden yere değişebilen, varlığı başka bir şeyin varlığına bağlı olan.
25	Güzel	كُوزَال	1. Göze ve kulağa hoş gelen, görülmesi, duyulması insana zevk veren, cemil. 2. Taşıdığı üstün nitelikler veya isteğe uygun olması sebebiyle insanda iyi etki bırakan, takdir uyandıran.
26	Ham	خَام	Yeterince olgunlaşmamış.
27	Hergele	هَرْجَلَة / هَرْكَلَة	1. Binilmeye, arabaya koşulmaya, yük taşımaya alıştırılmamış binek hayvanı. 2. Huysuz binek atı. 3. Eşek sürüsü, başıboş hayvan sürüsü. 4. i. ve sıf. mec. Soysuz, terbiyesiz, başıboş ve serseri kimse. 5. Böyle kimseler için kullanılan küfür sözü.
28	Hırsız / Hayırsız	خَرْسِيس	Yararı olmayan, hayrı olmayan.
29	Hurda	خُرْدَة	İşe yaramaz duruma gelmiş, döküntü hâlini almış, parçalanmış.
30	İğdiş	كِدِيش	Saç modeli, saç stili.
31	İhtiyar	إِخْتِيَار	Yaşlı, kocamış.
32	İyi	إِيُو	1. Beğenilecek, makbûle geçecek nitelikleri olan, kendisinde bulunması gereken vasıfları taşıyan. 2. Hayırlı, uğurlu, müspet. 3. Uygun, yerinde, muvâfık, münasip.
33	Kadınca, Kadınsı	هَوَانِمِي	Kadınlara özgü.
34	Kaka	كَأَكَة	1. (Çocuk dilinde) Kötü, çirkin (şey). 2. i. Pislik, büyük abdest.
35	Kapılı	كَبُولِي	1. Kapısı olan. 2. Bir kapıya bağlı bulunan. 3. Birtakım eşyaların tutulduğu kapalı alan.
36	Kazık	خَاَزُوق / قَاَزُوق / قَاَزُوق / قَاَزُوق	1. İşkence aleti. 2. Kötü davranış. 3. Kayıkta küreğin yerleştiği hilal şeklinde madeni parça.
37	Kırmızı	قُرْمَزِي / قُرْمَزِي	Kan rengi, al renk.
38	Köhne	كُهْنَة	Çok eski, eski kumaş parçası.
39	Mavi	مَآوِي	Denizin, gölün veya bulutsuz gökyüzünün rengi, yeşil ile mor arasındaki renk.
40	Menevişli	مَنُوِيْشِي	1. Menevişleri olan, üzerinde renk dalgalanmaları görülen. 2. Dengesiz; değersiz, kıymetsiz.
41	Mor	مُور	Kırmızıya çalan menekşe rengi, mâvi ile kırmızının

			karışmasından meydana gelen renk.
42	Nazik	نَازِك	Kibarlık.
43	Nazlı	نَازِلِي / نَظْلِي	1. İnce, zarif, kibarca, hanımefendiye yakışır. 2. Kadın adı.
44	Örnek	أَرْنِيك	1. Yapılacak bir şeyin kendisine benzetilmek istendiği şey, model. 2. Nitelikleri hakkında fikir vermek üzere bir bütünden alınan küçük parça, göstermelik, numûne. 3. Bir fikir, görüş veya iddiâyâ delil olmak üzere öne sürülen şey, misal.
45	Özbek	أُزْبَك	1. Özbekistan Cumhuriyeti'nde yaşayan bir Türk boyu ve bu boydan olan kimse. 2. (İsim tamlamasının birinci ögesi olarak) Özbekler'le ilgili, Özbekler'e has.
46	Pembe	بَمْبَة / بَمْبِي / بَنْبَة	Beyaza biraz kırmızı karıştırılmasıyla oluşan açık renk.
47	Pişman	بِشْمَان	Yaptığına üzüлp hayıflanan, esef eden, nâdim, müteessir.
48	Rahvan	رَهْوَان	1. Koşarken bir yandaki iki bacağını aynı anda atan binek hayvanlarının biniciyi sarsmayan en yavaş koşma biçimi. 2. Bu biçimde koşan (binek hayvanı). 3. Binek hayvanı bu biçimde koşarak.
49	Sade	سَادَة	1. Basit. 2. Süssüz. 3. şeker katılmamış (kahve).
50	Sakızlı	سَاقِزْلِي	İçinde sakız bulunan.
51	Taze	طَازَة / تَرَة	Bozulmamış, bayatlamamış olan.
52	Tembel / Tenbel	تَمَبَل / تَنْبَل	İş görmeyi, çalışmayı sevmeyen, çaba göstermekten, sıkıntıdan kaçan (kimse), üşengeç.
53	Terbiyesiz	تَرْبِيَة سِيْز	1. Terbiyesi olmayan. 2. Topluluk kurallarına aykırı davranan.
54	Terelelli	تَرَلَلِي	Teklifsiz konuşmada hoppa; hafif akıllı (kimse), delişmen.
55	Tuhaf	تُحَف	1. Alışılmışın dışında, değişik. 2. Şaşırtıcı, şaşılacak durumda olan, şaşkınlık uyandıran, garip.
56	Yanlış	يَغْمِيْش	1. Doğru olmayan, hatâlı. 2. i. Gerçeğe uymayan veya makbul olmayan iş, kusurlu davranış, kabahat, hatâ. 3. Aslına uygun olmayacak şekilde, hatâlı olarak. 4. Hak ve hukûka riâyet etmeyerek, olması gerektiği şekilde ve dürüstçe olmayarak.
57	Yavaş	يَاوَاش	Hızlı olmayan, ağır, çabuk karşıtı.
58	Zımbacı	زُمْبَاجِي	1. Hilekâr, hilebaz. 2. Aldatan kimse.

59	Zımbırtı	زُمْبِلِطَّة	Adı hatırlanmayan veya söylenmek istenmeyen ufak ve değersiz bir şeyi anlatmak için kullanılan bir söz, zırlı, zamazingo, zamkinos.
----	----------	--------------	---

21. TIP/ORGAN

1	Afyon	أَفْيُون	Haşhaş kapsüllerinden sızan sütün pıhtılaşmasıyla elde edilen ve içinde morfin, kokain gibi uyuşturucular bulunan madde.
2	Diz	دِيز	Bacakta uylukla baldırın birleştiği oynak kısım.
3	Döş	دُوش	Göğüs kemiği.
4	Ecza	أَجْزَة	1. Kimya yoluyla elde edilen, ilâç yapımında ve sanâyide çeşitli işlerde kullanılan birleşiklerin ortak adı. 2. ilâç.
5	Eczane	أَجْزَاخَانَة / إِجْزَاخَانَة	İlaçların hazırlandığı veya hazır ilaçların satıldığı yer.
6	Endam	هَنْدَام	1. Beden, vücut. 2. Vücut biçimliliği, boy bos, kamet.
7	Hasta	حَسَنَة	Sağlığı bozuk olan, sıhhati yerinde olmayan kimse.
8	Hastahane	حَسَنَاتَانَة	Hastaların yatırılıp tedâvi edildiği yer.
9	Hastalanmak	حَسَنَاتَك	Zayıflaşmak, güçsüzleşmek, güçten düşmek.
10	İşkembe	إِشْكَمْبَة	1. Geviş getiren hayvanların mîdelerinin ilk bölümü. 2. Kasaplık hayvanlarda mîdeyi oluşturan bölümlerin bütünü.
11	Kambur / Kanbur	قَنْبُور / قَمْبُور / أَنْبُور	1. Sırt ve göğüste bir kemik sakatlığı veya hastalığı sebebiyle meydana gelen çıkıntı. 2. Sırtında veya göğsünde böyle bir çıkıntı bulunan kimse. 3. Bir şey üzerinde dışarıya doğru çıkıntı yapmış kısım, tümsek.
12	Kolera	كُولِيرَا	Şiddetli ishal ve kusmalarla kendini gösteren, çok bulaşıcı, salgın ve öldürücü bir hastalık.
13	Komisyon	كُمِيسْيُون / كُومِيسْيُون	Tıpta: konsültasyon.
14	Maristan	مَارِيسْتَان	Hastahâne, darüşşifâ, bîmâristan, akıl hastanesi.
15	Maristan	مَارِيسْتَان	Hastahâne, darüşşifâ, bîmâristan, akıl hastanesi.
16	Mâristan	مُورِيسْتَان	Hastahâne, darüşşifâ, bîmâristan.
17	Meme	مَمَة	İnsanların ve memeli hayvanların dişilerinde bulunan ve süt salgılayarak yavruların emzirilmesine yarayan organ.
18	Perhiz	بَهْرِيز	1. Beslenme düzeninde sağlığın gerektirdiği kısıtlamayı yapma, bâzı yiyecekleri hiç yememe veya belli miktarlarda yeme, diyet, rejim. 2. Bâzı dinlerde nefsi körletmek için yiyecek ve içeceklerde belli bir

			süre için yapılan kısıtlama.
19	Reçete	رَشِيَّة / رُوشَّة	Üzerinde doktorun hastası için gerekli gördüğü ilaçlarla, bunların kullanılış biçimleri yazılı olan kağıt.
20	Sağ salim	صَاغ سَلِيم / صَاغ سَالِم	Sağlıklı.
21	Sakat	سَقَط	Vücûdunda bir eksikliği veya bir organında ârızası bulunan (canlı), engelli, özürlü, alil.
22	Sıraca	سِرَاجَة	Daha ziyâde çocuklarda ve gençlerde görülen, boyun ve koltuk altlarındaki lenf bezlerinde iltihaplanmalara ve akıntılı yaralara yol açan bir çeşit verem.
23	Şifahane	شِفَاخَانَة / شَفَاخَانَة	Hayvan hastanesi; morg.
24	Şifahane	شِفَاخَانَة / شَفَاخَانَة	Hayvan hastanesi; morg.
25	Tımar	تَطْمِير	Binek hayvanlarının kollarını, derisini temizleme.
26	Tiryak	تِرْيَاق / تِرْيَاك	Hayvânî, nebâtî ve mâdenî maddelerin karışımından meydana gelen, sancıya, öksürüğe, yılan ve akrep sokmasına, bâzı hastalıklara ve zehirlenmeye karşı kullanılan afyonlu mâcun, panzehir, antidot.

22. UNVAN/ MESLEK

1	Abla	أَبْلَة / أَبْلَة	1. bir kimsenin kendisinden büyük olan kız kardeşi 2. büyük kız kardeş gibi saygı ve sevgi gösterilen kız veya kadın 3. ilkokul öğretmeni, öğretmen.
2	Ağa, aga	أَغَا / آغَا	1. Osmanlı Devleti'nde bazı kuruluşların başında bulunanlara verilen resmî san . 2. Koca. 3. Ağabey.
3	Anbarcı / Ambarcı	عَنْبَرَجِي	Mahsul, eşyâ ve malzemenin depo edilmesi, korunması ve dağıtımı ile görevli memur, ambar memuru.
4	Arabacı	عَرَبَجِي	1. At arabası süren kimse. 2. kabasaba.
5	Arzuhalci	عَرَضْهَالَجِي	Para karşılığında dilekçe, mektup vb. yazan kimse.
6	Astarıcı	أَسْتَرْجِي	1. Lostra salonunda çalışan kimse . 2. Araba koltukları tamircisi. 3. Eski mobilya tamircisi.
7	Aşçı	عَشِّي	Yemek pişirmeyi meslek edinmiş olan, konaklarda ve evlerde yemek pişirmekle görevli kimse.
8	ateşci	عَطَشْجِي / آتَشْجِي	Fabrika, vapur, lokomotif vb. ateşle işleyen yerlerde ocaklara kömür atıp ateşin sürekli yanmasını sağlayan kimse, İtfaiyeci;
9	Bahçıvan	بَخْشَوَان	Mesleği bahçeye bakmak, çiçek, meyve veya sebze yetiştirmek olan kimse, bağban.

10	Bahçıvancı	بَحْشَوَانْجِي	Mesleği bahçeye bakmak, çiçek, meyve veya sebze yetiştirmek olan kimse, bağban.
11	Baltacı	بَلْطَاجِي	1. Önceleri sefer sırasında çalılık ve ormanlık yerleri temizlemek, yol açmak, çadırları kurup kaldırmak, yükleri bindirip indirmekle, sonraları kızlar ağasına bağlı olarak sarayı korumak ve sarayın dış hizmetlerini yapmakla görevli kimse. 2. Baltalı. 3. Öncü; emir eri; kavas. 4. kabadayı.
12	Banker	بَنْكِير	Varlıklı, zengin adam.
13	Baramilci	بَرَامِيلْجِي	Fıçı yapımcısı.
14	Baş	بَاش	Ustabaşı.
15	Başağa	بَاش آغا	Haremağası.
16	Başçavuş	بَاش شَاوِيش	Assubay sınıfında üst çavuşla kıdemli başçavuş arasındaki asker.
17	Başkatip	بَاش كَاتِب / بَاشْكَاتِب	Bir dâirede görevli olan kâtiplerin başı, başyazman.
18	Başmuhdır	بَاش مُحْضَر	İcra memuru.
19	Başmüfettiş	بَاش مُفْتِش	En yüksek rütbeli müfettiş.
20	Başmüftü	بَاش مُفْتِي	
21	Başmühendis	بَاش مُهَنْدِس / بَشْمُهَنْدِس	Aynı iş yerinde çalışan mühendislerin başı durumunda olan kimse, sermühendis.
22	Başmütercim	بَاش مِترْجِم	Çevirmenlerin başı.
23	Başreis	بَاش رَيس	
24	Baştahta	بَاش تَحْتَة	Çekme gözlü konsol, çamaşır dolabı.
25	Batahçı	بَطَّاحْجِي	Çete reisi; kabadayı.
26	Bey	بَای / بَک / بیک / بیه / بَکْوِیَة / بَهْوِیَة / بَهْوَاتِی	Erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü .
27	Bostancı	بُستَانْجِي	Osmanlılarda sarayın korunmasına ve şehrin güvenliğine bakmakla görevli olan erlerden her biri.
28	Boyacı	بُیْجِي / بُیْجِي	1. Boya satan kimse. 2. Boyama işini, boyacılığı meslek edinen kimse. 3. Boya satılan dükkân.
29	Cilacı	جِلَاجِي	Cilâ yapan, cilâ sürerek eşyâyı parlatan kimse.
30	Çamaşırcı	شَمَاشِرْجِي	Para ile başkalarının çamaşırını yıkayan kimse.
31	Çelebi	شَلْبِي	1. Eskiden efendi, ağa, bey yerine kullanılan unvan [Hristiyanlar için de kullanılmıştır]. 2. Okumuş yazmış, ilmi ve irfânıyla tanınmış kimselere verilen unvan.
32	Çeşnici	شِشْنْجِي	Eskiden saray ve konaklarda yemeklerden sorumlu olan çeşnicilerin âmiri, çaşnigirbaşı.

33	Çeşnigir / Çeşnici	جاشنكير	Eskiden saray ve konaklarda mutfak işlerinden sorumlu olan ve yemeklerin tadını kontrol etmekle görevli bulunan kimse, çeşnigir.
34	Çizmeci / Ayakkabıcı	چِزْمَی / چِزْمَی	Çizme yapan veya satan kimse .
35	Çorapçı, Çorap Yapıcısı / Üreticisi	چوربجي	Çorap yapan veya satan kimse.
36	Çorbacı	شوربجي	1. Gayrimüslimlerin ileri gelenlerine, patronlarına, özellikle Rum zenginlerine verilen unvan. 2. Eskiden ticâret gemileri tayfalarının gemi sâhibine verdikleri isim. 3. İleri gelen esnaf ve işveren için “patron” anlamında kullanılır. 4. Yeniçeri teşkilâtında ve acemi ocağında bölüklerin bütün işlerinden sorumlu olan bölük kumandanlarına verilen isim. 5. Şan ve şeref için ocağa kaydedilen taşra esnafına verilen unvan.
37	Dadı	داده	Çocuk bakımı ile görevlendirilen kadın.
38	Decayıcı	دجايي	Kümes hayvanları satan.
39	Deveci	دوجي	1. Deve sürücüsü, deve kervanını güden kimse, sarvan. 2. târih. Yeniçeri ocağında develerle ilgilenen ortalara ve bu ortalara mensup olanlara verilen isim.
40	Dükkancı	دُكَّانْجِي	Dükkân işleten kimse.
41	Dümenci	دُومَانْجِي	Gemiye yöneten kişi.
42	Eczacı	اِجْزَاجِي / اِجْزَاجِي	Eczacılık mesleğini yapan kişi.
43	Eczaneci	اِجْزَاخَانْجِي	Doktorların yazdıkları ilâçları hazırlayan veya hazır ilâç satan, eczâcılık fakültesinden mezun kimse.
44	Efendi	اَفَنْدِي	1. Sâhip durumunda olan, buyruğu geçen, hükmünü yürüten, kendisine uyulan kimse, sâhip.2. Erkek isimlerinden sonra bey yerine kullanılan unvan. 3. Avrupaî kültüre sahip olan.
45	Faizci	فَايْظْجِي	Yüksek faizle borç veren.
46	Fitneci	فِتْنَجِي	Ortalığı karıştıran, fitne çıkaran, ara bozucu kimse, karıştırıcı, fesatçı, müfsit.
47	Fütüvvetli	فُتُؤْتْلِي	1. Fütüvvet sâhibi, yiğit, cömert, mert. 2. yüzbaşı lakabı.
48	Gazeteci	جُرْنَالْجِي	Çalıştığı gazete için haber toplayan, yazı yazan, gazetenin hazırlanmasında hizmet eden, bu işi meslek edinmiş kimse.
49	Gümrükçü	جُمْرُكْشِي	1. Gümrükte görevli kimse. 2. Başkalarına âit eşyâları bir ücret karşılığı gümrükten çıkarmayı iş

			edinen komisyoncu, gümrük komisyoncusu.
50	Hamamcı	حَمَامْجِي	Hamam işleten kimse.
51	Hamurcu	خَمُورْجِي	Alkollü içki satıcısı.
52	Hancı	خَانْجِي	Konaklama yeri sahibi, günümüzde daha çok özel isim olarak kullanılmaktadır.
53	Hanım	هَانِم	1. Kız ve kadınlara verilen unvan, bayan 2. Kadın, eş. 3. Toplumsal durumu, varlığı iyi olan, hizmetinde bulunulan kadın.
54	Harmancı	خَرْمَنْجِي	Harman işi ile uğraşan (kimse).
55	Harmancı	خَرْمَنْجِي	Harman işi ile uğraşan (kimse).
56	Hatun	خَاتُون	1. Kadın. 2. “Hanım” anlamında özellikle saygı ifadesi olarak kadın isimlerinin sonuna getirilir. 3. <i>halk ağzı</i> . Eş, karı, zevce.
57	Havace	خَوَاجَة	1. Yabancı; avrupalı. 2. Tacir. 3. Usta, uzman.
58	Hazinedar / Haznedar	خَازِنْدَار / خَزِنْدَار	1. Veznedar. 2. maliye bakanı. 3. Fâtımî dönemi Kahire semtlerinden birinin adı.
59	Hazretleri	حَضَرَتْلَرِي	Saygı ifadesi.
60	Hekimbaşı	حَكِيمْبَاشِي / حَكِيم بَاشِي	Başhekim.
61	Helvacı	حَلْوَاچِي	Tatlıcı.
62	Hidiv	خَدِيْوِي	Osmanlı Devleti'nde Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan sonra Mısır valilerine verilen unvan.
63	Hoca	خُوْجَة	Öğretmen, profesör.
64	Hurdacı	خُرْدَوَاتِي / خُرْدَاچِي	Kilo ile hurda alan ve satan kimse.
65	İşaretçi	إِشَارَتْجِي	İşâret vermekle görevli kimse.
66	Kadın	قَادِن	Erişkin duruma gelmiş dişi insan.
67	Kahraman	قَهْرْمَان	1. Savaşta yiğitlik ve cesâret göstererek korkusuzca dövüşen kimse, yiğit, bahâdır. 2. Mukaddes bildiği şey uğruna büyük fedakârlıklara katlanan, gayretli, gözü pek ve cesur kimse.
68	Kahveci	قَهْوَجِي	1. Çekilmiş veya çekirdek kahve satan kimse. 2. Kahve işleten veya kahve pişirip satan kimse. 3. Eskiden konaklarda kahve pişirip misâfirlere ikram etmekle görevli kimse.
69	Kâhya	كَخْيَة	1. Büyük bir konak veya çiftliğin çeşitli işlerini çekip çeviren kimse. 2. Loncalarda sanat ve ticâret erbâbının işlerine bakmak üzere esnaf tarafından seçilip kadılıkça tasdik edilen veya doğrudan

			doğruya hükûmetçe tâyin edilen, esnafla hükûmet arasında aracı durumunda olan resmî memur, kethüdâ. 3. Hamallık, sürücülük, nakliyecilik, arabacılık vb. işlerde çalışanların gidiş geliş sıralarını ayarlayan, müşteri bulmalarını sağlayan kimse, değnekçi. 4. Motorlu taşıtlara park yeri bulan ve karşılığında para alan kimse.
70	Kalfa	قَالَفَة	1. Bir zanâatta derecesi çırakla usta arasında olan kimse. 2. Bir binânın yapılmasında uygulama bakımından mîmâra yardımcı olan kimse, mîmar yardımcısı. 3. Evlerde kıdemli ve yaşlı hizmetkârlar için kullanılan unvan. 4. Eskiden saray ve konaklarda halayıkların başı durumunda olan kadın. 5. Eskiden mahalle mekteplerinde çocukları evlerinden mektebe götürüp getiren ve ilk bilgileri vermekte hocaya yardımcı olan kimse, halîfe. 6. Bir kalemde kıdemli kâtip.
71	Kamçıcı	قَمَشْجِي	Arabacı.
72	Kandilci	قَنْدِيلْجِي	Lamba temizliğiyle görevli kişi.
73	Kanuncu	قَانُونْجِي	Kanun çalan.
74	Karakuş	أَرَاوُش / قَرَاوُش	1. Fatimî idarecilerinden zalimliğiyle meşhur birisinin lakabı. 2. Diktatörlük, despotizm.
75	Karavanacı	قَرَاوَانْجِي	Karavana taşıyan kimse.
76	Katarcı	قَطَارْجِي	Vagonları bağlamakla görevli kişi.
77	Kazancı	قَزَانْجِي	1. Kazan yapan, tâmir eden veya satan kimse. 2. Kazanı ateşleyen kimse.
78	Kebapçı	كَبَابْجِي	1. Kebap yapıp satan aşçı. 2. <i>teşmil</i> . Kebap yenen aşçı dükkânı, kebab lokantası.
79	Kemancı	كَمَانْجِي	Keman çalan.
80	Kilerci	كِرَارْجِي	Saray veya konaklarda kilerden sorumlu kimse.
81	Koçağası	قُوش آغَاسِي	Posta arabacısı.
82	Komisyoncu	قُومِيسْيُونْجِي	Ticârî işlerde belli bir ücret karşılığı aracılık yapan kimse.
83	Komisyoncu	قُومِيسْيُونْجِي / قُومِيسْيُونْجِي	Ticârî işlerde belli bir ücret karşılığı aracılık yapan kimse.
84	Komser	كُومَسَرِي / كُومَسَرِي	Metro ya da tramvaydaki hükûmet sivil memuru.
85	Korsan	قُورْصَان	1. Gemilere saldıran deniz haydudu, deniz hırsızı. 2. İzinsiz olarak çoğaltılan (kitap, kaset vb.). 3. Bir hakkı izinsiz olarak kullanan.
86	Köhneci	كُومَنْجِي	Eski elbise satıcısı.

87	Kumarcı	قُمَارْجِي	Kumara çok düşkün kimse, kumarbaz.
88	Kumaşçı	قُمَاشْجِي	1. Kumaş satan kimse. 2. <i>teşmil</i> . Kumaş satılan dükkân.
89	Kumsancı	قُمَصَانْجِي	Elbiseci; gömlekçi.
90	Kunduracı	كُنْدُرْجِي	Kundura yapan ve satan kimse, ayakkabıcı.
91	Kütüpçü	كُتُبْجِي	Kitap satıcısı.
92	Lokantacı	لُوكَنْدْجِي	Otelci-restorancı.
93	Mabeyinci	مَابِيْنْجِي	Pâdişah irâdesini gereken yerlere iletmek, resmî veya özel işleri olanlarla konuşup isteklerini pâdişâha arz etmek ve pâdişâhın dışarı ile ilişkilerini sağlamakla görevli saray memuru.
94	Macuncu	مَعْجُونْجِي	Çocuklar için mâcun yapan ve satan kimse.
95	Mahzenci	مَخْزَنْجِي	Ambar memuru.
96	Makasdar	مَقْصَدَار	Terzi.
97	Makinacı	مَكْنَجِي	1. Makine bakımı ve tâmiriyle uğraşan kimse. 2. Konfeksiyon atölyesi vb. dikiş dikilen yerlerde makinede çalışan kimse.
98	Matbaacı	مَطْبَعْجِي	Basımcı, basımevi sahibi.
99	Mavnacı	مَاعُونْجِي	Geçimini mavna işleterek sağlayan, mavna ile yük taşıyan kimse.
100	Mektepci	مَكْتَبْجِي	Kitapçı.
101	Mekveci	مَكْوَجِي	Ütücü.
102	Miftahcı	مِفْتَاحْجِي	Demiryolunda makasçı.
103	Mihvalcı	مِحْوَالْجِي	Makasçı.
104	Muhasebeci	مُحَاسِبْجِي	Devlet dâirelerinde yâhut ticârî kuruluş, ortaklık vb. yerlerde hesap ve muhâsebe işlerini yürütmekle görevli kimse, muhâsip, sayman.
105	Oymacı	أَوِيْمْجِي	Oyma işleri yapan kimse.
106	Paşa	بَاشَا	1. Yüksek rütbe. 2. polismemuru. 3. varlıklı kimse. 4. Sayılan ve sevilen kimseler için kullanılan hitap sözü.
107	Pehlivan	بَهْلَوَان	1. Güreş yapan kimse, güreşçi. 2. <i>i. ve sıf</i> . İri yapılı, kuvvetli kimse, yiğit, cesur, kahraman.
108	Perçinci	پُرْشَانْجِي	Perçinleme işini yapan.
109	Pervazcı	پَرَاوِيْزْجِي	Çerçeve yapan kimse; resimlere, tablolarla çerçeve takma işiyle uğraşan kimse.
110	Polis	بُولِيْس	Şehirde kamu düzenini, huzur ve güvenliği sağlayan kuruluş, kolluk, zabıta; bu kuruluştaki yer alan görevli,

			kollukçu.
111	Postacı	بُوسُطَاجِي / بُوسُطَاجِي	Mektup, gazete, havale, paket vb.ni gönderilen yere ulaştıran posta idaresi görevlisi.
112	Sabuncu	صَابُونُجِي	Sabun yapan veya sabun satan kimse.
113	Saksonya	سَاكْسُونِيَا / سَاكْسُونِيَا	1. Saksonya satan kimse. 2. Saksonya bölgesinden satan. 3. İyi nitelikli tabak veya kap.
114	Sarmac	صَرَمَاتِي	Ayakkabıcı.
115	Sedefçi	صَدْفُجِي	Sedef işleyen, sedef kakmalı eşyâlar yapan kimse.
116	Semâhatli	سَمَاحَتْلُو	Osmanlı Devleti'nde şeyhülislâm ve kazaskerler için kullanılan unvan sözü.
117	Simsar	سِمَسَار	Komisyoncu.
118	Sofracı	سُفْرَجِي	Garson.
119	Sohbetçi	صَهْبَجِي	
120	Şerbetli	شَرْبَتْلِي	Şerbet satıcısı.
121	Tahlisi	تَخْلِيصْجِي	Gümrük komisyoncusu.
122	Tahrirci	تَحْرِيرْجِي	Profesyonel olarak mektup, yazı vs. yazar kişi.
123	Tahsilci	تَحْصِيلْجِي	Borçları toplayan kişi.
124	Tahsildar	تَحْصِيلْدَار	Borçları toplayan kişi.
125	Taksici	تَكْسِجِي	Taksi çalıştıran kimse.
126	Talimci	تَعْلِيمْجِي	Öğretmen; binicilik, vb. hocası.
127	Tavlacı	طَاوَلْجِي	Tavla oyununa düşkün kimse.
128	Televizyoncu	تَلْفِزْيُونْجِي	Televizyon tamircisi.
129	Telgrafçı	تَلْغَرَاْفْجِي	Telgraf gönderen görevli.
130	Tenekeci	تَنَكْشِي	Tenekeden çeşitli şeyler yapan, onaran veya satan kimse.
131	Terzi	تَرَزِي	1. Giysi biçip diken kimse, dikişçi. 2. Giysi dikilen yer, terzihane.
132	Teşrifatçı	تَشْرِيفَاتْجِي	Resmî günlerde teşrîfâtı uygulamakla görevli kimse.
133	Tezkereci	تَذْكَرْجِي	Gişede bilet satan görevli.
134	Tımarcı	تِمَرْجِي	Hastabakıcı.
135	Tiyatrocu	تِيَاْتَرْجِي	Tiyatro oyuncusu.
136	Tömbekici	تُمْبَكْشِي / تُمْبَكْشِي	Tütün üreten, alıp satan.
137	Trompetçi	تُرْمِيطْشِي / تُرْمِيطْجِي	Trompet çalan kimse.
138	Tulumbacı	طُلْمَبْجِي	1. Tulumba yapan, satan veya onaran kimse. 2.

			İtfaiye görevlisi. 3. Külhanbeyi.
139	Turşucu	طُرْشُجِي	Turşu yapan ya da satan kimse .
140	Tühfçü	تُحْفِجِي	Afyon satan.
141	Tütüncü	تُتُنْجِي / تُوتُنْجِي	Tütün yetiştiren veya satan kimse.
142	Usta	أُسْتَا / أُسْطَى / أُوسْطَى	1. Bir zanaatı gerektiği gibi öğrenmiş olup kendi başına yapabilen kimse. 2. Sanat veya zanaat öğreten kimse. 3. Taksi şoförü.
143	Ustunç	أُسْتُنْج / أُصْطُنْج	1. Kutu içinde taşınabilen cerrah âletleri takımı. 2. Teknik ressam. 2. Tasarımcı.
144	Üstad	أُسْتَاذ	1. Herhangi bir ilimde veya sanat alanında bilgi ve söz sâhibi olan, üstün bir yeri, tam vukûfu bulunan kimse. 2. Hoca, öğretmen.
145	Valfçı	بَلْفِجِي	Valf satan kimse.
146	Vernikçi	وَرْنِشْجِي	Vernik süren kimse.
147	Yazırcı	يَاَزْرَجِي	Astrolog.
148	Yelkenci	يَلْكَنْجِي	1. Yelken diken kimse. 2. Yelkenleri açmak, toplamak gibi işlerle görevli olan gemici.
149	Zabit	ظَابِط	Subay, polis.

23. ÜNLEM

1	Aferin	عَفَارِم	Beğenme, takdir, teşvik duygularını anlatmak için kullanılır; yaşa, var ol, bravo!
2	Aman	أَمَان	1. Usanç, bıkkınlık ve öfke. 2. Şaşma.
3	Bes / Pes	بَسْ	Yeter, yetişir, elverir, kâfi.
4	Bravo	بِرَافُو	Aferin.
5	Dâdî	دَادِي	1. Çocuk. 2. Babaya hitap sözü. 1. İzin, ruhsat, müsâade.
6	Destur	دَسْتُور	2. “Müsâade edin, çekilin, izin verin geçelim (girelim)” anlamında kullanılır ve genellikle ikinci hece uzun okunur.
7	Efendim	أَفَنْدِم	1. Affedersiniz, izninizle. 2. Saygı, nezâket ve sevgi ifâdesi. 3. Hayret etme, donakalma.
8	Yallah	يَلَّا	Haydi, kalk, kalk git, gidelim.
9	Zinhar	زَنْهَار	Sakin, aman, asla.

24. YEME/İÇME/GIDA

1	Baba Gannuş	بَابَا غَنُّوج	Tahinli patlıcan salatası.
2	Baharat	بَهَارَات	Baharlar, karabiber, tarçın, karanfil, zencefil gibi yemeklerde kokuları ve tatları için kullanılan maddeler.
3	Baklava	بَقْلَاوَة	Çok ince yufkadan yapılarak arasına kaymak, fıstık, ceviz, badem vb. konulup pişirilen ve üzerine şeker şerbeti dökülen bir tatlı türü
4	Bira	بِيرَة	Arpa ile şerbetçi otunun mayalandırılmasıyla yapılan bir içki, arpa suyu.
5	Borânî	بُورَانِي	Yoğurtla yenen pirinçli ıspanak veya buna benzer sebze yemeği.
6	Boza	بُوظَة	1. Arpa, darı, mısır, buğday vb. tahılların hamurunun ekşitilmesiyle yapılan koyuca, tatlı veya mayhoş içecek. 2. Bira.
7	Börek	بُورِيك	Hamur veya yufkanın içine kıyma, et, peynir, tavuk gibi çeşitli şeyler konulup tava, saç yâhut fırında pişirilerek yapılan yemek.
8	Burgul / Bulgur	بُرْغُل	Buğdayın kaynatılıp kurutulduktan ve kabuğu çıkarıldıktan sonra dövülerek kırılmış olan şekli.
9	Çay	شَاي	1. Çaygillerden, nemli iklimlerde yetişen bir ağaççık. 2. Bu yaprağın demlenmesiyle elde edilen güzel kokulu ve sarımtırak kırmızı renkli içecek. 3. Bu ağaççığın özel işlemlerle kurutulan yaprağı.
10	Çeşni	شِشْنَة	(Yiyecek için) Tat, tatlılık, lezzet.
11	Çevirme	شَاوَرْمَة	Kuzu, oğlak vb. hayvanların şişte, kor üzerinde çevrilerek pişirilmiş, döner.
12	Çevirme	شَاوَرْمَة / شَوْرْمَة	Kuzu, ceylân vb. hayvanları bütün olarak şişe geçirip ateş üzerinde çevire çevire kızartmak sûretiyle yapılan kebab.
13	Çilek	شَلِيك	1. Gülgillerden, beyaz çiçekli, yabânî olarak üreyen veya aynı adı taşıyan yemişi için özellikle yetiştirilen, sürüngen, çok yıllık otsu bitki. 2. Bu bitkinin kırmızı veya pembe, etli, güzel kokulu, lezzetli, çiğ veya reçel yapılarak yenen meyvesi.
14	Çiriş	شِيرِش	Çiriş otu kökünün öğütülmesi sonucu elde edilen bir tozla yapılan yapıştırıcı mâcun, bir nevi tutkal.
15	Çorba	شُرْبَة / شَوْرْبَة	Sebze, tahıl, et vb. ile hazırlanan sıcak, sulu içecek.
16	Çörek	شُرِيك	Az yağlı, bazen şekerli ve yumurtalı, gevrekçe bir hamur işi.
17	Dolma	دُلْمَة / ضَلْمَة	Tavuk, kuzu gibi hayvanların veya biber, domates vb. sebzelerin içine pirinç ve başka şeyler

			doldurularak pişirilen yemek.
18	Dolma	دُولْمَة / ضُلْمَة	Patlıcan, biber, kabak vb. sebzelerin, midye, tavuk, kuzu gibi hayvanların içinin pirinç, fıstık, üzüm, baharat veya pirinç ve kıyma ile doldurularak pişirilmesi sùretiyle yapılan yemek.
19	Dondurma	دَنْدُورْمَة / دَنْدُورْمَة	Şekerli sütün veya meyve sularının dondurulmasıyla hazırlanan soğuk yiyecek.
20	Fasulye	فَاصُولِيَا	1. Fasulyegillerden, barbunya, çalı, ayşekadın, horoz vb. türleri bulunan bitki. 2. Bu bitkinin sebze olarak yararlanılan yeşil ürünü ve kuru tohumları.
21	Felemenk	فَلَمَنْك	Hollanda peyniri.
22	Fıstık	فُرْدُء / فُرْدُء	1. Çamgillerden, çam fıstığı, Antep fıstığı ve yer fıstığı yemişlerini veren ağaçların ortak adı. 2. Bu yemişlerin çeşitli cinslerine verilen isim.
23	Gazoz	كَازُورَة / چَرُوز / اَرُوزَة	Meyve esansı, şeker ve karbon asidi ile yapılan, basınçlı hava ile şişelere doldurularak hazırlanan içecek.
24	Güllaç	جُلَّاش / جُولَّاش / فُلَّاش	1. Nişastadan yapılan, çok ince kuru yufka. 2. Bu yufkadan hazırlanan tatlı. 3. Kolayca yutulamayan, tadı hoş olmayan toz durumundaki bazı ilaçların içine konuldukları, nişastadan küçük kap.
25	Havyar	كَافِيَار	Mersin balıklarının, besin değeri çok yüksek ve alındığı balığın cinsine göre rengi kırmızı veya siyah olan terbiye edilmiş yumurtası.
26	Hoşaf	حُشَاف	Bütün veya dilimler hâlindeki kuru meyvenin şekerli suyla kaynatılmasıyla yapılan bir tatlı türü.
27	Kahve	قَهْوَة	1. Kök boyasıgillerden bir sıcak iklim ağacı. 2. Bu ağacın meyvesinin aynı isimdeki çekirdeği. 3. Bu çekirdeklerin kavrulup öğütülmesi veya dövülmesiyle elde edilen toz hâlindeki madde. 4. Bu maddeden sıcak suda pişirilen içecek.
28	Kavun	قَاوُون / قَاوُونَة	1. Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, iri meyveli bir bitki. 2. Bu bitkinin genellikle güzel kokulu, sululu ve etli meyvesi, şammama.
29	Kavurma	اَوْرْمَة / قَوْرْمَة / قَاوْرْمَة / قَاوْرْمَة	Kendi yağıyla pişirilip kavrulduktan sonra yenen veya dondurulup saklanan et.
30	Kaymak	قَيْمَق	Sütün, hafif ateşte karıştırılarak karıştırılarak pişirilmesi ve çok hafif ateşte bekletilmesi sonunda elde edilen koyu ve yağlı öz kısmı.
31	Keşkek	كَشَك	Et ve buğdayın hamur hâline gelinceye kadar dövülmesi sùretiyle yapılan meşhur yemek.
32	Kızılıçık	قَزَلْجَق	1. Kızılıçık gillerden, boyu

			5 metreyi bulan, türüne göre sarı veya beyaz çiçekli, odunu sert ve dayanıklı, iri gövdeli ağaç. 2. Bu ağacın güz mevsiminde olgunlaşan, tek çekirdekli, zeytin büyüklüğünde, kırmızı, buruk tatlı, reçel, şurup veya şerbet yapılan meyvesi.
33	Kiraz	كِرِيز	1. Gülligillerden, ılıman iklimlerde yetişen bir meyve ağacı. 2. Bu ağacın kırmızı veya beyaz renkte, etli, sulu, tek çekirdekli meyvesi.
34	Konyak	كُونْيَاك	İspirto derecesi yüksek, özel kokulu, kiremit renginde bir içki türü, konyak.
35	Köfte	كُفْتَة	Genellikle çekilmiş etten, bazen de tavuk, balık veya patatesten yapılan, türlü biçimlerde pişirilen yemek.
36	Kunduz	كُنْدُوز	Sığır eti.
37	Kunduz	كُنْدُوز	Sığır eti.
38	Kurabiye	عُرْبِيَّة / كُرَابِيَّة	Un, yağ, şeker, fıstık, bâdem, ceviz vb. ile çeşitli şekillerde yapılan küçük çörek.
39	Kuzu	أَوْزَى / قُوزَى	Kuzu etiyle pişirilmiş bir yiyecek.
40	Külbastı	كُلْبَسْتَة / كُلْبَسْتِي / كُلْبَصْنَدِي / كُولْبَصْنَدِي	Közde veya ızgarada pişirilen kemiksiz et.
41	Künefe	كُنْفَة	Sıcak yenen peynirli veya kaymaklı bir tel kadayıf çeşidi.
42	Lakerda	لَاكِرْدَة	Palamut ve özellikle altıparmak, torik vb. balıkların kalın dilimler hâlinde kesilerek yapılmış salamura.
43	Lapa	لَابَة / لَبْحَة	Pirinç, bulgur vb. nişastalı tanelerin su ile kaynatılarak bulamaç hâline getirilmiş şekli.
44	Leblebi	لَبْلَاب	Eğlencelik olarak yenen kavrulmuş nohut.
45	Limonata	لَيْمُونَاتَا	Su, şeker ve limon suyundan yapılan şerbet.
46	Lokanta	لُوكَنْدَة	Otel-restoran.
47	Meze	مَازَة / مَرَّة	İçki içilirken yenilen yiyecek.
48	Munbar	مُنْبَار / مُمْبَار / بُمْبَار	Bağırsağa ciğer, kıyma, pirinç veya bulgur doldurularak yapılan yemek.
49	Nargile	نَرْجِيل / نَرْجِيلَة	Tömbeki denilen bir cins tütünün dumanının sudan geçirilerek içilmesini sağlayan araç.
50	Paluze	بَالُوظَة	Paluze tatlısı; sütlü pelte.
51	Pasta	بَسْتَة	İçine katılmış türlü maddelerle özel bir tat verilmiş, fırında veya başka bir yolla pişirilerek hazırlanmış bir tür hamur tatlısı.
52	Pastırma	بَسْطَرْمَة / بَسْطَرْمَة / بَاصْطَرْمَة	Tuz, çemen, kırmızıbiber karışımının et üzerine sürülerek güneşte veya iste kurutulması yoluyla

			yapılan yiyecek.
53	Patates	بَطَاطِس	1. Patlıcangillerden, yaprakları ve sürgünleri acı bir bitki. 2. Bu bitkinin toprak altında oluşan, nişastası çok, yenebilen yumruları.
54	Pekmez	بُكْمِيز / بُكْمِيز	Üzüm, dut vb. meyvelerin koyuca bir kıvâma gelinceye kadar kaynatılmasından elde edilen tatlı sıvı.
55	Peksimet	بُقْسُمَات	Pişirildikten sonra dilimler hâlinde kesilerek ısı ile kurutulmuş, uzun süre dayanabilen ekmek.
56	Pilaki	بِلَاكِي	İçine sarmısak, soğan, havuç ve maydanoz katılarak pişirilmiş zeytin yağlı yemek.
57	Poğaç	بُغَاشَة / بُغَاشَة / بُغَاشَة / بُغَاشَة / بُغَاشَة	İçine peynir, kıyma vb. konarak hazırlanan bir tür tuzlu çörek.
58	Portakal	بُرْتَقَال / بُرْتَقَال	Turunçgillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, yaprakları sert bir meyve ağacı.
59	Revani	رَوَانِي / رَوَانِي	Yumurta, şeker, irmik ve unla yapılan bir tatlı.
60	Salata	سَلَطَة	Genellikle bazı çiğ ot ve sebzelerle yapılan, yağ, limon vb. maddeler konulan, yemeklerle birlikte yenen yiyecek.
61	Sofra	سُفْرَة	Üzerine yiyecekler, içecekler, tabak, kaşık, çatal vb. konularak çevresine oturulup yemek yenilecek şekilde düzenlenmiş masa, sini, yaygı vb.
62	Sucuk	سُجُق	Şişirilip kurutulmuş bağırsak içine baharlı et kıyması doldurularak yapılan bir yiyecek türü.
63	Sübye	سُوبِيَة	Badem içi, ezilmiş sarımsak, kavun çekirdeği vb.nden yapılan boza koyuluğunda sıvı.
64	Şekerleme	شَكْلَمَة	Toz şekerin içine meyve özleri konduktan sonra kaynatılmasıyla yapılan her türlü şeker.
65	Şerbet	شَرْبَات	1. Meyve özü, su ve şekerle yapılan tatlı içecek. 2. Kadın adı.
66	Şıra	شِيرَة	1. Henüz mayalanmamış, şarap haline gelmemiş üzüm suyu. 2. Bâzı meyvelerin suyu ve usâresi. 3. argo. Süzme afyon, haşhaş.
67	Şiş	شِيش	Çubuğa veya şişe geçirilerek pişirilmiş olan et.
68	Şiş kebap	شِيش كَبَاب	
69	Şiş tavuk	شِيش طَاوُوق	
70	Şişbörk	شِيشْبُورَك	
71	Tatlı	تَطْلِي / تَطْلِي	Şeker tadında olan, içinde şeker bulunan, tadı hoş olan, ağıza hoş gelen.

72	Turşu	طُرْشِي / طُورْشِي	Tuzlu suda, sirkede bırakılarak özel bir kıvama getirilmiş sebze.
73	Tuz	طُظ	1. Tuz. 2. Boş ver, önemli değil.
74	Türlü	تُرْلِي / تُولِي / طُولِي	Çeşitli sebzelerle pişirilen yemek.
75	Tütün	تُنُن	1. Patlıcangillerden, birleşiminde nikotin bulunan otsu bitki. 2. Bu bitkinin kıyılıp kurutulduktan sonra sigara veya puro şeklinde içilen yaprağı.
76	Vişne	وِشْنَة	1. Gülgiller familyasından, Türkiye'nin hemen her yerinde yetişebilen, kırmızısı gövdeli, beyaz çiçekli, kenarları dişli yaprakları oval biçimli, kiraza benzer ağaç. 2. Bu ağacın mora çalan koyu kırmızı renkli, reçel, şurup, şerbet vb. yapılan ekşimsi meyvesi.
77	Yahni	يَخْنِي	Bol soğanla pişirilen et yemeği.
78	Yemek	يَمَك	Yenmek için pişirilmiş, hazırlanmış yiyecek, aş, taam.
79	Yemiş	يَامِيش	Kurutulmuş meyve ve fındık.
80	Yemiş	يَمِيش	1. Meyve. 2. Kuru meyve. 3. İncir.
81	Yoğurt	يُوفُورْت / يُوغُورْت	Maya katılarak koyulaştırılmış kıvamlı bir süt ürünü.
82	Yusuf Efendi	يُوسُفَانْدِي	Mandalina.
83	Zerde	زَرْدَة	Düğünlerde pilâvla berâber ikram edilmesi âdet hâline gelmiş olan, safranla koku ve renk verilmiş şekerli pirinç tatlısı.
84	Zülbiye / Zülûbiye	زُلَابِيَة	Un, yoğurt, pekmez veya bal karıştırılarak yapılan bir çeşit tatlı.

25. YÖNETİM/SİYASET

1	Arzuhal	عَرَضُحَال	Dilekçe.
2	Âsitâne	أَسِتَانَة	Başşehir. Bu anlamda İstanbul için kullanılmıştır.
3	Atûfetlü	عُطُوفَتْلُو	Osmanlı Devleti'nde yazışmalarda askerî teşkilâtta birinci ferikler, mülkî teşkilâtta bâlâ rütbesi ricâli için kullanılan unvan sözü [<i>Utûfetlü</i> şeklinde de kullanılmıştır].
4	Bent	بَنْد	1. Bir yazının kendi içinde bir bütün teşkil eden parçası, paragraf. 2. Kanun maddesi.
5	Buyrultu / Buyuruldu	بُيُورُلْدِي	1. <i>târih</i> . Osmanlı Devleti'nde sadrâzam, vezir, beylerbeyi, kaptanpaşa gibi yüksek mevki sâhibi devlet adamlarının kendilerine arzedilen meseleler hakkında verdikleri yazılı emir. 2. Bir makam

			tarafından verilen yazılı emir, emirnâme. 3. Sultanın şeref lakabı vermesi.
6	Defterdar	دَفْتَرْدَار	1. Bir ilin mâliye işlerine bakan sorumlu memur, Mâliye Bakanlığı'nın o ildeki en yüksek memuru. 2. <i>târih</i> . Osmanlı Devleti'nde mâlî işlerin başında bulunan yüksek memur.
7	Devletlü	دَوْلَتْلُو	Osmanlı Devleti'nde vezir, müşir gibi büyük rütbe sâhiplerine verilen unvan.
8	Divitdar / Devatdar	دَوَادَار	1. Osmanlı Devleti'nde vezir dâirelerinde veya ileri gelenlerin yanında görev yapan kâtip, yazıcı. 2. Memlûkler'de bir memûriyet unvânı.
9	Elçi	إِلْجِي / أَلْجِي	1. Bir devleti diğer bir devlet katında temsil eden kimse, sefir. 2. Belli bir husûsu konuşmak üzere bir taraf adına diğer tarafa gönderilen kimse, aracı.
10	Fahâmetli / Fahâmetlü / Fehâmetlü	فَخَامَتْلُو	1. Fahâmet sâhibi, ulu, yüce, kadri yüksek. 2. Osmanlı Devleti'nde sadrâzamlar, Mısır hidivleri, yabancı prensler ve eyâlet-i mümtâze beyleri için kullanılan unvan sözü [Sadrâzamlar ve Mısır hidivleri hakkında <i>Fahâmetlü devletlü</i> şeklinde kullanılırdı].
11	Favdacı	فَوَضَّجِي	Anarşist.
12	Faziletli / Faziletlü	فَضِيلَتْلُو	1. Fazilet sâhibi, erdemli, fâzıl. 2. Osmanlı yazı dilinde ilmiye sınıfından İstanbul ve Haremeyn pâyesini taşıyanlara verilen unvan.
13	Hamiyetli	حَمِيَّتْلُو	Osmanlı ordusunda teğmen ve ondan aşağı rütbedekilere, sivillerde hâmise rütbesini taşıyanlara verilen unvan.
14	Haremlük	حَرَمْلِك	Kadınların bulunduğu alan.
15	Haşmetli	حَاشَمَتْلُو	Ecnebî hükümdarlar için kullanılan unvan sözü, haşmetmeap, majeste.
16	Hazinedar / Haznedar	خَازِنْدَار / خِزْنَدَار	1. Veznedar. 2. maliye bakanı. 3. Fâtımî dönemi Kahire semtlerinden birinin adı.
17	Hazretleri	حَضَرَتْلَرِي	Saygı ifadesi.
18	Hümayun	هُمَایُونِی	1. Kutlu, mübârek, saâdetli. 2. Pâdişâha, pâdişahlığa âit.
19	İhvancı	إِخْوَانْجِي	Müslüman Kardeşler Teşkilatı mensubu.
20	İkinci kalem	إِکْنَجِي قَلَم	Müdür vekili.
21	İzzetlü	عِزَّتْلُو	Osmanlılar'da miralay ve kaymakam (albay ve yarbay) rütbesinde olanlar ve ileri gelen eşraftan siviller için kullanılan unvan sözü.

22	Kalfa	قَالَفَة	1. Bir zanâatta derecesi çırakla usta arasında olan kimse. 2. Bir binânın yapılmasında uygulama bakımından mîmâra yardımcı olan kimse, mîmar yardımcısı. 3. Evlerde kıdemli ve yaşlı hizmetkârlar için kullanılan unvan. 4. Eskiden saray ve konaklarda halayıkların başı durumunda olan kadın. 5. Eskiden mahalle mekteplerinde çocukları evlerinden mektebe götürüp getiren ve ilk bilgileri vermekte hocaya yardımcı olan kimse, halîfe. 6. Bir kalemde kıdemli kâtip.
23	Kanunnâme	قَانُونِنَامَة	Kânunların toplandığı kitap, kânun kitabı.
24	Kapıkethüdası	قَبُوكَثَدَا	Eskiden büyük devlet adamlarının, zenginlerin işlerini gören kimse, kâhya.
25	Karakuş	أَرَعُوش / قَرَأُوش	1. Fatimî idarecilerinden zalimliğiyle meşhur birisinin lakabı. 2. Diktatörlük, despotizm.
26	Kaymakam	قَائِمَمَقَام	1. Bir ilçenin en büyük mülkî âmiri. 2. asker. Yarbay. 3. eski. Vekil olarak birinin yerine geçen kimse.
27	Kolluk	قُلُق	Polis karakolu.
28	Mantıkname	مَنْطَقِنَامَة	1. Rapor. 2. İtiraf.
29	Mihmandar	مِهْمَنْدَار	1. Değerli misâfirleri, resmî konukları ağırlamak, gezdirmek ve onlara kılavuzluk etmek gibi işlerle görevli olan kimse. 2. Misâfir kabul eden, konuk ağırlayan kimse.
30	Mühürdar	مِهْرْدَار	1. Osmanlı devlet teşkilâtında vezir, vâli vb. devlet büyüğünün mührünü taşımak ve o makamla ilgili evrâkı mühürlemekle görevli memur, maiyet memuru. 2. Bir zâtın mührünü taşıyan ve gerektiğinde kullanan kimse, özel kâtip.
31	Nizamname	نِظَامِنَامَة	Tüzük.
32	Politika	بُولُوتِيكَة	1. Devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü, siyaset, siyasa. 2. Davranış biçimi, düşünce yapısı. 3. Bir hedefe varmak için karşısındakilerin duygularını okşama, zayıf noktalarından veya aralarındaki uyumsuzlıklardan yararlanma vb. yollarla işini yürütme.
33	Rifatlü	رِفْعَتْلُو	Orduda binbaşı ya da sivil memurlarda üçüncü dereceden memur lakabı.
34	Saâdetlü	سَعَادَتْلُو	Osmanlılar'da mülkî âmirlerden ûlâ evveli ricâline, Rumeli beylerbeyi makâmında bulunanlara, ferik (general) ve miralay (albay) rütbesindeki askerlere verilen resmî unvan [Tanzîmat'tan önce Osmanlı pâdişahları için kullanılmıştır].

35	Savracı	تَوْرَجِي	İhtilalci.
36	Selamlık	سَلَامَلِك	1. Saray, köşk veya konaklarda erkeklere ayrılan bölüm, harem karşıtı. 2. Osmanlı padişahları cuma namazını kılmak için camiye giderken yapılan tören (tarih).
37	Sürgün etmek	سَرْجَن	Cezâ olarak bir yere sürmek, nefyetmek.
38	Şehbender / Şahbender	شَهْبَنْدَر	Osmanlı Devleti'nde ticârî işleri yönetmek, tüccarlar arasındaki ihtilâfları gidermekle görevli kimse.
39	Taht	تَخْت	1. Hükümdarların üzerine oturdukları koltuk. 2. teşmil. Hükümdarlık makamı, hükümdarlık.
40	Tuğra	طَرَّة / طَغْرَاء / طَوْغْرَا / تَغْرَى / طَغْرِي	Osmanlı pâdişahlarının resmî yazılarda ve paralarda imzâ yerine kullandıkları, özel bir şekli olan işâret.
41	Yasakçı	يَسَاقْجِي	1. Elçi, konsolos vb.nin muhâfızı, kavas. 2. Bir devlet adamının önünden gidip ona yaklaşılmamasını önleyen görevli. 3. Güvenliği sağlayan karakol yeniçerisi, kale kapısı muhâfızı.

26. ZARF

1	Belki	بَلْكَي	1. Olabilir ki, muhtemel olarak. 2. Olsa olsa, ya ya, ihtimal.
2	Bir de / Bir daha / Bir dahi	بَرْدُو / بَرْضُو	1. Fazladan. 2. yeniden, gene. 3. Olsa bile, olsa dahi, öyle olsa bile.
3	Dörtal	دُرْت نَعْل	1. Atın en hızlı koşusu. 2. zf. (At için) Bütün hızıyla koşarak.
4	Elbet / Helbet	هَلْبَت	Muhtemelen, ihtimal, olabilir, mümkün.
5	Temelli	تَمَلِّي	1. Geçici olmayan, sürekli, kalıcı, devamlı, daimî. 2. Sürekli olarak.

27. DİĞERLERİ

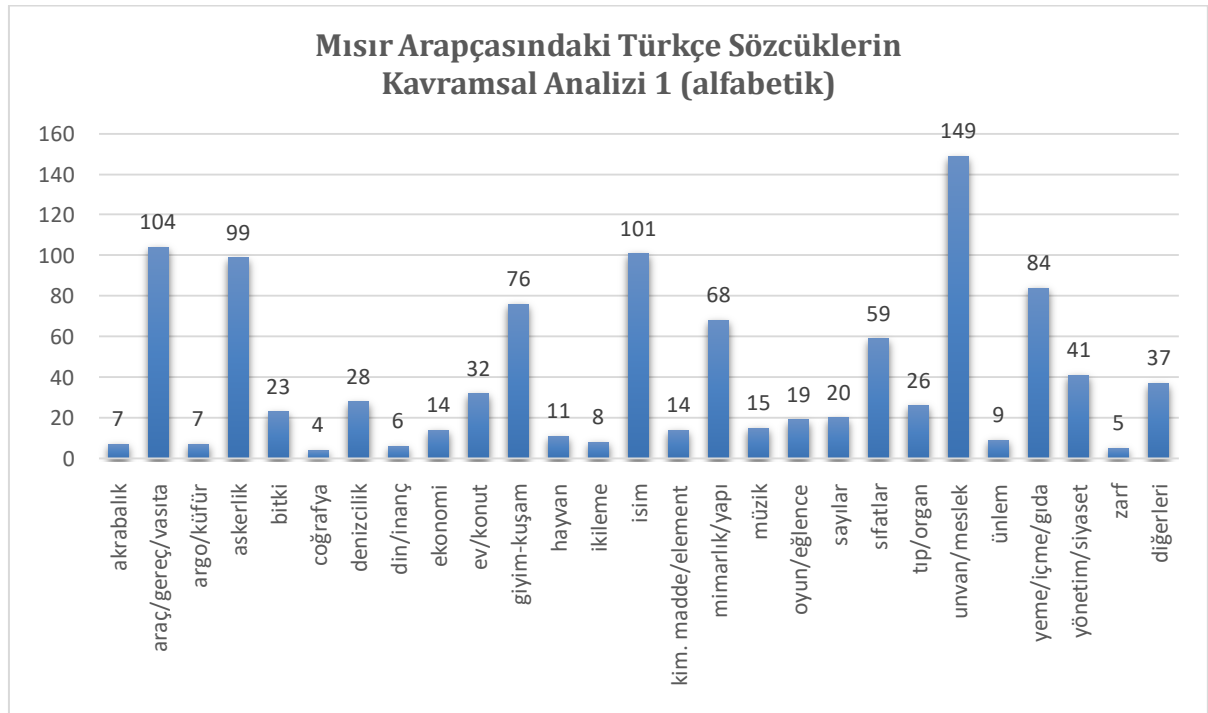
1	Adaş	الْأَضِيْش / آدَاش	Arkadaş.
2	Avanta	أَوْنَطَة	1. Kandırmaca. 2. Hile, hilekârlık. 3. Yalancılık.
3	Baht	بَخْت	Şans.
4	Basma	بَصْمَة	Parmak izi.
5	Başka	بَشَقَة	Bilinenden gayri, diğer, sâir.
6	Bereket versin	بَرَكَات وَاَرْسَل	
7	Bilende	بِلَانَة / بِلَنْدَة	

8	Buse	بُوسَة	Öpücük.
9	Caba	جَابَا	Hediye, ikram; parasız, bedava verilen şey.
10	Çiş	چِیص	1. İdrar, sidik. 2. Arkadan çıkan sesli gaz.
11	Dayan	ضَايِن	Dayanıklı olmak.
12	Dertleşmek	دَرْدَشَة	Karşılıklı dertlerini anlatıp konuşmak.
13	Dibace	دِیْبَاچَة	Ön söz, başlangıç, mukaddime.
14	Evet	أَيْوَة	1. Cevap olarak kullanılan tasdik sözü. 2. Bir söze cevap teşkil etmediği halde “doğru, tabîî, tabiatıyla” anlamında ifâdeye kuvvet katmak için kullanılır.
15	Falso	فَالْصُو	Sahte.
16	Hatır için	خَاطِرْتَشِن	Karşısındakini kırmamak için, gönlünü hoş etmek için.
17	Kargaşa	خَرْخَشَة	Kavga, münakaşa, husumet.
18	Kesim	كَسِم	Cüsse, boy bos, biçim, endam.
19	Keşide	كَشِیْدَة	Arap harfli yazıda bazı harflerin baş tarafı yazıldıktan sonra süs için çekilen uzatma.
20	Kimdir?	كِمِیْدِر؟	
21	Kroki	كِرُوکِی	Bir konu veya nesnenin başlıca özelliklerini yansıtacak biçimde hazırlanmış taslağı.
22	Meneviş	مَنْوِیْش	Bâzı eşyâlar üstünde görülen renk dalgalanmaları.
23	Mişvar	مِشْوَار	İş, uğraşı, meşguliyet; yorucu yolculuk.
24	Neyse	نَیْسَة	1. Önemi yok, uzatmaya değmez, olan oldu. 2. Bereket versin ki, çok şükür.
25	Ninni	نِنْنَة / نِنْنِی	1. Çocukları uyuturken nağme ile söylenen kelime. 2. Çocuk uyutmak için söylenen ve içinde bu kelime bulunan türkü.
26	Polat	پُولَاد	1. Çelik. 2. Sert, katı.
27	Prestij	پَرَسْتِیج	Saygınlık.
28	Şamata	شَمَاطَة / شَمَاطَة	Gürültü, patırtı.
29	Şimdi	شِنْدِی	İçinde bulunduğumuz zamanda, şu anda.
30	Tantana	طَنْطَنَة	Göz alıcı ve gösterişli olma, debdebe, şâşaa, görkem.
31	Taslak	طَسْلَا / طَسْلَق	1. Bir şeyi, bir sanat eserini, henüz kesin biçimini almamış olarak ana çizgileriyle belirten ön çalışma. 2. Tertip, plan. 3. Kendini bahsedilen işin ehli göstermeye çalışan, –lik taslayan kimse; usta olmadığı hâlde kendini ustaymış gibi göstermeye çalışan kimse.

32	Toz	طَر	1. Çok hafif ve küçük parçalara bölünmüş çok ince toprak. 2. Küçümseme ifadesi.
33	Tuz	طُظ	1. Tuz. 2. Boş ver, önemli değil.
34	Yağmur	يَغْمُور	Atmosferdeki su buharının yoğunlaşması sonucu yeryüzüne damlalar hâlinde düşen su.
35	Yazı	يَاظ	Madeni paranın bir yüzü.
36	Yoklama	يُوقَلَمَة	Belli bir toplulukta bulunması gereken kişilerin orada bulunup bulunmadığını belirlemek için yapılan sayım, kontrol.
37	Yoldaş	الأَصِيش / يُولَدَاش	Yol arkadaşı;

Sonuç

Belirleyebildiğimiz kadarıyla, Mısır Lehçesindeki Türkçe verintileri, yirmi yedi farklı alanda kategorize etmek mümkündür. Bu alanları ve sözcük sayılarını bir grafikte şöyle sıralayabiliriz:

Çalışmamızda tespit ettiğimiz kelimelerin önemli bir kısmı isimdir. Ayrıca “*ahlaksız, boş, bozuk, çok, eski, ihtiyar, iyi, örnek, yanlış, yavaş*” gibi sıfatlar, “*belki, bir daha, elbet, temelli*” gibi zarflar, “*aferin, aman, efendim, zinhar*” gibi ünlemler, “*allak bullak, beri-öte, süklüm püklüm, şöyle böyle, yavaş yavaş*” gibi kalıplar ve ikilemelerin de önemli oranda olduğu görülmektedir. Ayrıca “*Baba, bey*” gibi basit kelimelerin yanı sıra “*birinci, bozuk, döşek, gözlük, kazan, kışlak*” gibi türemiş kelimelerin ve “*başkatip, başmühendis, ara sıra, yenicheri*” gibi pek çok birleşik kelimenin de Mısır Arapçasına geçmiş olduğu gözlenmektedir.

Ayrıca Türkçede meslek yapma eki olarak bilinen +cI/+cU, +çI/+çU ekinin bir gramer unsuru olarak Mısır Arapçasında yaygın olarak kullanıldığı da gözlemlenmiştir. “Anbarcı, arabacı, aşçı, ateşçi, baltacı, başçavuş, başkatip, bostancı, çizmeci, gümrükçü, hamamcı, hurdacı, kahveci, kebabçı, sabuncu, tömbekici, yelkenci” gibi kelimeler bu türün sıkça rastlanan örneklerdendir. İsimden isim yapma ekleri olan +sIz/+sUz, +IU/+Iı ekleri de önemli ölçüde listede yer almıştır. “Ahlaksız, edepsiz, hayırsız, terbiyesiz” kelimeleri bu türün örnekleri arasındadır.

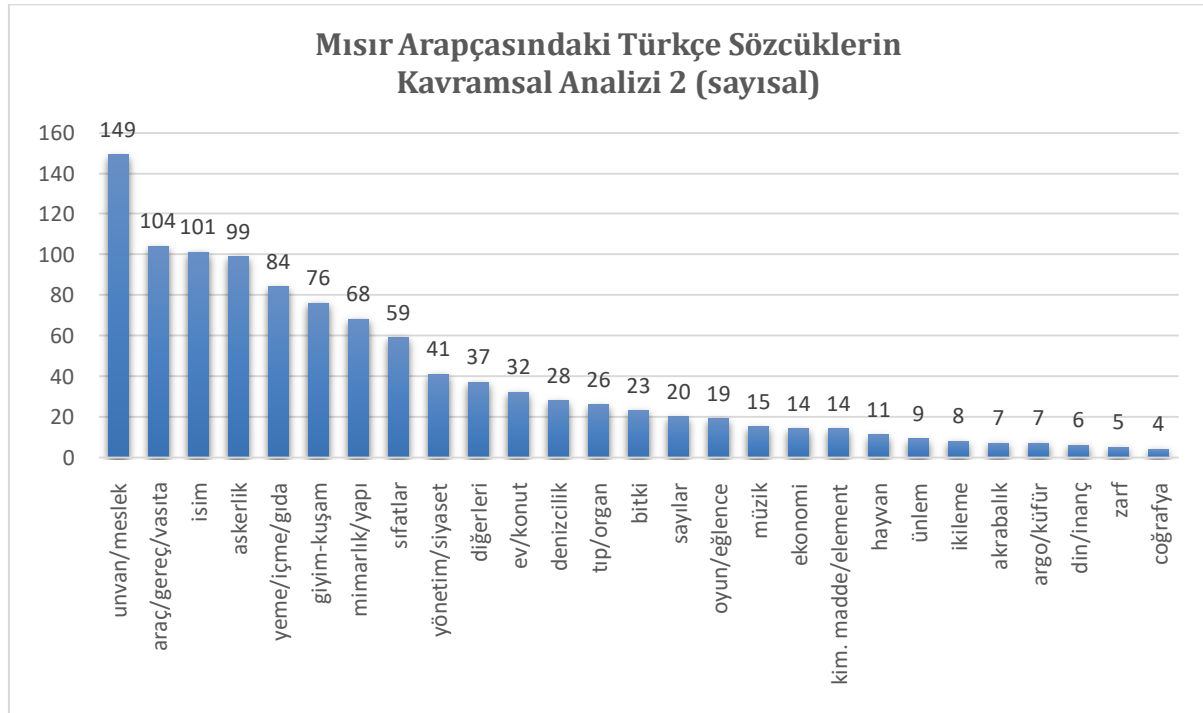
Çalışmamız esnasında Türkçe kökenli kelimelerin değişik oranlarda Arapçanın ses özelliklerine göre değişime uğradığı görülmüştür. Arapçada olmayan ç ve p seslerinin bir kısmı c/ş ve b şekline dönüşmüştür. “çanta/şanta, çekiç/şâkûş, çember/şember, çengel/şengel, çift/şift, çubuk/şubuk, çuval/şuval, fırça/furşa, paçavra/bişavra, çorap/şorab, çorba/şurba, çevirme/saverma” kelimeleri ç harfinin ş’ye dönüşümünün örnekleri arasındadır. P harfinin b’ye dönüşmesiyle ilgili olarak, “hepsi/hebsi, kanepa/kenebe, papaz/bâbâz, topuz/tobuz, toprak/tobrak” kelimeleri örnek olarak gösterilebilir.

Dikkat çeken bir başka husus ise, Arapçada ة ile biten bazı kelimelerin, Osmanlı Türkçesinde ت ile kullanılmış olmasıdır. Mısır Arapçasında bu türden isimlere sıkça rastlanmaktadır. Örneğin Arapça بهجة kelimesi, Osmanlı Türkçesinde بهجت şeklinde kullanılmıştır. Bu türden adlardan bazıları şunlardır: Behcet, Cevdet, Fikret, Hâlet, Heybet, Hikmet, Hidâyet, Himmat, İffet, İzzet, İsmet, İnâyet, Kudret, Mithat, Necdet, Nüzhet, Nusret, Nimet, Rafet, Safvet, Servet, Şevket, Ülfet.

Ayrıca “bedr, kadr, zuhd” gibi adlara ي – î eki getirilerek Osmanlı Türkçesinde özel adlar oluşturulmuştur. Arapçada olmayan “Abdî, Adlî, Avnî, Azmî, Bedrî, Cûdî, Fahrî, Fazlî, Fahmî, Fathî, Favzî, Fayzî, Fikrî, Hakkî, Hamdî, Hayrî, Hilmi, Husnî, Kadrî, Lutfî, Macdî, Makkî, Nazmî, Nûrî, Ramzî, Rûhî, Ruşdî, Sabrî, Sayfî, Sırrî, Subhî, Şamsî, Şavkî, Şukrî, Ulvî, Vâsfi, Vacdî, Vahbî, Zihnî, Zuhdî” gibi adlara Osmanlı Türkçesinin etkisiyle Mısır Arapçasında da rastlanıldığı gözlemlenmiştir.

Adlarla ilgili olarak “Antepli, Bağdatlı, Çorbacı, Çubukçu, Demirtaş, Haznedar, Hoş Âdem, Kıbrıslı, Lazoğlu, Pembe kadın, Silahtar, Alemdar, Üzümlük” türünden aile isimlerinin ve yer adlarının da var olduğu görülmüştür.

Mısır Lehçesinde yer alan Türkçe kelimelerin anlam alanlarına yönelik gözlemlerimizi sunmadan önce, sayısal bir değerlendirme yapabilmek amacıyla aşağıdaki grafiğe yer vermek yararlı olacaktır.

Bu grafik, Mısır Arap kültürüyle Türk kültürü arasındaki ilişkilerin niteliğinin aydınlatılması bakımından önemli ipuçları vermektedir. Görüldüğü üzere, unvan ve meslek adları, kullanım sıklığı ve yaygınlık açısından ilk sırada yer almaktadır. Türkçeden yapılan alıntılarda “araç/gereç/vasıta isimleri, özel isimler ve askerlikle ilgili kelimeler, birkaç kelimelik farklarla ikinciliği paylaşmaktadırlar. Yeme/içme, giyim/kuşam ve yapılarla ilgili kelimeleri birtakım sıfatlarla idari ve siyasi içerikli sözcükler takip etmektedir.

Çeşitli unvanlarla başlayıp, askeri ve sivil bürokrasiye ait sözcüklerle devam eden liste, Osmanlı bürokrasi dilinin, imparatorluğun bütün köşelerine ulaşmış olduğunu gösterirken, Mısır sokakları adeta, çarşı pazarıyla, alet edevatıyla, yeme içmesiyle, giyim kuşamıyla Türk kültürüne ve zanaatkarlarına emanet edilmiş gibidir. Askeri-bürokratik terminolojinin yanı sıra bir zanaatkar dilinin ve mesleki terminolojinin de oluşmuş olduğunu gözler önüne sermektedir.

Son olarak görebildiğimiz kadarıyla Mısır Arapçasında yer alan Türkçe sözcüklerin tamamı Türkçe kökenli değildir. Önemli bir kısmının farklı kökenlerden önce Türkçeye, daha sonra Türkçe aracılığıyla Mısır Lehçesine geçtiği görülmektedir. Bu çerçevede Mısır Lehçesindeki Türkçe sözcüklerin köken analizinin yapılması yerinde olacaktır.

KIŞAŞ-I ENBİYÂ'DA YARDIMCI EYLEMLE KURULMUŞ BİRLEŞİK EYLEMLERİN İSTEM YAPILARI

Dr. Işıl AYDIN ÖZKAN

Sinop Üniversitesi, isilaydin86@gmail.com

ÖZET

İstem, bir sözlüksel yapının mantıksal, anlamsal, sözdizimsel ve biçimbilgisel çevresini belirleme ve yönetme gücü olarak tanımlanabilir. Bir sözcüğün istemi, onun, kendisine özgü belli bir sözcük sınıfından olan üyelerini yönetme potansiyelidir. Bu potansiyele sahip olduğu kabul edilen en büyük sözcük sınıfı eylemlerdir. Ancak son yıllarda yapılan çalışmalar yalnızca eylemlerin değil, kimi adların, önadların, ilgeçlerin ve eylemden türemiş ya da eylemle kurulmuş bazı yapıların da istemleri olduğunu ortaya koymuştur. Türkçede bu yapılardan biri de *ad+yardımcı eylem* şeklinde kurulan birleşik eylemlerdir.

Birleşik eylem, birden fazla sözcüğün bir anlam üzerinde birleşmesiyle oluşan eylem türüdür. Birleşik eylemler yapı ve oluşum bakımından çeşitli şekillerde sınıflandırılabilirler. Hangi yapıların birleşik eylem olarak ele alınması gerektiği konusu Türkolojinin üzerinde uzlaşamayan konularından biridir. Ancak burada bu yapılarla ilgili biçimbilgisel ve sözdizimsel tartışmalara girilmeyecek, genel kabuller üzerinden yola çıkılacaktır.

Yardımcı eylemle kurulan birleşik eylemler Türkçe ya da yabancı kökenli bir ad ile *et-*, *eyle-*, *ol-*, *-kıl* vb. yardımcı eylemlerden birinin bir araya gelmesiyle oluşurlar. Genel olarak bu tür eylemler Türkçede oldukça geniş yer tutarlar. İlk ögesi ad olan birleşik eylemlerde, yardımcı eylem yüklemleştirici görevini görür ve ad olan ilk sözcükle birleşerek oluşturduğu yapının tümcede yüklem görevini üstlenmesini sağlar. Bu durum özellikle yabancı dilden alınan sözcüklerin yüklem olarak kullanılabilmesine olanak tanır: *hisset-*, *yardım et-*, *hasta ol-*, *park et-* ... vb. Bu yapılarla kurulmuş birleşik eylemlerin büyük bir çoğunluğunda ad ögesi yabancı kökenli bir sözcüktür.

Yardımcı eylemle kurulmuş birleşik eylemleri yönetim ilişkisi açısından ele aldığımızda, yönetici unsurun, yani *baş*'ın yardımcı eylem olduğu sonucuna varılmıştır. Bu nedenle, bu tür yapılar sözdizimi açısından değerlendirildiğinde birleştikleri ad soyundan sözcükle beraber hareket ederler. İstem açısından değerlendirildiğinde ise normal şartlarda, birleşigi oluşturan ad ögesinin ilgi durumu dışında bir istem potansiyeli taşımayacak olması bu yapıların istem potansiyelini incelenmeye değer bir hale getirmektedir.

Kısaş-ı Enbiyâ, Eski Anadolu Türkçesi döneminin önemli eserlerinden biridir. Dil özellikleri ve sözvarlığı açısından araştırmacılar için oldukça zengin bir inceleme alanı sunan bu metinde yardımcı eylemle kurulmuş birleşik eylemlerin sayısı oldukça fazladır. Bu çalışmada, metindeki bu yapılar tespit edilecek, sözdizimi açısından değerlendirilecek; mantıksal, anlamsal ve biçimbilgisel yönetim çerçeveleri ortaya konularak istemleri belirlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Yardımcı Eylemler Kurulan Birleşik Eylem, İstem, Sözdizimi, Kısaş-ı Enbiyâ.

**KAPLAN POSTLU ŞOVALYE ESERİ VE ESKİ GÜRCÜ MANZUMESİNİN
NAZIMSAL YAPISI**

Prof. Dr. Avtandil NİKOLEİŞVİLİ

Kutaisi Akaki Tsereteli Devlet Üniversitesi, avtandil.nikoleishvili@gmail.com

ÖZET

Şota Rustaveli'nin ölümsüz eseri “Kaplan Postlu Şövalye” üzerine çalışma yapan birçok edebiyatçının ortak noktası, yapıtın sonraki dönemlerde kaleme alınan manzumeler gelişimi üzerinde oluşturduğu baskıdır. Daha net söylemek gerekirse Manzume Yazarı Şota Rustaveli'nin eseri, XII. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar devam eden süreçte ortaya konulan eserlerde belirleyici unsur olmuştur.

Söz konusu dönemde kaleme alınan Gürcü manzumelerdeki Rustaveli'nin yapıtının oluşturduğu baskı o kadar büyüktü ki Gürcü şairlerin bağımsız eser ortaya koymalarına engel oluşturmuyordu. XVIII. yüzyılın orta dönemlerine kadar yazılan bütün eserlerde “Kaplan Postlu Şövalye”ye vurgu yapılması ve eserdeki ölçütlerin kullanılması bu durumun en önemli göstergelerinden biridir. O dönemin bütün manzume yazarları Rustaveli'yi örnek alıyor ve onun kalıplaşmış cümlelerini eserlerinde kullanıyordu.

Anahtar Kelimeler: Gürcü manzumesi, Kaplan Postlu Şövalye

**ҚАЗАҚСТАНДА ТУРИЗМ ДАМУЫНЫҢ ТУРИСТІК-РЕКРЕАЦИЯЛЫҚ
РЕСУРСТАРЫ ЖӘНЕ МҮМКІНДІКТЕРІ.**

Ж.Ғ.М., аға оқытушы САДЫКОВА ДАМЕЖАН

Г.Ғ.М., оқытушы СДЫКОВА ЖАНАТ

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті

Алматы қаласы

Ж.Ғ.М., оқытушы ЮЛДАШЕВА ШАРИЗАДА

Астана қаласының білім басқармасы гуманитарлық колледжі

Астана қаласы

Қазақстан

Бүгінгі күндегі туризм – бұл әлемдік экономиканың құлдырауды білмейтін саласы. Тәуелсіз Қазақстанда көптеген туристік фирмалардың жұмысы кең етек жайды. Олар сан алуан түрлі қызмет көрсету арқылы ұсыныстарды молайтады. Бүгінгі күнде фирмалардың басым көпшілігі Қазақстан Республикасы азаматтарын алыс шет елдерге аттандырады және де олардың дені негізінде шоп-туризммен айналысуда. Дүниежүзілік Туристік Ұйымның (БТҰ) анықтауынша, елдер ең алдымен туристерді жеткізіп беруші және қабылдаушы болып екіге бөлінеді. Қазақстан осының алғашқы тобына жатады. Қазақстанның табиғат ерекшеліктері туризмді дамытуда маңызды орын алады.

**БАШКОРТ ҺӨЙЛӘУ ТЕЛЕНЕҢ ҺӘМ ХАЛЫК ИЖАДЫНЫҢ ХӘЗЕРГЕ ТОРОШО
(БЕЛОРЕТ РАЙОНЫНДА ЯЗЫП АЛЫНҘАН МАТЕРИАЛДАР НИГЕЗЕНДӘ)**

Филология фәндәре докторы, Гөлнур ХӨСӘЙЕНОВА

Рәсәй фәндәр академияһы, Өфө федераль тикшеренеу үзәге, Тарих, тел һәм әҙәбиәт институты, bashfolk@yandex.ru

Кесе ғилми хеҙмәткәр, Гөлгөнә ШӘМСЕТДИНОВА

Рәсәй фәндәр академияһы, Өфө федераль тикшеренеу үзәге, Тарих, тел һәм әҙәбиәт институты, moon07@yandex.ru

АННОТАЦИЯ

2011 йылда Тарих, тел һәм әҙәбиәт институтының бер төркөм фольклорсылары экспедиция мәлендә Белорет районының алты ауылында (Өзекәй, Азналы, Казыш, Шығай, Үткәл, Әхмәр) халыҡ ижады өлгөләре йыйҙы. Мәкәләлә авторҙар тарафынан теркәлгән фольклор әсәрҙәренә игтибарҙы йүнәлтерҙән алда, урындағы халықтың йәнле һөйләу теленә бер аз тукталып үтелә.

Авторҙарға экспедиция мәлендә күп булмаһа ла, әһәмиәтле генә мәғлүмәттәр табып, яҙып алырға насип булды. Улар араһында ышаныуҙар, шуларға нигеزلәнгән хөрәфәти хикәйәләр, йола фольклоры үрнәктәре, йырҙар бар.

Халықтың ырым-ышаныуҙары, нигеҙҙә, башка яҡ башҡорттарыныҡы кеүек. Һыу эйәһенә тап булған информанттың һөйләгәнә айырыуса кызыкһыныу уята. Яҙып алынған тау эйәһе тураһындағы хөрәфәти хикәйә лә игтибарҙы йәлеп итә, сөнки унда урын алған персонаждың (илаған баланың) кылығы, хәрәкәте ғәҙәттә һыу эйәһенә хас.

Теркәлгән мәғлүмәттәр араһында туй йолаһына ҡағылышлылары байтаҡ. Мәсәлән, кыҙы һоратырға килгәндә яусы әйтә торған һүҙҙәр төрлөлөгө менән игтибарҙы йәлеп итте. Кыз йәшәреү, йыртыш аша үтеү, кыз кушыу тәртибе халыҡ хәтерендә яҡшы һаҡланған. Өлбиттә, өстә әйтелгән башҡорт туй йолаһының күренештәрен яңы мәғлүмәт тип әйтеп булмай, ундайҙарҙы башка яҡ башҡорттарынан да яҙып алырға тура килгәнә бар. Уларҙың төрлө-төрлө булып хәзەرگә шарттарҙа халыҡ хәтерендә һаҡланыуы мөһим.

Мөһим һүҙҙәр: башҡорт теле, фольклор, экспедиция, халыҡ, ижад

TÜRKDILLI XALQLARININ TOY MƏRASIM ƏNƏNLƏRİ

Sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Məmmədova Məleykə Ali Qizi
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti, turkeli_@hotmail.com

ÖZET

Mifoloji şüurda yer alan evlilik, “təbii varlıq”dan “mədəni-sosial varlıq”a bir keçid olaraq dəyərləndirilir. Dünyanın yenilənməsinə meydan açan evlilik, mifologiyada “ev”, “mağara”, “ocaq” olaraq görülür. Şamanizmdən qaynaqlanan “ev-evren simvolizmindəki gübbə-göyüzü-yay, orta dirək-həyat ağacı-ox ilişkileri” əslində “ruhi təmizlik” anlayışı ilə bağlıdır. Şamanizmə görə evlilik, həm də bir “törəmiş”dir. Evlilik qurumunun kökləri araşdırılarkən “törəmək üçün lazımi təchizata malik” olan qadın, “əbədi çevril mitosu”nu işarələr, gəlin isə “bir mikro-kainat, bir həyat ağacı” olaraq qəbul olunur.

Açar Kəlimələr: mifologiya, törəmiş, mikro-kainat, tipologiya, etno-psixologiya

ERTUĞRUL FIRKATEYİNİ VE BERLİN ANTLAŞMASI

Hoshi NAGATAMO

Türkolog, Tokyo University of Foreign Studies

ÖZET

1887 yılında Japonya Prensi Komatsu, İstanbul'u ziyaret etmiş ve bu ziyaret sırasında Osmanlı padişahına çeşitli hediyeler takdim etmiştir. Bu ziyaretten bir süre sonra Osmanlı padişahı 2. Abdulhamid de Japonya'ya bir dostluk heyeti gönderme kararı alarak Ertuğrul isimli gemiyi 1889 yılında Japonya'ya gitmek üzere gönderir. Ertuğrul fırkateyni 609 personel ile 7 Haziran 1890 yılında Japonya'ya ulaşarak Japonya kralı Meiji'ye Osmanlı padişahının gönderdiği mektubu ve hediyeleri takdim eder. Türk heyeti 3 ay süreyle Japonya'da kalırlar. Ertuğrul Fırkateyni 15 Eylül 1890 yılında Japonya'dan ayrılır ve 16 Eylül 1890 tarihinde Kuşimoto yakınlarında kayalıklara çarparak batar.

Biz bu çalışmada bu kaza sonrası kurtulanların Osmanlı Devletine gönderilmesi, bu süreçte Berlin Antlaşması sebebiyle kazazedelerin İstanbul'a gitmelerinin engellenmesi ve sonrasında Türk- Japon dostluğu üzerinde duracağız

Anahtar Kelimer: Ertuğrul fırkateyni, Berlin antlaşması

OĞUZNAME'DE YER ALAN TÜRK DİLİ İLE KONULAR

Prof. Dr. Necati DEMİR*

Özet

Oğuzname; Türklerin / Oğuzların kökeni, töresi, yasası, sosyolojisi, tarihi ve siyasi tarihi, ... açısından en önemli kaynaklar arasında sayılabilir. Eserde, Türklerin Hz. Adem'den başlayıp Hazret-i Nuh'tan itibaren 17. yüzyıla kadar olan tarihi anlatılmaktadır. Türk - Moğol tarih birliğinden itibaren Türk tarihi gözler önüne serilmektedir. Oğuz – Kıpçak, Oğuz –Karluk / Uygur, Oğuz - diğer Türk kavimleri ilişkisine yer verilmektedir.

Oğuzname'yi önemli kılan unsurlardan birisi de içerisinde bulunan Oğuz boyları damgalarıdır. Öyle anlaşılmaktadır ki Türkler, tarih boyunca damgalarını, kendilerini tanıtan "kimlik kartı" olarak kabul etmişlerdir. Bu damgalar, tarih boyunca boyları temsil etmiştir. Bütün Oğuz boyları damgalarıyla birlikte tanıtılmaktadır. Kısaca Türkçe konuşan bütün dünya bu kapağın içindedir.

Oğuzname, bu kadar geniş konuları içerirken Türk dili ile ilgili konulara pek çok yerde değinmiştir. Hatta dil ile ilgili bazı bilgiler, gerçekten çok önemlidir.

Her şeyden önce Azerbaycan'ın adının nasıl oluştuğu eserde ilginç bir biçimde açıklanmıştır. Ayrıca kaynağı Arapça ve Farsçada aranan Azerbaycan'ın başkenti *Bakü* şehrinin adının Türkçe olup nereden geldiği Oğuzname'de yer almaktadır.

Oğuz-name'de *Oğuz, Moğol, Kanglı, Kıpçak, Karluk, Kalaç, Uygur, ...* gibi Türk ve Türklere akraba boy /milletlerin isimlerinin Türk dili olarak kaynağını ilgi çekici bir şekilde anlatmaktadır. Ayrıca Oğuz boyları olan *Kayı, Bayat, Kınık, Alkaevli, Karaevli, Yazır, Döğer* ve daha pek çok Oğuz Türk boyu adının kaynağı da bu eserde dir.

Bütün bunlarla birlikte *kağrı / kanglı, tekerlek, ..* gibi Türklerin icat ederek dünya medeniyetine hediye ettiği unsurların adlandırılması ile ilgili konulara da yer verilmiştir.

Eser; Moğol dilinden Türkçenin aldığı kelimelere, Türk dilinin ve lehçelerinin nasıl oluştuğu ile ilgili pek çok konuya yer vermiştir.

Biz bildirimizde Oğuzname'de geçen Türk dili ile ilgili konuları tek tek tarayacağız. Bu konuları değerlendirip bilim dünyası ile paylaşacağız. Oğuzname'nin Türk dili ile ilgili konuları gözden geçirildiğinde Türkçe ile ilgili pek çok konuya ışık tutulduğu görülecektir.

Anahtar kelimeler: Türk, Türk Dili, Türk Destaları, Oğuzname

Giriş

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki Oğuz-name, birkaç kalemden çıkmıştır. İlki ve elbette ki en önemlisi yazılış tarihi bilinmeyen Uygur yazılı nüshasıdır. Uygur yazısı ile yazılmış olup en eski müstakil nüsha olduğu, XIII. yüzyılda kaleme alındığı düşünülmektedir. Paris Bibliotheque Nationale, Supplement Turc 1001'de kayıtlıdır. Baştan ve ortadan sayfaları eksiktir (Bang, Rahmeti: 1936, Demir-Aydoğdu, 2015, s. 18).

Bir diğer nüsha ise Reşideddin, *Camiü't-Tevarih* adlı eserinin içerisinde yer almaktadır. Yani Reşideddin'in *Camiü't-Tevarih* adlı eserinin II. cildinde yer alan "*Türkler'in ve Oğuz'un tarihi ve onun (yani Oğuz Han'ın) cihangirliğinin hikâyesi*" adını taşıyan bölüm Oğuz-name'dir. 1305 yılında yazıldığı kuvvetle muhtemeldir (Togan: 1982, Şükürova: 2014, s. 57- Demir-Aydoğdu, 2015, s. 18).

* Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı Bosna Binası 602 Ankara
necatidemir522@gmail.com

Hive Hanı Ebülğazi Bahadır Han'ın 1659-60 yılında kaleme aldığı *Şecere-i Terakime* adlı eser de Oğuz-name'dir (Demir-Aydoğdu, 2015, s. 18). Ayrıca Hive Hanı Ebülğazi Bahadır Han'ın 1663 yılına kadar kaleme aldığı *Şecere-i Türk* adlı eser de Oğuz-name sayılmaktadır. (Ölmez, Kargı: 1996). Ebülğazi Bahadır Han'ın 1663'te ölmesinden dolayı yarım kalmış, daha sonra eseri oğlu Enuş Han tamamlamıştır (Demir-Aydoğdu, 2015, s. 18).

Oğuzname'de "Türk" adı başta olmak üzere Türk tarihi ve kültürü açısından son derece önemli olan bazı kelimelerin kökeni verilmiştir. Yer yer de Türk dili ile ilgili konulara değinmiştir.

1.Türk Adı

Oğuzname'ye göre Hazret-i Nuh'un oğlu Yafes'in Türk adlı bir oğlu var idi. Türk adlı oğlu çok akıllı bir evlat idi. O, Tanrı yolunu yani doğru yolu kabul etmiş idi. Yafes, Türk'ü kendi yerine hükümdar tayin etti. Türk; çok iş bilir, becerikli, yiğit ve bilge bir kişi idi. Bazıları ona Yafes oğlu da derlerdi. O şehirlerde Türk, yürüyerek bir yere geldi. O yere Türk dilinde Rislük derlerdi. Türk'ün gelip ulaştığı bu yerde küçük denizler, çeşmeler ve çok güzel çimenlikler var idi. Bu güzel manzaralı yer Türk'ün çok hoşuna gitti. Burayı çok sevdiği için oğulları ile birlikte o yerde oturmaya karar verdi ve buraya yerleştiler. Bugün o yere Issık Köl (Issık Göl) derler. Türk bu güzel manzaralı yerde ağaçtan ev yaptı. Bir süre sonra büyük çadırdan evi o bina kıldı. Çadır yani otağ Yafes oğlu Türk'ün icadıdır. Türklerin içinde bazı adetler vardır ki o adetler, Yafes oğlu Türk'ten kalmıştır. Türkler ve bozkırda yaşayan halklara o ev, Yafes oğlu Türk'ten yadigâr kaldı. Koyun ve diğer hayvanlardan insanlar için giysiler yapmanın yine Yafes oğlu Türk'ten miras olduğu bilinmektedir. Türk, bu bakımdan da meşhurdur (Demir, 2016, s. 46). Eserden öyle anlaşılmaktadır ki Türk ırkının adı, bu Yafes oğlu Türk'ten kalmıştır.

2.Türkmen adı

Oğuzname'ye göre Maveräünnehr'e giden Türkmenlere Tacikler önce Türk derlerdi. Beş altı nesil yaşayıp geçtikten sonra oranın yerine, suyuna, havasına uymaya başladılar. Çeneleri kısık, gözleri büyük, yüzleri küçük ve büyük olmaya başladılar. Türkmen yurduna başka yerlerden gelip oturanlar arasından esirler ve tüccarlar Maveräünnehr'e gelmeye başladı. Daha önce burada yaşayanlar onları gördüler. Tacikler, bunlar "Türk" dediler. Önceki "*Türklere manend*" diye söylediler. Bunun anlamı "*Türk'e benzer*" demektir. Kara halk yani köyde mevrada yaşayanlar "*Türk manend*" diyemediği için "Türkmen" dedi. Türkmen adı bu şekilde ortaya çıkıp yaygınlaştı (Demir, 2016, s. 168). Oğuzname'ye göre günümüzde kullanılan "Türkmen" adı bu şekilde oluşmuştur.

3.Moğol adı

Oğuzname'ye göre Oğuz Kağan, Tek Tanrılı dini kabul etmişti. Buna karşı çıkan babası ile mücadele etmek zorunda kalır. Toplum ikiye bölünür. Babasını destekleyenler ve Oğuz Kağan'ı destekleyenler arasında savaş yapılır. Yapılan savaşta babası ölür. Oğuz Kağan tahta geçer. Daha sonra savaş yine devam eder. Kılıç artıkları, Oğuz Han'a, "Biz senin aslından ve soyunuz. Aynı kökten türeyen dal ve budaklarız ve onların meyveleriyiz. Niçin bizim üzerimize bu kadar geliyorsun, niçin bizi yok etmek için bu kadar uğraşıyorsun?" derler. Oğuz Kağan onları Tanrı'ya inanmaya davet eder. Kabul etmeyince onları Karakurum'a kadar sürer. Onlar da çaresiz Tuğla Irmağı kenarındaki çöl vadilerine göçüp fakirlik, açlık ve yoksulluk içinde yaşamaya devam ederler. Oğuz Kağan, onlara "*Muval*" yani "*Moğol*" diye ad verir (Demir, 2016, s. 168).

3.Oğuzların Bozok ve Üçok kollarının adı

Oğuzname'ye göre Oğuz Kağan Şam vilâyetinde iken gizlice çok güvendiği bir askerin eline bir altın yay ve üç altın ok vermişti. O askere dedi ki, "Yayı gün doğusunda yani doğu tarafta bir çölde, kimsenin uğramadığı bir yerde toprağa göm. Bir ucunu dışarı çıkarıp öyle bırak. Okları ise gün batısı

tarafına yani batıya götür. Yayı nasıl gömdüysen okları da öyle bırak.” O kişi, Oğuz Kağan’ın emrini yerine getirip geri döndü.

Bu olaydan bir yıl geçtikten sonra Oğuz Kağan üç büyük oğlu Kün (Gün), Ay ve Yıldız’ı huzuruna çağırdı. “Ben yabancı ülkeye geldim. İşim çok. Çok meşgulüm. Çok istiyorum ama av avlamaya zaman bulamıyorum, elim yetmiyor. Gün doğusunda yani doğu tarafta filan çölde av çokmuş diye işittim. Kendi yakın arkadaşlarınızla oralara gidiniz. Güzelce avlanıp geliniz.” dedi. Gün, Ay ve Yıldız çok av ve kuş avladıktan sonra, yolda bir altın yay buldular. Onu yanlarına aldılar (Demir, 2016, s. 129).

Oğuz Kağan’ın üç küçük oğlunun adı Kök (Gök), Tağ (Dağ), ve Tengiz (Deniz) idi. Bu üçünü çağırdı. Ağabeylerine söylediği sözleri aynen söyledi: “Ben yabancı ülkeye geldim. İşim çok. Çok meşgulüm. Çok istiyorum ama av avlamaya zaman bulamıyorum, elim yetmiyor. Gün batısına yani batı tarafta filan çölde av çokmuş diye işittim. Kendi yakın arkadaşlarınızla oralara gidiniz. Güzelce avlanıp geliniz.” dedi. Onları batı tarafına gönderdi. Gök, Dağ ve Deniz çok av ve çok kuş avladıktan sonra, yolda üç gümüş ok buldular. Bunları yanlarına aldılar (Demir, 2016, s. 129).

Oğuz Kağan oğullarına, “Ey siz üç büyük oğulum!.. Siz altın yayı bulup getirdiniz. Üçünüz onu parçalayıp paylaştınız. Sizlerin adı “**Bozok**” olsun. Sizden olan oğlanlara ta kıyamete kadar “**Bozok**” desinler. Üç ok getiren üç küçük oğlumu ve onlardan olanlara bu günden dünya son buluncaya kadar “**Üçok**” desinler. ... Dünya son buluncaya kadar Bozok’un bir iyi padişahı olsun. Diğerleri ona yardım etsin, destek olsun. Üçoklar, solda bulunsunlar. Evin sol tarafında otursunlar. Dünya son buluncaya kadar hizmet etmeye razı olsunlar.” diye nasihatlerde bulundu. (Demir, 2016, s. 131-132).

4.Uygur Türklerinin adı

Oğuzname’ye göre Oğuz Kağan’ın babası ile mücadelesinde İl beylerinin çoğu Oğuz Han’a karşı Kara Han’ı destekleyip ona katıldı. Daha az sayıda bey ise Oğuz Han’ın yanına gitti. Bir kısmı da Oğuz Kağan’ı destekler. Oğuz Han; onların bu durumunu ve uyumluluklarını dikkate alarak onlara “Uygur” adını verdi. Eserde anlamı şöyle açıklanmıştır. “Yapışan ve uyan. Süt başlangıçta birbirinden ayrılırdı. Katı olandan sonra birbirine uyar ve yapışır.” Ayrıca şöyle de söylerler: “İmama uydum. İmam oturursa otururum, kalkarsa kalkarım. Uyduğum yerden ve kişiden ayrılmam.” Onlar gelip Oğuz Han’ın eteğinde iki kolları ile sıkıca yapışınca onlara “Uygur” dedi. “Yapışan ve uyan” anlamına gelmektedir (Demir, 2016, s.65-66). Esere göre Uygur Türklerinin adı bu olaydan kalmıştır.

5.Kıpçak Türklerinin adı

Uygur yazısı ile yazılmış Paris nüshasında *Kıpçak* boyunun ad alışı şu şekilde anlatılmaktadır:

*“Sonra Oğuz Kağan askerleriyle İtil adındaki ırmağa geldi. İtil büyük bir ırmaktır. Oğuz Kağan onu gördü ve: “İtil’in suyunu nasıl geçeriz?” dedi. Ordu içinde iyi bir bey vardı. Onun adı Uluğ Ordu Bey idi. O akıllı (cesur) ve bir kişiydi. Gördü ki bu yerde pek çok söğüt ve pek çok ağaç var. ... O ağaçlarıkesti (birbirine bağlayıp salları yaptı) ve bu ağaçların (üzerine) yattı, (İdil Irmağı’nı)geçti. Oğuz Kağan sevindi, güldü ve: “Sen burada bey ol; senin adın **Kıpçak Bey** olsun”. dedi”* (Bang-Rahmeti, 1936, s.23-24).

Oğuzname’nin Kazan nüshasına ise *Kıpçak*’ın ad alışı daha farklı anlatılmaktadır:

“Oğuz Kağan, Kıl Baraklara yenilip geri çekildikten sonra kendi aile halkını yanında topladı. Onun komutanlarından birisi savaşta ölmüştü. Hatunu ise kurtulup geri döndü. İki ırmağın arasında bekleyen Oğuz Kağan’ın yanına ulaştı. Kadın hamile idi. Bu sırada sancısı tuttu. Anlaşıldı ki kadının doğum yapma vakti geldi. Hava çok soğuktu. Doğal olarak içine girecek ev ve çadır da yoktu. Doğum yapabileceği bir yer aradılar. Uygun yer olarak çürük

bir ağacın içini buldular. Bu kadın yakın yerde bulunan çürük ağacın içinde bir oğlan doğurdu. Bir oğlan doğduğunu Oğuz Kağan'a haber verdiler. Oğuz Kağan, "Bunun babası bizim önümüzde öldü. Bunun üzüleni yok." deyip o erkek çocuğu oğul edindi. Adını da "Kıpçak" koydu. Eski Türk dilinde içi oyulmuş ağaca "Kıpçak" derler. O erkek çocuğu, o içi oyulmuş ağacın içinde doğduğu için Oğuz Kağan adını Kıpçak koydu. Bu zamanlarda da her içi çürüyüp oyulmuş ağaca "çıpçak" deyip dururlar. Kara Han'ın dilinde kelimelerin başındaki "k-" sesleri "ç-" okunmaktadır. Onlar "Kıpçak" diyemiyorlar, Kıpçak kelimesini "Çıpçak" şeklinde söylüyorlar" (Demir, 2016, s. 81-82).

6.Karluk Türklerinin adı

Karluklar'ın ad alışı Uygur harfleri ile kaleme alınmış Oğuzname'de şöyle anlatılmaktadır:

"Oğuz [26] Kağan damia bir benekli aygıra binerdi. O, bu aygırı çok seviyordu. Yolda giderken bu aygır (Oğuz Kağan'ı bir halli yanıltarak) kaçıp gitti, gözden kayboldu. Burada ulu bir dağ vardı. Zirvesi don ve buz kaplıydı. Dağın başı soğuktan (buzlu ve karlı olmasından dolayı) bembeyaz idi. Bu yüzden onun adı adı Buz Dağ idi. Oğuz Kağan'ının atı bu Buz Dağı'na kaçıp gitmişti. Oğuz Kağan bundan [27] dolayı çok üzüldü, sıkıntı çekti. Orduda bir büyük ve cesur bey kişi vardı. O savaş, kargaşa ve mücadele etmekten korkmazdı. (Zor şartlarda) yürüyüşe ve soğuğa dayanıklı bir erdi. O bey (atı bulabilmek için) dağa yöneldi, (günlerce dağ içinde) atı aradı. Dokuz gün sonra atı tutup Oğuz Kağan'a getirdi. Buz Dağda çok soğuk olduğundan, o bey kara bürünmüştü, (her yanı) bembeyaz olmuştu. Oğuz [28] Kağan çok mutlu oldu, sevinçle güldü ve: "Sen buradaki beylere baş ol ve senin adın ebediyen **Karluk** olsun". dedi" (Bang-Rahmeti, 1936, s.23-24).

Oğuzname'nin Kazan nüshasında ise Karluk'ların ad alışı daha farklı anlatılmaktadır:

"Oğuz Kağan adını saydığımız yerlerde savaşırken kış gelmişti. Dolayısıyla günler artık çok çok soğuktu. Guri'nin dağlarına da çok kar yağmıştı. Askerler dağda bayırda, karlı yollarda yürümekte zorlanıyorlardı. Oğuz Kağan askerlerin geride kalmasından endişelendiği için emir verdi, "Hiç kimse benden geri kalmasın." dedi ve yürüdü. Gidip Guri'yi kuşattı ve bir süre sonra burayı aldı, Türk ülkesine il olarak bağladı. Guri'yi aldıktan sonra birkaç kişinin askerlerin arasında olmadığını daha doğrusu gelemediğini fark etti. Onların niçin gelmediklerini sordu, fakat hiç kimse bilemedi. Guri alındıktan bir süre sonra geri kalan kişiler Oğuz Kağan'ın hizmetine geldiler. Oğuz Kağan bunlara niçin gelemediklerini sordu. Onlar anlatmaya başladı: Birkaç kişi ordunun arkasından gelmekte idik. Dağ içinde yürüyüp gelirken bir gece çok kar yağdı. Ormanda kar çok olduğu için yürüyemedik. Bu arada ordu bizden uzaklaşmıştı. Yürüyemediğimiz yerde uygun yer bulup yattık. Atlarımızın ve develerimizin tamamı soğuktan donup öldü. Bahar gelip kar kalktıktan sonra ancak yürüyerek gelebildik, dediler. Oğuz Kağan emir verdi, ordudan geri kalan bu cemaate bundan böyle "Karluk" desinler dedi" (Demir, 2016, s. 99).

Kagarluk "Karluk, Oğuzname'ye göre Oğuz Han'ın ordusunda komutandır. Yiğit ve korkusuzdur. Oğuz Kağan'ın kaybolan atını Buz Dağı'na bulup getirdiği için adı Oğuz Kağan tarafından Karluk verilmiştir. Türklerin Karluk boyu bu kişinin neslidir.

Haklarındaki ilk bilgi Köktürk yazılarında yer almaktadır. Karlukların yurtları, Kara İrtiş'in sağ tarafında Urungu Gölü ile Zaysan Gölü arasında idi. Üç boydan (Yağma, Çiğil ve Tuhsi/Tohsi) oluştukları için üç *Üç Karluk* adıyla da bilinmektedirler (Sümer, 1992, s. 18).

Karluklar, VI. yüzyılın başlarında Köktürk Devleti'ne bağlı olarak Tarbagatay ve Kara İrtiş'te yarı göçebe olarak yaşıyorlardı. Bu devletin 582'de ikiye bölünmesi üzerine Batı Köktürk Devleti'ne,

745'te Batı Göktürk Devleti yıkılınca Uygurlara bağlandılar. Türgeşlerin başbuğu 738'de ölünce taht kavgalarından yararlanıp eski Batı Göktürk Devleti'nin toprakları ve Maverâünnehir'e hâkim oldular. Bu yıllarda Türkistan'ı istila etmeye uğraşan İslam Ordusu ile karşılaştılar. 751'de yapılan Talas Savaşı'nda İslam orduları yanında yer alarak Çinlileri büyük bir bozguna uğrattılar. Bu savaştan sonra Araplarla daha yakın temasa geçtiler ve Müslüman oldular.

Karluklar, Talas Savaşı'ndan sonra Tarım bölgesinin batısına sahip oldular. 840'ta Kırgızların Uygur Devleti'ni yıkmasından sonra Karlukların yabgusu, kendisini bozkırların hükümdarı sayarak bağımsızlığını ilan etti ve Kara Kağan unvanını aldı. 992'de Karahanlı Devleti kurulunca özerk bir beylik olarak Karahanlılara bağlandılar ve bu devletin ana kitlesini oluşturdular. 1165'e kadar Karahanlılar ve diğer Türk boylarıyla mücadele içerisinde oldular. Karluk oymaklarından Yağmalar, Çiğiller, ve Tuhsı/Tohsilerin başlattığı ayaklanmayı 1165'te Karahanlı Hükümdarı II. Mesut zor kullanarak bastırabildi. 1211'de Karahanlılar yıkılınca Karlukların beyi II. Arslan Han bağımsızlığını ilân etti. Büyük Moğol istilasını sırasında Cengiz Han'ın hizmetine girdiler. XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Moğollarla kaynaşıp çeşitli bölgelere dağıldılar. Bu dağılma ile Moğolların dümen suyuna giren Karluklar, dillerini ve kültürlerini unuttular, tarih sahnesinde eriyip gittiler (Demir, 2016, s. 100-101).

7.Kalaç Türklerinin adı

Uygur harfleri ile kaleme alınmış Oğuzname'de *Kalaç*'ların ad alması şöyle anlatılmaktadır:

*“(Oğuz Kağan yürüken) yolda büyük bir ev gördü. Bu evin duvarı altından, pencereleri gümüşten ve çatısı demirden yapılmıştı. Kapısı kapalı idi ve anahtarı yoktu. (Orduda bulunan) asker arasında pek becerikli bir kişi vardı. [29] (O adamın) adı, Tömürdü Kağul idi. Ona buyurdu: “Sen burada kal ve çatıyı aç. Açtıktan sonra orduya gel”. dedi. Bunun üzerine (Oğuz Kağan) ona **Kalaç** (Kal! aç!) adını koydu ve ilerledi”* (Bang-Rahmeti, 1936, s.28-28).

Oğuzname'nin Kazan nüshasında ise *Kalaç*'ların ad alışı daha farklı anlatılmaktadır:

*“Oğuz Kağan ve ordusu bir süre sonra Talaş şehrine geldi. Oğuz Kağan'ın ordunun arkasına koyduğu artçı kişiler vardı. Bunların görevi orduyu korumaktı. Geriden gelecek saldırıları durdurmak, yorulan, hasta olan, birbirini kaybeden, yürüyemeyen, yolunu şaşırان ve geride kalanları alıp gelmekti. Bu görevliler yürüyemeyip ordunun arkasında kalan evli bir kişiyi alıp Oğuz Han'ın huzuruna getirdiler. Oğuz Kağan o kişiye niçin geride kaldığını sordu. O kişi günlüğünün azlığından dolayı ordunun arkasından geldiğini söyledi ve devam etti: “Hatunum hamile idi. Yolda doğum sancısı tuttu ve doğum yaptı. Bir oğul doğurdu. Yiyeceğimiz tükenmişti. Annesi çok aç olduğu için sütü oğlana yetmedi. Yolda gelmekte idim. Irmağın karşı yakasında gördüm ki bir çakal etli bir kuş yakalamış. Ağaç ile vurunca çakal bu etli kuşu bırakıp kaçtı. Onu aldım, etinden kebab yaptım. Yaptığım kebabı hatunuma vermiştim. Orada öyle durmuş bekliyordum. Ordunun arkasına koyduğunuz kişiler bana rastladılar. Yakalayıp huzurunuzda getirdiler. Oğuz Han ordunun arkasında kalan ve bir oğlu doğan o fakire at, yiyecek ve çok miktarda mal verdi. Bundan böyle sen orduya katılma, “**Kal aç**” dedi. Bütün “**Kalaç**” yurdu ve halkı o kişinin neslidir. Zamanımızda onlara “Halaçlar” diyorlar”* (Demir, 2016, s. 100-101).

8.Kanglı Türklerini adı

Uygur harfleri ile kaleme alınmış Oğuzname'de Kanglı boyunun isim alışı şu şekilde anlatılmaktadır: Oğuz Kağan Çürçetlerin üzerine sefer düzenler. Çok miktarda ganimet elde eder.

Barmaklıg Çosun Bilig adlı askeri arabayı icat eder ganimetleri ona yükler. Arabalar yürürken “Kanga! kanga! “ diye ses çıkarmaktadır. Oğuz, bundan dolayı Barmaklıg Çosun Bilig’un boyuna **Kanga** adını verir (Bang-Rahmeti, 1936, s.32).

Oğuzname’nin Kazan nüshasında ise Kanglı’ların ad alması konusu benzer şekilde açıklanmaktadır:

*“Oğuz Kağan’ın askerlerinin içerisinde çok zeki, tecrübeli ve gayet becerikli bir kişi vardı. O biraz düşündü, sonra araba tasarladı ve bir araba yaptı. Daha önceleri tekerlek yoktu, tekerleği ve arabayı ilk defa bu kişi yaptı. Diğer askerler de ondan gördü, araba yaptılar. Arabaya cansız ganimetleri yükledi. Arabanın ön tarafına canlı ganimetleri koydu. Askerler ganimetleri arabaya yükleyip yola çıktılar. Arabaya ad vermek gerekiyordu. Önceleri arabanın adı da yoktu, zaten kendisi de yoktu. Şimdi bu arabalar yürür iken “kank! kank!” diye ses çıkardığı için arabaya “kank” adı verdiler. Bu arabayı tasarlayan ve yapan kişiye “**Kanglı**” adını verdiler. Bütün **Kanglı** ili ve Kanglılar o kişinin oğullarıdır ” (Demir, 2016, s. 125).*

Kangaluk “Kanglı”, Oğuzname’ye göre Barmaklıg Çosun Bilig, bir savaştan sonra arabayı icat eder. Araba yürürken “kanga kanga “ diye ses çıkardığı için Barmaklıg Çosun Bilig’e Kangalug adını verir. Bu ad **Kanglı** olarak değişir ve bu adla tarihte yer alan Türk boyu bu kişinin nesli olarak yerini alır. IX. Yüzyılın ikinci yarısında Uygur elçisi olandan **Kara Kanglı** olarak bahsetmektedir. XII. Yüzyılın ikinci yarısında Aşağı Sir Derya ile Aral bozkırında etnik bölgesel birliği oluşturmuşlardır (Kumekov, 2002, s. 784)¹.

9.Azerbaycan’ın adı

Azerbaycan adının etimolojisi Oğuzname’de çok ilginç bir şekilde yapılmıştır. Eserdeki bilgilere göre Oğuz Kağan, bir yıl yaz aylarında Azerbaycan vilâyetini de alır. O zamanlar Azerbaycan’ın adı elbette ki başkadır. Kendi has atlarını, otlakları çok geniş ve güzel olan Ucan Ovası’ndaki meralarda besler.

Oğuz Kağan, Ucan Ovası’nda bulunduğu sırada bir gün herkesin toplanıp birer etek toprak getirerek yığmalarını ve burada büyük bir tepe yapmalarını emreder. Önce kendisi bir etek toprak getirip döker. Bizzat kendisi toprak döktüğü için bütün asker birer etek toprak getirip döktüler. Sonunda toprak yığılır, büyük bir tepe olur. Bu tepenin adına “*Azerbaynân*” dediler. Türkçede “*Azer*” yüksek; “*baynân*” ise “*zenginlerin, uluların yeri*” anlamına gelmektedir. Bu ülke, bu şekilde meşhur olur. Bugün de Azerbaycan demelerinin sebebi budur (Togan: 1982, s.30-Reşideddin, s.238b-250b).

10.Bakü adı

Oğuz Kağan Destanı’na göre Yafes’in oğlu Türk’ün soyundan gelen Amılca oğlu Dip Bakuy Han adlı bir kişi babasının ölümünden sonra tahta geçmiştir. Eserde Dip’in manası “tahtın yeri”, “bakuy”un manası il büyüğü olarak açıklanmıştır. Azerbaycanı’nın başkenti “**Bakü**”nün çok büyük bir ihtimalle bu “**Bakuy**” isminden gelmektedir (Demir 2016, s. 54).

11. Boranı yemeğinin adı

Oğuzname’ye göre bir defasında Buğra Han kuzey tarafına sefer düzenler. Buğra Han’ın arkasından ordu gelmekte, o da önde yürümektedir. Sefer sırasında bir gün durduklarında Buğra Han: “Gönlümüz buğday unundan yapılan aşı / çorbayı dilemekte.” der. Bulamaç, erişte ve diğer aşları yapan aşçı bu aşın nasıl yapılacağını bilemez, malzemesini de bulamazlar. Buğra Han, kendisi unu getirir. Undan hamur yoğurur. Kendisi eli ile hamuru yazıp kazana koyar. Oturup onu seyreden askerleri Buğra Han’a uyar. Hep birlikte aşı pişirip yerler. Sonra da kendi aralarında şöyle konuşurlar: “Bu aşın adı ‘*Buğrahanı Aşı*’ olsun.” derler (Demir, 2016, s 186). Bugün halk içinde Buğra / Boranı diye pişirip durdukları aş işte bu aştır. “Buğra Han Aşı, Buğra / Boranı” denilen yemek ona bağlanır

Sonuç

Oğuzname; Türk tarihi, kültürü, dili, gelenek ve görenekleri açısından çok önemli eserlerdir. Zira Türklerin tarihi, rivayet de olsa, başlangıçtan bu yana, bu eserlerde anlatılmaktadır. İnsanın kendisini tanıması, çok önemli bir konudur.

Oğuzname’de pek çok bilginin yanında Türk milleti için çok önemli olan bazı isimlerin kaynağı da açıklanmıştır. Bu isimlerin bir kısmı ulus ve boy adıdır. Bir kısmı da coğrafya ile ilgilidir. Oğuzname’de bir yemek adının kaynağı da anlatılmıştır.

Kaynakça

- Bang, W., Rahmeti, G.R. (1936). Oğuz Kağan Destanı, İstanbul.
Demir, N (2016) Oğuz Kağan Destanı, İstanbul.
Demir, N-Aydoğdu Ö, (2015) Oğuzname (Kazan Nüshası), İstanbul.
Kumekov B., (2002)“Kıpçak Hanlığı”, (Çev. Aydos Şalbayev), Türkler, C. II, Ankara .
Togan, A. Z. V. (1982). Oğuz Destanı, İstanbul.
Hoca Reşideddin Fazlullah, Kitab-ı Camiü’t Tevarih, Topkapı, Hazine 1654.
Şükürova, R. M. (2014). Oğuzname, Tebriz 1384.
Sümer F., (1992). Oğuzlar, İstanbul.
Ölmez Kargı, Z. (1996). Şecere-i Terakime, Ankara.